

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Yhteisellä koulutiellä

Käsikirja perusopetuksen oppilaiden läsnäolon tukemiseen
ja poissaolojen vähentämiseen

Johanna Sergejeff (toim.)

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2023:27

Yhteisellä koulutiellä

Käsikirja perusopetuksen oppilaiden
läsnäolon tukemiseen ja poissaolojen
vähentämiseen

Johanna Sergejeff (toim.)

Opetus- ja kulttuuriministeriö Helsinki 2023

Julkaisujen jakelu

Distribution av publikationer

Valtioneuvoston julkaisuarkisto Valto

Publikations-
arkivet Valto

julkaisut.valtioneuvosto.fi

Julkaisumyynti

Beställningar av publikationer

Valtioneuvoston verkkokirjakauppa

Statsrådets
nätbokhandel

vnjulkaisumyynti.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

CC BY-NC-SA 4.0

ISBN pdf: 978-952-263-924-0

ISSN pdf: 1799-0351

ISBN painettu: 978-952-263-920-2

ISSN painettu: 1799-0343

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Helsinki 2023

Paino: PunaMusta Oy, 2023

Painotuotteet
4041-0619

PEFC-sertifioitu

Tähän painopaperiin
käytetty puu on peräisin
kestävästi hoidetuista
metsistä ja valvotuista
kohteista

www.pefc.fi

Yhteisellä koulutiellä

Käsikirja perusopetuksen oppilaiden läsnäolon tukemiseen ja poissaolojen vähentämiseen

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2023:27		Teema	Koulutus
Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Tekijä/t	Sitouttavan koulu yhteistyön kehittäjät, ks. liite 1		
Toimittaja/t	Johanna Sergejeff		
Kieli	suomi	Sivumäärä	108

Tiivistelmä

Opetus- ja kulttuuriministeriö käynnisti Sitouttavan koulu yhteistyön kehittämishankkeen vuonna 2021. Taustalla oli huoli perusopetuksen oppilaiden poissaolojen lisääntymisestä. Hankkeen tavoitteena oli tukea oppilaiden kouluun kiinnittymistä ja läsnäoloa sekä vähentää poissaoloja. Pyrkimyksenä oli myös kehittää käytänteitä, jotka yhdenmukaistavat poissaolojen seuranta ja tilastointia.

Opetus- ja kulttuuriministeriön koordinoimaa kehittämistyötä tehtiin tiiviissä yhteistyössä Karvin, Opetushallituksen sekä erityisavustusta saaneiden pilottien kanssa. Perusopetuslain 26 pykälää muutettiin niin, että opetuksen järjestäjän on ennaltaehkäistävä poissaoloja sekä seurattava ja puututtava niihin suunnitelmallisesti. Laki sekä siihen kytkeytyvät perusopetuksen opetussuunnitelman muutokset ovat voimassa 1.8.2023 lähtien.

Tämä käsikirja toimii sekä Sitouttavan koulu yhteistyö -hankkeen loppuraporttina että tukiaineistona paikalliselle toimeenpanolle. Käsikirjassa kuvataan poissaoloja ilmiönä, määritellään teemaan liittyvät keskeiset käsitteet, avataan lainsäädäntöön ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin tulleita muutoksia sekä annetaan kansallisia suuntaviivoja poissaolojen ehkäisemiseen sekä suunnitelmalliseen seurantaan ja puuttumiseen.

Asiasanat perusopetus, poissaolot, läsnäolo, koulupudokkaat

ISBN PDF	978-952-263-924-0	ISSN PDF	1799-0351
ISBN painettu	978-952-263-920-2	ISSN painettu	1799-0343
Asianumero	VN/1791/2021	Hankenumero	OKM021:00/2021

Julkaisun osoite <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-924-0>

Vår gemensamma skolväg

Handbok för att stödja elevernas närvaro och minska frånvaron inom den grundläggande utbildningen

Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2023:27	Tema	Utbildning
Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	
Författare	Utvecklare av engagerande arbete i skolgemenskapen, se bilaga 1	
Redigerare	Johanna Sergejeff	
Språk	Sidantal	108
	Finska	

Referat

Undervisnings- och kulturministeriet inledde ett projekt för utveckling av engagerande arbete i skolgemenskapen 2021. Bakgrunden till projektet var en oro över den ökade frånvaron bland elever inom den grundläggande utbildningen. Projektet syftade till att stödja elevernas skolengagemang och skolnärvaro och att minska på skolfrånvaron. Målet var också att utveckla rutiner som förenhetligar uppföljningen och statistikföringen av frånvaro.

Utvecklingsarbetet samordnades av undervisnings- och kulturministeriet och genomfördes i nära samarbete med Nationella centret för utbildningsutvärdering, Utbildningsstyrelsen och med de pilotprojekt som beviljats statens specialunderstöd. I lagen om grundläggande utbildning ändrades 26 § så, att utbildningsanordnaren ska förebygga frånvaro och systematiskt följa upp och ingripa vid frånvaro. Lagen och de ändringar i läroplanen för den grundläggande utbildningen som hänför sig till den träder i kraft den 1 augusti 2023.

Denna handbok fungerar både som slutrapport för Engagerande arbete i skolgemenskapen-projektet och som stödmaterial för den lokala implementeringen. I handboken beskrivs skolfrånvaro som ett fenomen, definieras centrala begrepp i samband med temat, redogörs för de gjorda ändringarna i lagstiftningen och grunderna för läroplanen för den grundläggande utbildningen samt ges nationella riktlinjer för arbetet med att förebygga, systematiskt följa upp och ingripa vid frånvaro.

Nyckelord grundläggande utbildning, skolengagemang, skolnärvaro, skolfrånvaro, skolavhopp

ISBN PDF	978-952-263-924-0	ISSN PDF	1799-0351
ISBN tryckt	978-952-263-920-2	ISSN tryckt	1799-0343
Ärendenummer	VN/1791/2021	Projektnummer	OKM021:00/2021

URN-adress <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-924-0>

Our common school path Handbook for supporting attendance and reducing absence in basic education

Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2023:27	Subject	Education
Publisher	Ministry of Education and Culture	

Author(s)	Developers of Engaging School Community Work, see Appendix 1		
Editor(s)	Johanna Sergejeff		
Language	Finnish	Pages	108

Abstract

In 2021, the Ministry of Education and Culture launched a project to develop a national Engaging School Community Work model. This was due to concerns about the increasing number of absences among students in basic education. The aim of the project was to support students' engagement and attendance in school and to reduce the number of absences. Another aim was to develop practices that would harmonise the monitoring of absences and the compilation of statistics on them.

The development work, coordinated by the Ministry of Education and Culture, was carried out in close cooperation with the Finnish Education Evaluation Centre, the Finnish National Agency for Education and certain pilot projects that had received special grants. Section 26 of the Basic Education Act was amended so that education providers must in future prevent absences and systematically monitor and intervene in them. The amended Act and the related changes to the curriculum for basic education will enter into force on 1 August 2023.

This handbook serves both as the final report of the project for developing a national Engaging School Community Work model and as support material for its local implementation. The handbook describes absences as a phenomenon, defines the key concepts related to the theme, and explains the amendments made to the legislation and to the curriculum for basic education. The handbook also provides national guidelines for the prevention of absences and for the systematic monitoring of and intervention in absences.

Keywords basic education, school engagement, school attendance, school absence, school drop-out

ISBN PDF	978-952-263-924-0	ISSN PDF	1799-0351
ISBN printed	978-952-263-920-2	ISSN printed	1799-0343
Reference number	VN/1791/2021	Project number	OKM021:00/2021

URN address <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-924-0>

Sisältö

1	Johdanto	9
2	Kouluun kiinnittyminen ja koulupoissaolot ilmiönä	11
2.1	Yhteiset käsitteet luovat yhteistä ymmärrystä.....	11
2.2	Jokainen koulupäivä on tärkeä	16
2.3	Kouluun kiinnittyminen syntyy tunteen, tiedon ja toiminnan kautta	17
2.4	Koulupoissaolojen taustalla on useita erilaisia syitä	20
2.5	Poissaoloille altistavia tekijöitä on tärkeä tunnistaa.....	23
2.5.1	Turvallinen ilmapiiri tukee kouluun kiinnittymistä	23
2.5.2	Oppimisen esteettömyys ja saavutettavuus vahvistaa läsnäoloa	24
3	Poissaolot hyvinvoinnin indikaattorina	26
3.1	Poissaolojen määrästä ei ole tarkkaa tietoa.....	26
3.2	Poissaoloja tulee seurata suunnitelmallisesti	27
3.3	Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kokonaisuus kouluarjessa – poissaolot hyvinvoinnin indikaattorina Naantalin aluepilotissa.....	29
4	Kodin ja koulun yhteistyö	32
4.1	Huoltajat voivat tukea kouluun kiinnittymistä	32
4.2	Huoltajat tarvitsevat tietoa poissaolokäytännöistä.....	33
4.3	Koti on tärkeä kumppani poissaolojen pitkittyessä	34
5	Poissaolot perusopetuslaissa ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa	36
5.1	Lainsäädäntö velvoittaa ennaltaehkäisyyn sekä suunnitelmalliseen seurantaan ja puuttumiseen.....	36
5.2	Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita päivitettiin.....	37
5.2.1	Poissaoloihin liittyvä toimintamalli osaksi paikallista opetussuunnitelmaa	38
5.2.2	Yhteistä ja monialaista vastuuta koulupäivästä laajennettiin ja selkiytettiin	39
5.2.3	Koulun toimintakulttuurin ja johtamisen periaatteita täsmennettiin tukemaan kouluun kiinnittymistä	41
6	Kansalliset suuntaviivat tukevat toimintamallien laadintaa ja paikallista toimeenpanoa	42
6.1	Suuntana aikaisempaa yhtenäisemmät toimintatavat.....	42
6.2	Yhteisellä koulutiellä -raami tukee läsnäoloa	44

6.3	Yhtenäiset puuttumisen rajat ohjaavat varhaiseen puuttumiseen	45
7	Poissaolojen ehkäiseminen	48
7.1	Jokainen yhteisön jäsen vaikuttaa koulun toimintakulttuuriin.....	49
7.2	Yhteisöllisellä opiskeluhuollolla edistetään hyvinvointia	49
7.3	Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat kouluun kiinnittymisen keskiössä	50
7.4	Poissaoloja ehkäistään myös yksilökohtaisella opiskeluhuollolla	51
7.5	Kouluun kiinnittymisen ja läsnäolon tukeminen SKY-kehittämisen keskiössä	52
7.5.1	Luokanohjaajilla ja -opettajilla on merkityksellinen tehtävä.....	53
7.5.2	Tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen osana koulun arkea.....	54
7.5.3	Kouluvalmentajat kohtaavat kouluympäristössä	56
8	Poissaolojen seuraaminen ja luokittelu	58
8.1	Suunnitelmallinen poissaolojen seuraaminen ehkäisee poissaoloja.....	58
8.2	Ohjeistus poissaolojen luokittelun yhtenäistämiseksi	60
9	Poissaoloihin puuttuminen	63
9.1	Poissaolojen lisääntyessä tukea kohdennetaan ja vahvistetaan	64
9.2	Ongelmalliset poissaolot käynnistävät monialaisen yhteistyön	64
9.3	Poissaolojen taustasyyt tulee selvittää huolellisesti.....	66
9.3.1	Taustasyiden systemaattiseen kartoittamiseen on olemassa työkaluja	67
9.3.2	Syiden selvittelyssä tarvitaan monialaista yhteistyötä	69
9.4	Oppilaan tarvitsemaan pedagogiseen tukeen ja joustoihin on erilaisia mahdollisuuksia.....	70
9.4.1	Oppilaalla on oikeus oppimisen ja koulunkäynnin tukeen	71
9.4.2	Joustavat opetusjärjestelyt voivat tukea opinnoissa etenemistä.....	72
9.4.3	Arvioinnissa tulee käyttää monipuolisia arviointimenetelmiä	73
9.5	Apua yksilökohtaisesta opiskeluhuollosta	74
9.5.1	Opiskeluhoitopalvelut osana tuen verkostoa	74
9.5.2	Monialainen asiantuntijaryhmä kootaan tapauskohtaisesti	76
9.6	Tukimuotoja voidaan yhteensovittaa	77
9.7	Yhteyden ylläpitäminen poissaolon aikana vahvistaa kouluun paluuta.....	79
9.8	Kohdennettua ja vahvaa tukea kehitettiin SKY-piloteissa.....	81
9.8.1	Liikkuvan tuen malli Raahessa	81
9.8.2	Back2School -ohjelma koulupoissaolojen vähentämiseksi	82
10	Pilottien työstä tukea toimintamallin laadintaan	84
10.1	Päijät-Hämeen seudullinen poissaoloihin puuttumisen malli perusopetukseen ...	84
10.2	Vantaan läsnäolon tuen ja poissaoloihin puuttumisen malli	85
10.3	Kysymyksiä pohdittavaksi toimintamallia laadittaessa.....	85
	Liitteet	88
	Liite 1: Kirjoittajat	88
	Liite 2: Poissaolotiedon luokittelu, ohje	90

Liite 3: Kohdennetun tuen välineitä poissaolotilanteisiin koulun ammattilaisille	102
Lähteet	103

1 Johdanto

Viimeisten vuosien aikana on herännyt huoli perusopetuksen oppilaiden pitkittyneistä poissaoloista, joita pandemiasta aiheutuneet poikkeusolosuhteet näyttävät edelleen lisänneen. Vastauksena koulujen poissaolohaasteisiin käynnistettiin Sitouttavan koulu-yhteisötyön (SKY) kehittämistoiminta opetus- ja kulttuuriministeriössä (OKM) keväällä 2021¹. Se oli osa perusopetuksen laatua ja tasa-arvoa vahvistavaa Oikeus oppia -ohjelmaa². Toiminnan tavoitteena oli vahvistaa ja yhdenmukaistaa rakenteita sekä kehittää ja kokeilla toimintatapoja, joilla voidaan tukea oppilaiden läsnäoloa sekä vähentää poissaoloja perusopetuksesta. Pyrkimyksenä oli myös kehittää käytänteitä, joiden avulla poissaolojen seuranta ja tilastointia voisi yhdenmukaistaa. Lähtökohtana oli, että kansallisten suuntaviivojen edellyttämät päivitykset sisällytetään lainsäädäntöön ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteisiin. Sitouttavan koulu-yhteisötyön kehittäminen oli osa opetus- ja kulttuuriministeriön kiusaamista, väkivaltaa ja häirintää ehkäisevän toimenpideohjelman toteutusta.

OKM:n koordinoimassa kehittämistyössä kokeiltiin kansallisesti uudenlaista toimintatapaa, jossa yhdistyi pilottihankkeiden rahoitus, yhteiskehittäminen ja laaja verkostoyhteistyö sekä Kansallisen koulutuksen arviointikeskuksen (Karvi) kehittävä arviointi. Opetushallitus (OPH) vastasi perusopetuksen opetussuunnitelman päivittämisestä sekä myöhemmin normimuutosten toimeenpanosta.

Kehittämistoimintaa ohjasi opetus- ja kulttuuriministeriön asettama ohjausryhmä, jonka tehtävänä oli seurata ja tukea kansallisen mallin kehittämistyötä. Ohjausryhmässä olivat mukana kaikki opiskeluhuollon ja oppimisen tuen parissa toimivat keskeiset viranomais-tahot, järjestöjen ja tutkijoiden edustajia sekä opetus- ja kasvatustieteen toimijoita. OKM:n, Karvin ja OPH:n edustajat muodostivat ohjausryhmän sihteeristön, jonka tehtävänä oli kehittämistoiminnan operationaaliset valmistelutehtävät.

Poissaolojen ennaltaehkäisyyn, seurantaan ja puuttumiseen liittyviä toimintatapoja kehitettiin vuosina 2021–23 opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittamissa piloteissa. Pilot-tien toimintaan jaettiin valtion erityisavustusta yhteensä 12,4 miljoonaa euroa kahdessa

1 <https://okm.fi/sitouttava-koulu-yhteisoty>

2 <https://okm.fi/laatuohjelmat>

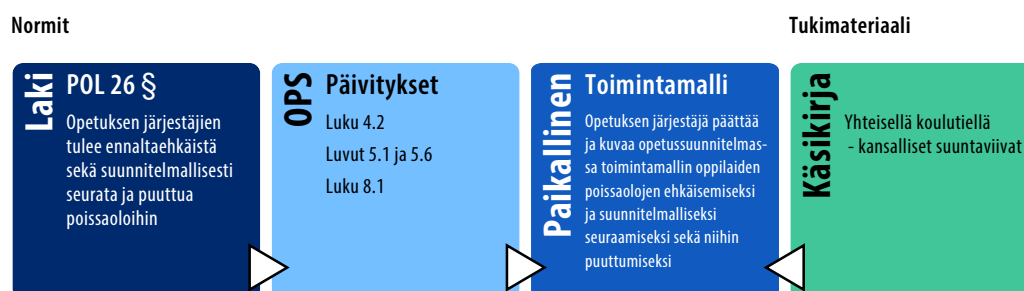
eri vaiheessa vuonna 2021. Erityisavustusta myönnettiin yhteensä 24:lle pilottihankkeelle, joissa oli mukana sekä suomen- että ruotsinkielisiä toimijoita. Jokaisessa pilotissa toimi koordinaattori, joka työskenteli paikallisesti mukana olleiden 126:n opetuksen järjestäjän tukena. Kaiken kaikkiaan kehittämistyössä on mukana yhteensä 549 kehittämiskoulua, noin 117 000 5.–9.-luokkien oppilasta sekä lähes 300 nimettyä työntekijää.

Ministeriö tuki sitouttavan koulu yhteistyön kansallista ja alueellista kehittämistyötä monin tavoin muun muassa järjestämällä säännöllisesti tapaamisia ja koulutustapahtumia. Karvin kehittävä arviointi seurasi pilottien toimintaa, keräsi tietoa kehittämistyöstä sekä tuotti arviointitietoa ja kehittämissuosituksia. Pilottihankkeiden koordinaattorit muodostivat kehittämisverkoston, joka osallistui aktiivisesti niin paikallisen kehittämistyön organisointiin kuin kansalliseenkin työhön koko kehittämistoiminnan ajan. Kehittämistyön tuloksena vahvistettiin perusopetuksen poissaoloihin liittyvää normiohjausta sekä perusopetuslain että perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden osalta. Tavoitteena on, että kirjaukset normeihin ohjaavat koulujen käytännön toimintaa ja yhdenmukaistavat käytänteitä opetuksen järjestäjien välillä.

Tämän Sitouttavan koulu yhteistyö -hankkeen myötä syntyneitä käytänteitä kokoavan käsikirjan sisältö ja teemat ovat valikoituneet alan tutkimuksen sekä kansallisen kehittämistyön pohjalta. Käsikirjan tarkoituksena on määritellä kehittämistyön keskeisimpiä käsitteitä ja antaa kansallisia suuntaviivoja niille opetuksen järjestäjien poissaoloihin puuttumisen toimintamalleille, joita lainsäädännön ja perusopetuksen opetussuunnitelman muutokset edellyttävät 1.8.2023 lähtien. Lisäksi poissaolojen seuranta pyritään yhdenmukaistamaan antamalla kansallinen suositus poissaolojen luokittelusta. Mukana on myös esimerkkejä SKY-pilottien toiminnasta (tekstit kursivoitu). Tarkempi kuvaus sitouttavan koulu yhteistyön kehittämistoiminnan tavoitteista, rakenteesta ja toimintatavoista löytyy Karvin väliraportista ja kesällä 2023 ilmestyvästä loppuraportista.

Käsikirja on kirjoitettu tiiviissä yhteistyössä Karvin, Opetushallituksen, Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitoksen, sitouttavan koulu yhteistyön pilottitoiminnassa mukana olleiden opetuksen järjestäjien toimijoiden, kansallisen ohjausryhmän sekä alan järjestöjen ja liittojen edustajien kanssa. Kirjoittajaluettelo löytyy liitteestä yksi. Käsikirjan tarkoituksena on toimia tukimateriaalina opetuksen järjestäjien laatiessa omia paikallisia toimintamallejaan.

Kuvio 1. Käsikirja tukee paikallisten toimintamallien laadintaa

2 Kouluun kiinnittyminen ja koulupoissaolot ilmiönä

Koulupoissaoloihin liittyvä käsitteistö on ollut Suomessa vakiintumatonta. Yhdenmukaiset käsitteet ovat tärkeitä, jotta voidaan luoda yhteistä ymmärrystä ilmiöstä sekä vertailla toimintatapoja kansallisesti. Selkeät käsitteet myös auttavat hahmottamaan monitahoisien ilmiön taustalla olevia syitä sekä toimivia ehkäisy- ja puuttumisen keinoja. Ymmärrys kouluun kiinnittymisestä ja poissaoloista ilmiönä sekä niiden taustalla olevista tekijöistä on ensisijaisen tärkeää, jotta voidaan rakentaa vaikuttavia toimintatapoja poissaolojen ennaltaehkäisyyn ja niihin puuttumiseen.

2.1 Yhteiset käsitteet luovat yhteistä ymmärrystä

Säännöllisen koulunkäynnin vaikeuksiin liitetään useita käsitteitä, joista osa on päällekkäisiä. Suomenkielisessä keskustelussa haasteena on lisäksi se, että kielestämme puuttuu vakiintunut käsitteistö koulupoissaoloihin liittyviin ilmiöihin. Englanninkielisessä kirjallisuudessa käytetään usein käsitettä School Attendance Problems (SAP). Tällä viitataan tilanteeseen, jossa oppilaan koulunkäynnin epäsäännöllisyys sekä pitkittyneet tai toistuvat poissaolot herättävät huolta³. Suomalaisessa keskustelussa ja kirjallisuudessa vakiintuneita käsitteitä ei vielä ole, mutta käsitettä kouluakäymättömyys on käytetty myös tässä merkityksessä, eikä pelkästään tilanteissa, joissa oppilas on kokonaan pudonnut koulupolulta⁴. Käsitteenä kouluakäymättömyys kuitenkin luo mielikuvan tilanteesta, jossa oppilas on jo kokonaan koulu yhteisön ulkopuolella. Opetuksen järjestäjien ja koulujen käytössä olevissa paikallisissa toimintamalleissa käytetään muun muassa käsitteitä ongelmalliset poissaolot, pitkittyneet poissaolot ja huolta herättävät poissaolot. Näitä käsitteitä myös määritellään eri tavoin. Tässä käsikirjassa esitetään koulupoissaoloihin liittyen jäsenystä, jossa keskeisiksi käsitteiksi on nostettu termit epäsäännöllinen koulunkäynti sekä ongelmalliset poissaolot.

Seuraavassa määritellään keskeisimpiä käsikirjassa käytettyjä käsitteitä yhteisen ymmärryksen vahvistamiseksi. Yhteisesti hyväksytyyn tulkinnan puute saattaa johtaa kouluissa vaihteleviin käytäntöihin poissaolojen seuraamisessa ja niihin puuttumisessa.

3 Kearney ym. 2022

4 Määttä ym. 2020

Poissaoloilmiöön liittyvien yhtenäisten käsitteiden lisäksi myös erilaisten koulupoissaolotyyppien tunnistaminen ja niiden määrittely on tärkeää oikeanlaisten puuttumisen keinojen valitsemisen näkökulmasta⁵.

Kouluun kiinnittyminen

Kouluun kiinnittyminen kuvaa oppilaan suhdetta koulunkäyntiin ja opiskeluun. Yleisellä tasolla sen voidaan sanoa olevan oppilaan ja hänen kouluympäristönsä välinen vuorovaikutussuhde. Kouluun kiinnittymiseen liittyviä mekanismeja kuvaamalla pyritään ymmärtämään säännöllisen koulunkäynnin ja koulussa menestymisen edellytyksiä⁶. Käsitteen avulla voidaan suunnata huomio oppilaan suhteellisen pysyvinä pidetyistä piirteistä kouluympäristöön, jota pyritään muokkaamaan sellaiseksi, että se voi edistää oppilaan hyvinvointia ja viihtymistä koulussa sekä tukee oppimisen edellytyksiä⁷. Kouluun kiinnittyminen ennaltaehkäisee poissaoloja ja edistää oppimista.

Oppilaan kouluun kiinnittymistä on käsitteellistetty useilla eri tavoilla, joille kaikille yhteisiä ulottuvuuksia ovat tunneperäinen, toiminnallinen ja kognitiivinen kiinnittyminen. Tunneperäinen kiinnittyminen tarkoittaa oppilaan kouluun liittyviä tunteita, joita ovat muun muassa kouluun kuulumisen tunteet, mielenkiinto opiskeltavia asioita kohtaan, opiskelun ilo ja into. Toiminnallisella kiinnittymisellä puolestaan viitataan oppilaan näkyvään käyttäytymiseen. Sitä ilmentää oppilaan aktiivinen osallistuminen koulun toimintoihin, oppitunneille tuleminen ja tehtävien palauttaminen ajoissa sekä ylipäättään läsnäolo koulussa. Kolmas kiinnittymisen ulottuvuus, kognitiivinen kiinnittyminen, kattaa koulunkäynnin arvostamisen, itsesäätelyn ja opiskelustrategiat.

5 Heyne ym. 2019

6 Virtanen T. 2016

7 Virtanen 2017

Koululäsnäolo / Koulussaolo / Läsnäolo koulussa

Läsnäolo koulussa tarkoittaa oppilaan fyysistä läsnäoloa koulussa lukujärjestyksen mukaisesti sekä lukujärjestyksen mukaisille oppitunneille tai muuten koulupäivän ohjelmaan osallistumisen. Läsnäolon on todettu olevan yhteydessä niin oppilaan oppimistuloksiin kuin myönteisten sosiaalisten suhteiden rakentumiseen.⁸

Koulupoissaolot

Koulupoissaoloilla tarkoitetaan tässä julkaisussa kaikkia niitä tilanteita, joissa oppilas ei osallistu koulutyöskentelyyn koulussa tai erityisin opetusjärjestelyin. Näihin kuuluvat sekä luvalliset että luvattomat poissaolot koulusta.

Epäsäännöllinen koulunkäynti

Koulupoissaolot kehittyvät usein vähitellen. Tässä julkaisussa epäsäännöllisellä koulunkäynnillä tarkoitetaan kouluun tulemiseen ja läsnäoloon liittyvien ongelmien esimerkkejä, jotka jatkuessaan voivat johtaa ongelmallisiin poissaoloihin. Näihin kuuluvat esimerkiksi toistuvat myöhästymiset, satunnaiset luvattomat poissaolot sekä toistuvat poissaolot tiettyjen oppiaineiden tunneilta tai tiettyyn aikaan.

Ongelmallinen poissaolo

Tässä julkaisussa ongelmallisella poissaololla tarkoitetaan tilannetta, jossa oppilaalle on kertynyt niin paljon luvallisia tai luvattomia poissaoloja koulusta, että ne vaarantavat oppilaan hyvinvointia ja oppimista.

8 Rocque ym. 2017; Ehrlich ym. 2018

Oppilaan koulupoissaolot voivat olla joko terveydellisistä syistä johtuvia, huoltajan selvittämiä tai etukäteen anomia muita luvallisia poissaoloja tai luvattomia poissaoloja. Vaikka tutkimuskirjallisuudessa ongelmalliset poissaolot määritellään usein ensisijaisesti niiden luvallisuuden tai luvattomuuden perusteella⁹, voidaan poissaolot perustellusti määritellä ongelmallisiksi myös muilla perusteilla¹⁰. Lähtökohtaisesti luvattomat poissaolot ovat aina ongelmallisia¹¹, mutta pelkästään poissaolon luvallisuus ei tee siitä ongelmatonta. Karvin arviointi osoitti, että huoltajat kuittaavat usein luvallisiksi myös sellaisia poissaoloja, joihin ei ole varsinaista syytä¹². Pitkittyessään tai toistuessaan kaikenlaiset poissaolot ovat ongelmallisia.

Tarkkarajaista poissaolotuntimäärää ongelmallisille poissaoloille on haastava asettaa, sillä poissaolon ongelmallisuus ei varsinaisesti ole riippuvainen vain sen kestosta vaan ensisijaisesti siitä, millaisia vaikutuksia poissaoloilla on oppilaan oppimiselle, hyvinvoinnille ja toimintakyvylle. Yhtenäisten määritelmien puute onkin johtanut siihen, että opetuksen järjestäjien paikallisissa toimintamalleissa käytetyissä poissaoloihin puuttumisen kynnyksrajoissa on ollut suurta vaihtelua.¹³ Tutkimusten perusteella voidaan kuitenkin tunnistaa tiettyjä poissaolomääriin perustuvia rajoja, joiden täytyessä voidaan perustellusti katsoa poissaolon vaarantavan oppilaan hyvinvointia ja/tai oppimista. Tällaisena raja-arvona voidaan pitää 10 prosenttia tarjotusta opetuksesta ylittävää poissaolomäärää. Kirjallisuuden mukaan poissaolojen määrän ylittäessä 20 prosenttia tarjotusta opetuksesta, se heikentää jo merkittävästi oppilaan hyvinvoinnin ja oppimisen edellytyksiä.¹⁴ Toisaalta näiden raja-arvojen määrittely liittyy myös tutkimukseen siitä, missä vaiheessa aloitettujen tukitoimien voidaan katsoa olevan oikea-aikaisia. Taustalla on niin kutsuttu Response to Intervention (RTI) -ajattelu (suomeksi tästä käytetään myös käsitettä tukivastemalli), jonka perustalla on oppilaan läsnäolon jatkuva seuraminen sekä tukitoimien tarjoaminen siten, että niiden intensiteetti kasvaa poissaolojen lisääntyessä.

9 Kearney 2020

10 Gubbels ym. 2019

11 Gubbels ym. 2019

12 [Markkanen ym. 2022](#)

13 [Markkanen ym. 2022](#)

14 Kearney ym. 2020

Poissaolojen ehkäiseminen, kohdennetut toimet ja vahvat toimet

Tässä käsikirjassa käytetään käsitteitä poissaolojen ehkäiseminen, kohdennetut toimet ja vahvat toimet kuvaamaan ennaltaehkäisevän työn ja puuttumisen toimenpiteitä sekä niiden kohdistumista. Käsitteet noudattavat edellä kuvattua Response to Intervention -ajattelua ja niiden avulla kuvataan oikea-aikaisten ja intensiteetiltään ja kohdennukseltaan tarkoituksenmukaisten tukitoimien suuntaamista ja toteuttamista.

Poissaolojen ehkäiseminen tarkoittaa kouluyhteisössä toteutettavaa kaikkiin oppilaisiin kohdentuvaa kouluun kiinnittymistä tukevaa toimintaa. Kansainvälisessä poissaoloja koskevassa tutkimuskirjallisuudessa ennaltaehkäisevien toimenpiteiden kuvataan kuuluvan poissaoloihin puuttumisen ns. ensimmäiselle tasolle (Tier 1)¹⁵, jolloin toiminta on universaalialia, preventiivistä ja myös resurssien näkökulmasta kustannustehokasta.

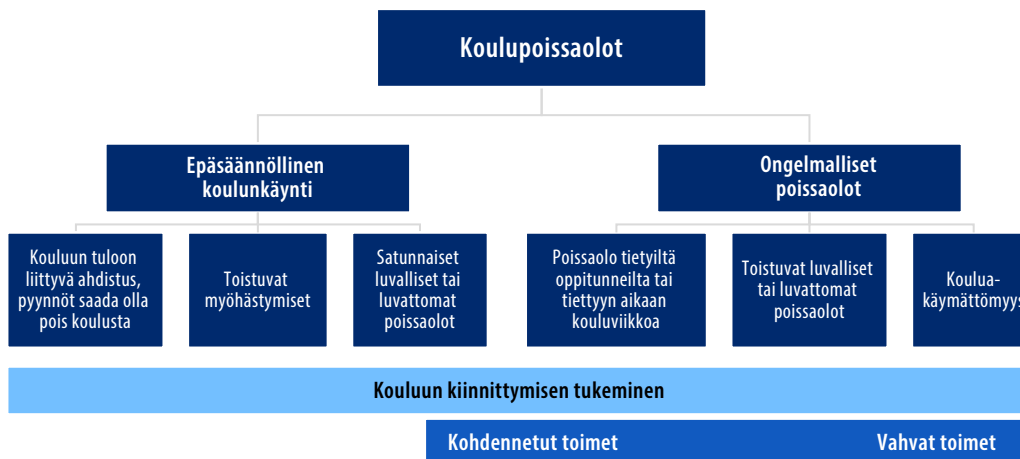
Kohdennetuilla toimilla (targeted actions) tarkoitetaan tukitoimia tilanteessa, jossa yksittäisen oppilaan tai tietyn oppilasryhmän epäsäännöllinen koulunkäynti herättää huolta. Tilanteesta riippuen kohdennetut toimet voivat olla yksilökohtaisia tai yhteisöllisiä¹⁶. Kohdennettujen toimien ottaminen käyttöön edellyttää sitä, että huoli oppilaan kouluun kiinnittymisestä tai poissaoloista on herännyt. Tutkimuskirjallisuuden mukaan tähän liittyy erilaisia hälytysmerkkejä. Poissaolojen ylittäessä 5–10 prosenttia tarjotusta opetuksesta tarvitaan usein kohdennettuja toimia. Kohdennetut toimet kuuluvat kansainvälisessä poissaoloja koskevassa tutkimuskirjallisuudessa poissaoloihin puuttumisen toiselle tasolle (Tier 2).

15 Kearney 2018

16 Kearney ym. 2020

Vahvoilla toimilla tarkoitetaan intensiivisiä yksilökohtaisia poissaoloihin puuttumisen keinoja, joita otetaan tarvittaessa käyttöön aikaisemmin käytettyjen kohdennettujen toimien rinnalle tai sijaan. Näitä tukitoimia käytetään yksittäisen oppilaan ongelmallisissa poissaoloissa, joihin kohdennetut toimet eivät ole tuoneet riittävästi apua. Vahvojen toimien tarpeellisuutta on syytä arvioida viimeistään, kun oppilaan poissaolot ovat 10–20 prosenttia tarjotusta opetuksesta. Vahvat toimet ovat usein monialaisia ja voivat ulottua yksittäisen oppilaan lisäksi myös oppilaan perheeseen sekä kouluuyhteisöön. Vahvoihin toimiin kuuluvat myös erilaiset strukturoidut interventiot poissaoloihin puuttumiseksi, kuten esimerkiksi sitouttavan kouluuyhteisötyön kehittämistyön yhteydessä Suomessa pilotoitu Back to School -interventiomalli (kts. luku 9.8.2). Vahvat toimet kuuluvat kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa poissaoloihin puuttumisen kolmannelle tasolle (Tier 3). Käsikirjassa käytettävät käsitteet ja näiden keskinäinen hierarkia on kuvattu seuraavassa kuviossa.

Kuvio 2. Koulupoissaoloihin liittyvien käsitteiden jäsenys

2.2 Jokainen koulupäivä on tärkeä

Koulu on lapselle ja nuorelle tärkeä kehitysympäristö, niin oppimisen kuin sosiaalisen kehityksen kannalta. Siksi ongelmalliset poissaolot voivat vaikuttaa merkittävästi lapsen ja nuoren hyvinvointiin sekä tulevaisuuden kehityskulkuun. Ongelmalliset poissaolot perusopetuksessa vaarantavat oppilaan mahdollisuuksia suoriutua oppivelvollisuudesta ja sitä

kautta syrjäyttävät opinnoista. Koulusta lapsi saa myös tärkeitä kokemuksia yhteisön jäsenenä toimimisesta. Näillä kokemuksilla on suuri merkitys sille, miten lapsen sosiaalinen identiteetti suhteessa ympäröivään yhteiskuntaan rakentuu.

Koulupoissaoloihin puuttuminen varhaisessa vaiheessa on tärkeää. Oppimisen kannalta poissaolot koulusta ovat aina ongelma; poissaolot heikentävät oppilaan oppimistuloksia sosio-ekonomisesta taustasta riippumatta.¹⁷ Poissaolojen on todettu olevan yhteydessä moniin hyvinvointia heikentäviin ja syrjäytymistä aiheuttaviin tekijöihin, kuten mielen-terveysongelmiin, päihteiden käyttöön, riskikäyttäytymiseen, heikentyneisiin oppimistuloksiin, koulupudokkuuteen sekä myöhemmin aikuisuudessa esimerkiksi työllistymis- ja päihdeongelmiin¹⁸.

Oppilaan poissaolo koulusta voi kertoa flunssaan sairastumisen tai ennalta anotun loman sijaan siitä, että kaikki ei ole kohdallaan oppilaan elämässä. Poissaolot voivat toimia oppilaiden hyvinvoinnin indikaattorina, josta saatavaa tietoa voi hyödyntää yksilön, ryhmän, koulun ja opetuksen järjestäjän näkökulmasta.

Poissaolo koulusta tarkoittaa syystä riippumatta sitä, että oppilas menettää poissaolojakson verran opetusta ja ohjausta. Varsinkin sellaiselle oppilaalle, jonka oppimisessa tai koulunkäynnissä on tuen tarpeita, voivat yksittäisetkin poissaolot aiheuttaa osaamisvajeita.

2.3 Koulun kiinnittyminen syntyy tunteen, tiedon ja toiminnan kautta

Teoreettisesti oppilaan koulun kiinnittymistä on käsitteellistetty usealla eri tavalla. Koulun kiinnittymiseen liittyvän tutkimusperinteen taustalta voidaan tunnistaa kaksi tutkimussuuntausta, jotka kumpikin korostavat yksilön ja ympäristön välisen vuorovaikutuksen ymmärtämistä kiinnittymisen kehittymisen tarkastelussa ja pyrkivät vastaamaan siihen, miten rakentaa sellaista kouluympäristöä, joka tukee oppilasta sitoutumaan koulutyöhön¹⁹. Oppilaiden koulupudokkuuden ehkäisyyn liittyvä tutkimussuuntaus pohjautuu Finnin²⁰ teoriaan oppilaan kouluympäristöön osallistumisen ja siihen samaistumisen välisestä yhteydestä (participation-identification theory). Teorian lähtökohtana on, että

17 Klein ym. 2022.

18 Gubbels ym. 2019

19 Ulmanen 2017

20 Finn 1989

oppilaan osallistuminen opiskeluun liittyvään toimintaan kouluympäristössä (participation) mahdollistaa oppilaan kuulumisen kokemuksen ja koulutyön merkityksellisenä kokemisen (identification), mikä edelleen vahvistaa oppilaan osallistumista.

Toinen tutkimussuuntaus, motivaatiotutkimuksesta nouseva kiinnittymisen tarkastelu, nojaa pitkälti itseohjautuvuusteoriaan²¹, joka painottaa sisäisen motivaation tärkeyttä oppilaan kiinnittymisen tukemisessa. Teoria kohdistaa huomion kiinnittymisen lähteisiin. Sen mukaan oppilaan myönteinen kiinnittyminen on todennäköisempää, jos koulu-konteksti tukee yksilön mahdollisuuksia kokea sosiaalista yhteenkuuluvuutta, pätevyyttä ja autonomiaa. Optimaalisessa kouluympäristössä nämä perustarpeet toteutuvat, jolloin oppilaiden motivaatio vahvistuu, mikä taas mahdollistaa kiinnittymisen²².

Valtaosa oppilaista kiinnittyy koulutyöhön ja kokee koulutyönsä merkitykselliseksi oman tulevaisuutensa kannalta. Koulutyöhön kiinnittymisen haasteiden on kuitenkin havaittu lisääntyvän siirryttäessä ylemmille luokka-asteille. Länsimaissa on havaittavissa myös yleisempi trendi, jossa koulun rooli ja merkitys nuorten elämässä on muuttumassa; koulu kilpailee uuden oppimisessa ja yhteisöjen rakentumisessa muiden elämänalueiden, esimerkiksi sosiaalisen median kanssa. Lapset ja erityisesti nuoret eivät välttämättä koe koulua oman elämänsä todellisuuden kannalta merkityksellisenä. Mahdollisuudet vaikuttaa ja tehdä valintoja sekä tunne siitä, että pärjää ja tulee hyväksytyksi omana itsenään, tukee oppilaan kiinnittymistä kouluun. Vuorovaikutus, yhteistyö ja monipuoliset työtavat tukevat oppimista ja edistävät hyvinvointia²³.

Kirjallisuudessa on melko laaja yksimielisyys siitä, että kouluun kiinnittyminen koostuu kolmesta eri ulottuvuudesta: tunneperäisestä, toiminnallisesta ja tiedollisesta (katso edellä kuvattu kouluun kiinnittymisen määritelmä). Kouluun kiinnittymisen teorioissa myönteisen koulunkäynnin kierre havainnollistuu siis oppilaan kouluun liittämiä ajatusten, tunteiden ja toiminnan kautta. Jäsennys auttaa suuntaamaan huomiota yhä enemmän kouluympäristöön ja sen muokkaamiseen sellaiseksi, että se tukee oppilaan myönteisiä kokemuksia koulusta ja koulunkäynnistä²⁴.

21 Ryan & Deci 2000

22 Klem & Connell 2004

23 Salmela-Aro ym. 2008

24 Fredricks ym. 2019; Virtanen 2016

Kuvio 3. Kouluun kiinnittymisen ulottuvuudet

Kouluun kiinnittymisen tarkastelussa toiminnalliset ja kognitiiviset ulottuvuudet ovat usein opettajalle ja koulun muulle henkilökunnalle helpompia havaita, sillä kouluun tuleminen, osallistuminen toimintaan ja aktiivisuus esimerkiksi oppitunneilla on näkyvää. Sen sijaan tunnetason ja ajattelun tason kiinnittymisen merkkejä on toisinaan vaikeampi huomata. Tunnetasolla kouluun kiinnittynyt kokee koulunkäynnin myönteisenä. Siihen liittyvät myös kokemukset yhteisöön kuulumisesta ja myönteinen kokemus sosiaalisista suhteista koulussa. Ajattelun tason kiinnittymisellä viitataan taas siihen, miten tärkeäksi ja merkitykselliseksi koulunkäynti koetaan, ja esimerkiksi miten paljon oppilas panostaa ymmärtääkseen koulussa opettavat asiat²⁵. Toisaalta mikäli oppilas kokee sosiaaliset suhteet koulussa kielteisesti, hän saattaa jäädä koulusta pois tai ei pysty keskittymään koulutehtäviin. Tunnetason heikentynyt kiinnittyminen alkaa siis näkyä myös toiminnassa, jolloin mahdollisuudet oppimiseen ja myönteisiin oppimiskokemuksiin vähenevät. Myönteisemmin ajateltuna, mikä tahansa kiinnittyminen kouluun, oli se järjen tasolla (halu oppia ja ymmärtää, koulu on tärkeä), tunteiden tasolla (koulussa on mukavaa, opettajat ovat kiinnostuneita minusta, minulla on kavereita koulussa) tai toiminnan tasolla (on aktiivinen oppitunnilla, osallistuu koulun toimintaan), voi osaltaan pitää oppilaan myönteisellä kehällä koulutuksen osalta.

Edellä kuvatut kouluun kiinnittymisen mekanismit huomioiden merkityksellisiä tekijöitä kouluun kiinnittymisen vahvistamisessa ovat tutkimusten mukaan²⁶:

- hyvä opettaja-oppilassuhde,
- myönteiset vertaissuhteet,
- onnistumiset koulutehtävissä ja
- kotoa saatava tuki koulunkäynnille.

25 Fredricks ym. 2019

26 Ulmanen 2017

2.4 Koulupoissaolojen taustalla on useita erilaisia syitä

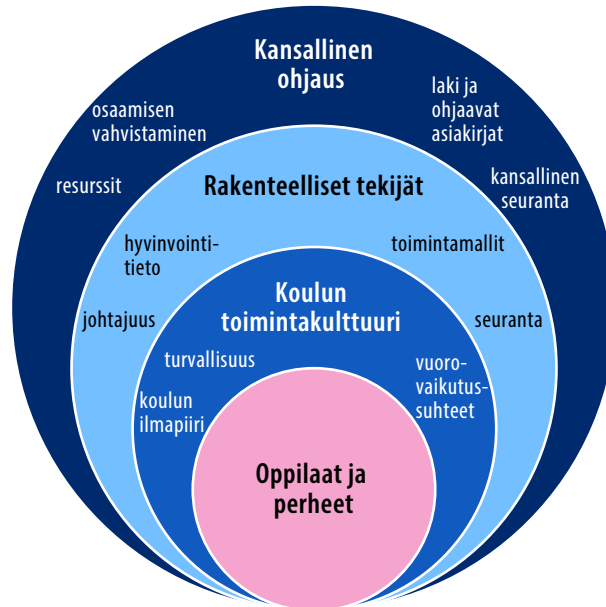
Yksittäisen oppilaan ongelmalliset poissaolot alkavat harvoin yhtäkkiä. Kyse on usein asteittain kehittyvästä ongelmasta, jonka ensimerkkien tunnistaminen ja niihin puuttuminen on tärkeää. Tutkimuksen mukaan ensimmäiset merkit ongelmallisista poissaoloista voivat olla havaittavissa alakoulussa ja jopa päiväkotikässä²⁷. Koulupoissaolojen taustalla on tunnistettu jopa 60 erilaista syytekijää. Syytekijöitä tarkastellaan usein neljästä näkökulmasta; yksilö-, vanhemmuus-/perhe-, koulu- ja yhteisötasolla. Poissaolojen taustalla olevia yksilötekijöitä ovat esimerkiksi oppimisvaikeudet sekä mielenterveysongelmat. Vanhemmuus- ja perhetekijöitä ovat muun muassa perheen matala sosioekonominen asema, vanhempien mielenterveysongelmat, perherakenne ja puutteelliset vanhemmuustaidot. Koulutekijöihin kuuluvat esimerkiksi huono kouluilmapiiri, vertaissuhteisiin liittyvät ongelmat, kiusaaminen ja ulkopuolelle jääminen, huonot oppilas-opettajasuhteet ja ajan viettäminen muiden luvattomasti koulusta poissa olevien vertaisen kanssa. Yhteisötekijöitä ovat muun muassa turvaton naapurusto, sosiaali- ja terveyspalveluiden puutteet sekä etniseen taustaan liittyvät jännitteet²⁸.

Oppilaiden koulupoissaoloja sekä niille altistavia tekijöitä sekä poissaolojen seurauksia on tutkittu useista näkökulmista. Viimeaikaisessa tutkimuskirjallisuudessa ymmärrys ilmiön systeemisestä luonteesta on vahvistunut. Kouluuun kiinnittymistä sekä poissaoloja on alettu tarkastella myös sosioekologisesta näkökulmasta, jolloin huomio ei kohdistu vain oppilaaseen, tämän perheeseen tai muihin yksilöön liittyviin riski- ja suojaaviin tekijöihin. Mukaan on otettu laajempia koululäsnäolon ja poissaolojen monimutkaista ekologiaa ymmärtävä lähestymistapa.²⁹ Tällöin huomio kiinnittyy myös kouluun kiinnittymistä tukeviin yhteiskunnallisiin tekijöihin, yhteiskunnallisiin ja hallinnollisiin rakenteisiin sekä eri tasojen välillä tapahtuvaan vuorovaikutukseen ja siinä tapahtuviin muutoksiin.

27 Gottfried & Gee 2017

28 Kearney 2016

29 Kearney ym. 2022

Kuvio 4. Koululäsnäolon tarkastelu sosioekologisen mallin näkökulmasta

Yksittäisen oppilaan näkökulmasta poissaolojen lisääntymistä voidaan kuvata prosessina, jossa koulunkäynnin pulmat näkyvät aluksi usein vain kotona, kun kouluun lähteminen käy päivä päivältä hankalammaksi. Vähitellen myöhästelyt aamuisin lisääntyvät ja muuttuvat yksittäisiksi poissaolotunneiksi. Oppilas saattaa olla pois tietyiltä tunneilta tai tiettyyn aikaan päivästä tai viikosta. Poissaolojen jatkuessa mahdollisuus siihen, että lapsi tai nuori jää kokonaan pois koulusta, lisääntyy. Samalla kouluun palaamisen todennäköisyys pienenee.³⁰

Poissaolot voidaan jakaa neljään eri luokkaan:³¹

Koulukieltäytyminen (school refusal): Tällä käsitteellä tarkoitetaan tilanteita, joissa oppilas kieltäytyy menemästä kouluun ja tästä aiheutuu usein pitkiä poissaoloja. Huoltajat saattavat usein olla tietoisia siitä, että lapsi tai nuori viettää päivät kotona, mutta heillä ei ole keinoja saada tätä käymään koulu. Oppilas voi kieltäytyä menemästä kouluun esimerkiksi erilaisten psyykkisten

30 Kearney 2008

31 Heyne ym. 2019

ja/tai neuropsykiatristen syiden tai tunne-elämän vaikeuksien takia. Esimerkkinä tällaisista syistä koulukieltäytymisen taustalla ovat esimerkiksi yleistyneet ahdistuneisuusoireet ja pelot, jotka liittyvät usein sosiaalisiin tilanteisiin, kiusaamiseen ja yksinäisyyteen. Myös tekemättömät tai kasaantuneet koulutyöt voivat aiheuttaa ahdistusta. Koulukieltäytyminen käsitteenä kiinnittää huomion ensisijaisesti lapsen käyttäytymiseen ja yksilöllisiin tekijöihin. Ilmiöön liittyy kuitenkin usein useita erilaisia yhteisöön ja vertaissuhteisiin liittyviä tekijöitä, jotka voivat käynnistää koulusta kieltäytymisen kierteen. Näiden koulun toimintakulttuuriin ja yhteisöllisyyteen liittyvien tekijöiden tunnistaminen on tärkeää, jotta voidaan löytää keinoja koko yhteisössä tapahtuvan ennaltaehkäisevään työhön.

Pinnaaminen / lintsaminen (truancy): Pinnaaminen tarkoittaa luvatonta poissaoloa koulusta johtuen siitä, että oppilas kokee, ettei koulunkäynti ole mielekästä tai poissaolojen taustalla on koulumotivaatioon liittyviä tekijöitä. Motivaatioon voi vaikuttaa esimerkiksi yleinen kokemus siitä, ettei koulun käyminen ole hyödyksi ja muut kuin kouluun liittyvät tekijät lapsen tai nuoren elämässä tarjoavat enemmän tarttumapintaa (kiinnittymättömyys). Nämä oppilaat saattavat myös viettää päiväänsä koulun tiloissa, mutta eivät osallistu oppitunneille. Usein käyttäytymisessä näkyy myös vahvasti omaehtoisuus.

Ensisijaisesti huoltajalähtöinen poissaolo (school withdrawal): Tällä käsitteellä viitataan poissaoloihin, joiden taustalla on huoltajien tai perheen tarpeisiin liittyvät tekijät. Esimerkiksi perheen haastava elämäntilanne tai huoltajien omat hyvinvoinnin haasteet estävät lasta lähtemästä kouluun.

Ensisijaisesti koululähtöinen poissaolo (school exclusion): Tällä käsitteellä tarkoitetaan tilanteita, joissa koulu siirtää tai pakottaa (mahdollisesti yhteistyössä huoltajien kanssa) lapsen opiskelemaan kotona esimerkiksi aggressiivisuuden takia. Tällöin katsotaan, ettei lapsen koulunkäyntikyky riitä koulussa läsnä olemiseen. Myös kouluympäristöön liittyvät tekijät voivat estää nuorta tulemasta kouluun. Tällaisia ovat esimerkiksi tuen palveluiden riittämättömyys tai toimintakulttuurin haasteet (ns. poislähtämisen kulttuuri), koettu kiusaaminen tai ryhmän ulkopuolelle jääminen.

2.5 Poissaoloille altistavia tekijöitä on tärkeä tunnistaa

Vaikka koulupoissaoloihin ilmiönä liittyy laajasti monenlaisia yhteiskuntaan, kouluyhteisöön ja yksilöön liittyviä tekijöitä, tunnistetaan tutkimuksessa sellaisia tekijöitä ja tilanteita, jotka nostavat tiettyjen oppilaiden riskiä koulupoissaoloihin. Näiden tunnistaminen on tärkeää niin koulun ennaltaehkäisevää työtä kuin poissaolojen puuttumisen toimintatapoja kehitettäessä.

Alttiutta poissaoloihin voivat lisätä myös erilaiset muutokset tai haastavat tilanteet oppilaan lähipiirissä tai kouluympäristössä. Tällaisia ovat mm.

- trauma tai läheisen vakava sairastuminen tai kuolema
- muutokset perhetilanteessa ja esimerkiksi oppilaan sijoittaminen oman kodin ulkopuolelle
- koulun vaihdokset ja nivelvaiheet esim. siirtyä alakoulusta yläkouluun tarkoittaa samalla koulumatkan, koulukavereiden ja tuttujen opettajien vaihtumista
- katkokset arkirutiiniin sairastumisen tai loman vuoksi saattavat vaikeuttaa kouluunpaluuta erityisesti, jos oppilaalle on tullut aukkoja opiskeltaviin asioihin poissaolon aikana.

Joskus alunperin fyysiseen oireeseen liittynyt poissaolo (esim. migreeni tai astma) voi muuttua koulunkäynnin ongelmaksi, vaikka fyysinen oire olisikin hoidossa. Olipa poissaoloja laukaiseva tekijä mikä tahansa, aiheuttaa poissaolo aina oppilaalle myös psyykkisiä lisäpaineita.³²

2.5.1 Turvallinen ilmapiiri tukee kouluun kiinnittymistä

Turvallinen oppimisympäristö sekä kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäisy ennaltaehkäisee myös näistä ilmiöistä johtuvia poissaoloja, sillä kiusaaminen heikentää kokemusta yhteisöön kuulumisesta. Huoltajien näkökulmasta koulupäivän turvallisuuteen liittyvät tekijät ja oppilaan kokema kiusaaminen nousivat Karvin arvioinnissa³³ merkittäväksi tekijäksi oppilaan huolta herättävien poissaolojen taustalla. Kiusaaminen jää myös usein koulun aikuisilta piiloon. Viidennes niistä huoltajista, joiden lapsella oli ollut lukuvuoden aikana niin paljon poissaoloja, että ne käynnistivät toimenpiteitä, ilmoittivat

32 https://vip-verkosto.fi/wp-content/uploads/2019/09/kouluakaymattomatoppilaat_opas.pdf

33 Markkanen ym. 2022

poissaolojen taustalla olevan koululähtöisiä syitä. Kiusaamista kokeneista oppilaista vain joka kolmas on kertonut asiasta koulun aikuisille. Oppilaat eivät aina uskalla tai halua kertoa kokemastaan kiusaamisesta, sillä he eivät usko, että kertomisesta on apua tai he pelkäävät sen pahentavan tilannetta. Erityisesti hienovaraisesta, epäsuorasta kiusaamisesta kertominen on oppilaille usein vaikeaa. Epäsuorassa kiusaamisessa kyse on usein enemmänkin torjutuksi tulemisesta sekä tunteesta, ettei tule hyväksytyksi vertaisryhmässä, ei niinkään konkreettisista teoista, joita olisi helppo kuvata koulun aikuisille. Koulussa etenkin vapaisiin tilanteisiin eli esim. välitunneille ja siirtymätilanteisiin tarvitaan tukea ja struktuuria, koska kiusaamista tapahtuu todennäköisimmin juuri silloin, kun kukaan aikuinen ei ole paikalla ja näkemässä kiusaamistilannetta.

Mikäli oppilaan koulunkäynnissä alkaa esiintyä epäsäännöllisyyttä, on tärkeä kartoittaa huolellisesti oppilaan kokemukset vertaisryhmään kuulumisesta sekä hänen kokemastaan loukkaavasta kohtelusta tai kiusaamisesta. Kiusaamisen vastaiseen työhön löytyy runsaasti tukimateriaaleja Opetushallituksen Ei kaikelle väkivallalle -kokonaisuudesta³⁴.

2.5.2 Oppimisen esteettömyys ja saavutettavuus vahvistaa läsnäoloa

Huomion kiinnittäminen koulun, oppimisympäristöjen sekä pedagogiikan esteettömyyteen ja saavutettavuuteen on tärkeää kaikille oppilaille. Erityisen tärkeää se on niille oppilaille, joilla on erilaisia haasteita oppimisessa ja/tai vuorovaikutuksessa. Kouluikäymättömyys Suomessa -raportin mukaan noin puolella niistä oppilaista, joiden koulunkäyntiä on tuettu poissaolojen takia erityisjärjestelyin, oli tunnistettuja oppimisvaikeuksia³⁵.

Kouluun kiinnittymisen näkökulmasta mm. kehityksellisten neuropsykiatristen häiriöiden (neurokirjo), oppimisvaikeuksien ja muiden koulunkäynnin haasteiden varhainen tunnistaminen, riittävä ja oikea-aikainen tuki sekä joustavat toimintatavat ovat tärkeitä. Neurokirjon häiriöihin (muun muassa adhd, autismitkirjo, Tourette ja kehityksellinen kielihäiriö) tyypillisesti kuuluvat vaikeudet aistisäätelystä, toiminnanohjauksessa ja sosiaalisessa vuorovaikutuksessa voivat lisätä neurokirjon oppilaiden kuormittumista kouluympäristössä. Puutteelliset tukitoimet, avoimet oppimisympäristöt sekä itseohjautuvuuden vaade lisäävät neurokirjon oppilaan stressitasoa ja kuormittumista, minkä takia heillä voi olla vaikeuksia keskittyä ja osallistua opetukseen. Oppimisympäristöjen melu, runsaat näköärsykkeet, struktuurin puute, vaihtuvat ja suuret opetusryhmät, vaihtuva opetushenkilöstö, avoimet oppimisympäristöt sekä ennakoimattomat siirtymät kuormittavat neurokirjon oppilaita. Pitkään jatkuva kuormitus ja riittämättömät tukitoimet

34 [Ei kaikelle väkivallalle -sivusto, OPH](#)

35 [Määttä ym. 2020](#)

voivat altistaa neurokirjon henkilöitä liitännäissairauksille, kuten mielenterveyden ongelmille. Pahimmillaan tästä seuraa ongelmallisia poissaoloja, kouluakäymättömyyttä ja syrjäytymistä³⁶.

Toimintakykyä tukevia ja kuormitusta vähentäviä tekijöitä ovat muun muassa:

- koulutilojen aistiesteettömyys (mm. tilojen selkeys ja helppo hahmotettavuus, tilojen riittävä mitoitus oppilasmäärään nähden, erilliset tai eriytettävissä olevat tilat työskentelyyn, hyvä akustiikka ja äänieristys, häiritsevien äänien, taustamelun ja näköärsykkeiden vähentäminen, häikäsemätön ja säädettävä valaistus)
- koulupäivän ja -tunnin selkeys, ennakoitavuus ja strukturointi
- mahdollisuus lepohetkiin koulupäivän aikana esim. rauhallinen välitunnin viettopaikka, hiljaisia huoneita tai tiloja
- ohjeiden ja tehtävien visualisointi
- selkeä, myönteinen ja oppilaan vahvuudet huomioiva vuorovaikutus.

36 [Kaikille sopiva koulu – Autismiliitto](#)

3 Poissaolot hyvinvoinnin indikaattorina

Tällä hetkellä meillä ei ole kattavaa kansallista seurantatietoa siitä, miten paljon perusopetuksessa on oppilaita, joilla on ongelmallisia poissaoloja. Käytävissä olevan tiedon pohjalta näyttää siltä, että poissaolot perusopetuksesta ovat keskimäärin lisääntyneet, mutta selkeä kansallinen kuva ilmiön laajuudesta puuttuu. Paikallisesti kerättyä poissaolojen seurantatietoa hyödynnettiin SKY-piloteissa osana oppilaiden kouluhyvinvoinnin seurantaa.

3.1 Poissaolojen määrästä ei ole tarkkaa tietoa

Poissaolojen seurantaa ja ongelmallisten koulupoissaolojen esiintyvyyttä koskeva tutkimus on ollut Suomessa vähäistä. Kattavinta tietoa saadaan tällä hetkellä THL:n TEA-viisarista³⁷, johon on kerätty kouluilta tietoa sairaus-, luvallisista ja luvattomista poissaoloista kahden vuoden välein. TEA-viisariin kerätyn keskiarvotiedon perusteella ei voida tunnistaa niiden oppilaiden osuutta, joilla on ongelmallisia koulupoissaoloja³⁸. Vuoden 2021 TEA-viisari osoitti, että 65 prosenttia peruskouluista kerää systemaattisesti tietoa poissaoloista ja oppilaan keskimääräinen poissaolomäärä vuodessa on noin 42 tuntia. Kasvua edelliseen, vuonna 2019 kerättyyn tietoon, on noin 19 prosenttia. Tämä selittyy osittain pandemiasta aiheutuneella poikkeustilanteella, joka lisäsi myös oppilaiden uupumusta ja yksinäisyyttä³⁹. Myös AVI:n ja OKM:n tekemän seurannan mukaan koronatilanne on lisännyt poissaoloja opetuksesta⁴⁰. Opiskeluhuoltopalveluiden ammattilaisille suunnatun OPA-kyselyn tulokset kertovat puolestaan poissaolohaasteisiin liittyvästä palvelutarpeen lisääntymisestä⁴¹.

37 [TEA-viisari, THL](#)

38 [Terveiden ja hyvinvoinnin edistäminen peruskouluissa 2019; 2021](#)

39 [Ahtiainen ym. 2020](#)

40 [Perusopetus lukuvuotena 2020–21, AVI](#)

41 [Hietanen-Peltola ym. 2022](#)

Kouluterveyskyselyissä⁴² on kartoitettu erilaisten poissaolojen määriä oppilaiden itsearviointina. Vuoden 2021 kouluterveyskyselyn mukaan 8. ja 9. -luokkien oppilaista 3,7 prosenttia ilmoitti olevansa poissa koulusta viikoittain sairauden takia ja 3,9 prosenttia luvattomista poissaoloista johtuen⁴³. PISA-tutkimuksen (2018) aineiston perusteella puolestaan 13 prosenttia 15-vuotiaista suomalaisnuorista ilmoitti olleensa luvatta koulusta pois vähintään kerran kokonaisen koulupäivän tutkimusta edeltäneen kahden viikon aikana⁴⁴.

Perusopetuksen poissaoloihin liittyvän kansallisen tilannekuvan puuttuminen oli kimmokkeena Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilaamaan kartoitukseen yläkoululaisten kouluikäymättömydestä⁴⁵. Juuri ennen koronapandemiaa tehtyyn kartoitukseen vastanneiden arvioiden perusteella Suomessa on vähintään noin 4 000 sellaista yläkoulun oppilasta, joiden poissaolot aiheuttavat niin suuria ongelmia heidän koulunkäynnilleen, että koulun on ryhdyttävä toimenpiteisiin. Raportissa arvioitu runsaasti koulusta poissaolevien oppilaiden määrä on n. 2–3 prosenttia ikäluokasta, mikä vastaa kansainvälisten selvitysten tasoa⁴⁶.

Osa sitouttavan koulu yhteistyön pilotteihin osallistuneista opetuksen järjestäjistä oli tehnyt tarkkaa seuranta poissaoloista jo useamman vuoden ajalta. Jos nämä poissaolomäärät suhteutetaan kaikkiin perusopetuksen oppilaisiin Suomessa, menetetään tällä hetkellä vuosittain poissaolojen vuoksi opetusta yli 50 000 lukuvuotta yhden kouluvuoden aikana⁴⁷. Määrä on merkittävästi suurempi kuin TEA-viisarin antamien tietojen kautta laskettu vastaava menetettyjen lukuvuosien määrä. Yhtenäisen tiedonkeruun ja tilastoinnin puuttuessa on vaikea sanoa opetuksen järjestäjän tai koulun tasolla, kuinka paljon poissaoloa koulusta on ”normaalia” tai milloin sitä on keskimääräistä vähemmän tai enemmän.

3.2 Poissaoloja tulee seurata suunnitelmallisesti

Perusopetuksen poissaoloihin liittyvän seurantatiedon ja tilastoinnin sekä kansallisesti yhtenäisen poissaololuokittelun puutteista on kirjoitettu jo yli kymmenen vuotta siten⁴⁸. Seurantatiedon keräämistä on haastanut mm. se, että opetuksen järjestäjillä ei

42 Halme ym., 2018

43 [Kouluterveyskysely, THL](#)

44 Keppens & Spruyt 2018

45 Määttä ym. 2020

46 Havik ym. 2014

47 <https://www.koulukunnossa.fi/>

48 Lehtinen ym. 2012

ole ollut käytössään keskenään yhdenmukaista tapaa luokitella poissaoloja. Sitouttavan koulu yhteistyön piloteille tehdyssä tiedonkeruussa raportoitiin yli 60 erilaista merkintätapaa, jolla ilmoitetaan oppilaan poissaolosta. Luvussa 8 on kerrottu poissaoloihin liittyvän seurantatiedon yhtenäistämistä sekä annetaan poissaolojen luokitteluun liittyvä ohjeistus.

Suunnitelmallinen poissaolojen seuraaminen on itsessään jo toimenpide, jolla voidaan ehkäistä poissaolojen syntymistä ja lisääntymistä. Suunnitelmallinen seuraaminen on perusteltua sekä yksilön että yhteisön hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta⁴⁹:

1. **Turvallisuus.** On tärkeää selvittää, missä oppilas on, ellei hän ole koulussa eikä hänen poissaolostaan ole tullut ilmoitusta.
2. **Riskitekijöiden ja suojaavien tekijöiden tunnistaminen.** Poissaoloja seuraamalla voidaan tunnistaa sellaisia ilmiöitä sekä yksilö- että ryhmätasolla, jotka voivat ennakoida poissaolojen lisääntymistä tai suojata poissaoloilta.
3. **Systemaattinen koulun kehittämistyö.** Luokiteltua poissaolotietoa voidaan hyödyntää mm. osana koulujen hyvinvointityötä.
4. **Resurssitarpeiden tunnistaminen.** Runsaat poissaolot ovat usein oire, johon on syytä reagoida. Poissaoloja seuraamalla voidaan ennakoida ja tunnistaa resurssitarpeita mm. oppimisen ja koulunkäynnin tuen tai opiskeluhuoltopalveluiden osalta.
5. **Toimenpiteiden tehokkuuden arviointi.** Poissaolomääriä seuraamalla voidaan tunnistaa toimivat ja toimimattomat interventiot, joilla pyritään vaikuttamaan poissaolojen syihin sekä yksilö- että ryhmätasolla.
6. **Huoltajien lisääntynyt osallistuminen.** Huoltajat tulee ottaa tiiviisti mukaan poissaolojen seurantaan ja keskusteluun mm. poissaolojen syistä, niiden kotona näkyvistä ensimerkeistä sekä poissaolojen seurannan tavoista omassa koulussa.

Karvi selvitti SKY-kehittämistoiminnan alkaessa opetuksen järjestäjien kokemuksia poissaolojen seurannasta ja tilastoinnista sekä näihin liittyviä kehittämistarpeita⁵⁰. Keskeisinä tuloksina nostettiin esiin seuraavia huomioita:

- Alle puolet opetuksen järjestäjistä seuraa poissaoloja kuntatasolla. Seurantaa tehdään ensisijaisesti koulu- ja opetusryhmäkohtaisesti.
- Koulujen näkökulmasta erityisesti poissaoloihin puuttumiseen liittyvien toimenpiteiden kirjaamisessa oli puutteita.

49 Gren-Landell 2022

50 Markkanen, Saarinen ja Rumpu 2022

- Yhtenäisten käytäntöjen puute poissaolojen kirjaamisessa heikentää seurantatiedon luotettavuutta ja vertailtavuutta.
- Poissaoloista kertynyttä tietoa ei hyödynnetty systemaattisesti päätöksenteon tukena. Poissaolojen ehkäisy, niihin puuttumisen sekä poissaolojen seuraaminen ei kaikissa kouluissa ole kiinteä osa koulun yhteisöllisen opiskeluhuoltoryhmän koordinoimaa yhteisöllistä hyvinvointityötä tai opiskeluhuollon vuosikelloa.

Sitouttavan kouluyhteisötyön pilotteihin osallistuneet toivoivat yhtenäisempiä tapoja seurata ja tilastoida poissaoloja. Poissaolojen ehkäisemisen näkökulmasta ei ole kyse vain yksittäisen oppilaan poissaolojen seurannasta. Katsomalla koulun tai opetuksen järjestäjän tasoa sekä eri ikäluokkia saadaan toisenlainen näkymä siihen, missä kohtaa olisi tarvetta ryhtyä toimiin. Kerätyn tiedon avulla voidaan tunnistaa mm. ikäryhmiä, joiden kanssa voidaan työskennellä aiempaa ennakkoidummin ja vaikuttavammin poissaolojen ehkäisemiseksi. Mikäli opetuksen järjestäjä kerää tietoa poissaoloista systemaattisesti, voidaan nähdä myös muutoksia aikasarjoissa. Tämä tarjoaa mahdollisuuden ennakoita ja resursoida poissaolojen ehkäisemistä ja puuttumista aikaisempaa suunnitelmallisemmin.

3.3 Lasten ja nuorten hyvinvoinnin kokonaisuus kouluarjessa – poissaolot hyvinvoinnin indikaattorina Naantalın aluepilotissa

Kouluarjessa yhteisöllistä opiskeluhuoltoa ja monialaista osaamista johdetaan suunnitelmallisesti siten, että pedagogisen ja opiskeluhuollon osaamisen yhteensovittaminen on mahdollista koulun hyvinvointityöskentelyssä. Poissaolojen seuranta on hyvinvointia edistävässä työskentelyssä suunnitelmallista ja kertyvä tieto on käytävissä poissaolojen ennaltaehkäisemiseen ja varhaiseen puuttumiseen kouluvuoden aikana.

Poissaolojen seuranta on osa oppilaiden kouluhyvinvoinnin seurantaa. Poissaoloja tarkasteltaessa pohditaan monialaisena yhteistyönä keinoja oppilaiden myönteisen kouluun kiinnittymisen tukemiseksi ja oppilaiden osallisuuden kokemusten vahvistamiseksi tavanomaisessa kouluarjessa. Keskeisiä huomioitavia asioita ovat oppilaiden ja koulun aikuisten kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen liittyvät tekijät.

Oppilaiden näkemykset otetaan huomioon kouluun kiinnittymistä tukevien toimintatapojen kehittämisessä yhteisöllisessä opiskeluhuollossa. Myös huoltajien näkemyksiä myönteisen kouluun kiinnittymisen tukemiseksi kuullaan suunnittelun tueksi ja

kodin ja koulun yhteistyön vahvistamiseksi. Poissaoloseurannan viestiminen kouluhyvinvoinnin indikaattorina ja tietojohdamisen keinona on osa kodin ja koulun välistä yhteistyötä. Poissaolojen ennaltaehkäiseminen yhteisöllisen opiskeluhuollon keinoin on ensisijaista ja koskee kaikkia koulussa toimivia henkilöitä.

Taulukkoon on koottuna esimerkkinä Naantalin aluepilotissa (Naantali, Kaarina, Masku, Mynämäki, Nousiainen, Paimio) käyttöön otetut poissaolotarkastelut eri tasoilla. Poissaolojen tarkasteluissa tärkeää on säännöllisyys sekä seuraavat ajankohdat lukuvuoden aikana:

- *elokuu (edellisen vuoden poissaolotilasto lähtötilanteena, perehdyttäminen toimintamalliin),*
- *loka/marraskuun vaihde (tilanne syysloman jälkeen, lomalta kouluarkeen palaaminen),*
- *syyslukukauden kokonaistilasto, maaliskuu (koulunkäynnin tuen näkökulmat ja nivelvaiheiden ennakointi koulupudokkuuden näkökulmasta),*
- *lukuvuositalasto (koulu-aste-, ja luokkakohtaiset tarkastelut seuraavan lukuvuoden suunnittelun tueksi).*

Taulukko 1. Tiedolla johtaminen lasten ja nuorten hyvinvointityössä: poissaolot hyvinvoinnin indikaattorina Naantalin aluepilotissa

Tarkasteleva taso/ryhmä	Poissaolojen seuranta ja tietojen tarkastelu
<p>KUNTAKOHTAINEN OPISKELUHUOLLON OHJAUSRYHMÄ</p> <p>Kuntakohtainen ohjausryhmä seuraa osaltaan koulujen poissaoloja säännöllisesti koko kunnan tasolla. Pienin yksikkö, jolla vertailua tehdään mahdollisesti suhteessa toisiin kuntiin, on kuntatasoinen poissaolotieto.</p>	<p>Kuntatasoinen poissaolotieto</p> <ul style="list-style-type: none"> • Tarkastelu kunnan sisällä pienempinä aluekokonaisuuksina, esim. samalla alueella sijaitsevien koulujen osalta. • Koulutasoisen poissaolotiedon tarkastelu osana muuta lasten ja nuorten hyvinvointia koskevaa tietoa. • Alueelliset erot ja trendit ennaltaehkäisevien ja kohdennettujen tukitoimenpiteiden suunnittelemiseksi. • Resurssipohdinta mahdollinen positiivisen diskriminaation näkökulmasta: hyvinvoinnin indikaattorit kertovat kunnan sisällä alueellisista ja koulukohtaisista tarpeista.

Tarkasteleva taso/ryhmä**Poissaolojen seuranta ja tietojen tarkastelu****SIVISTYSJOHDON JOHTAMAT REHTORIKOKOUKSET**

Koulutasoista poissaolotietoa tarkastellaan säännöllisesti kunnan rehtorikokouksissa. Rehtorikokouksia johtaa sivistysjohtoon edustaja.

Koulutasoinen poissaolotieto

- Koulujen välinen vertailu ja yksittäisen koulun poissaolotietojen vertailu esim. suhteessa alueelliseen keskiarvotietoon.
- Erilaisten kouluun kiinnittymistä tukevien käytänteiden ja poissaolojen ennaltaehkäisyyn ja vähentämiseen liittyvien tavoitteenasetteluiden jakaminen kunnan rehtoreiden kesken.
- Rehtoreiden tiedolla johtamisen strateginen ohjaus yhdenmukaisella tavalla.

KOULUKOHTAINEN YHTEISÖLLINEN OPISKELUHUOLTO JA OPETTAJAKOKOUKSET

Koululäsnäoloa seurataan monialaisena yhteistyönä koulukohtaisissa yhteisöllisen opiskeluhuollon ryhmissä säännöllisesti.

Koulu, luokka-aste, luokkatasoinen poissaolotieto

- Ei yksittäisen oppilaan tilanteen tarkastelua
- tietoa oppilaiden kouluun kiinnittymisen- ja läsnäolon kokonaistilanteesta
- Monialaisen, yhteisöllisen työskentelyn kohdentaminen koulu- ja luokkakohtaisten tarpeiden mukaan.
- Erityistä huomiota kiinnitetään ilmiöihin sekä esim. yksittäisen luokan kokonaistilanteeseen jatkuvan ryhmäyttämisen näkökulmasta.

OPETTAJA

Opettaja seuraa säännöllisesti oppilaan poissaoloja ja on yhteydessä huoltajaan. Opiskeluhuollon konsultointi matalalla kynnyksellä.

Oppilastason poissaolotieto

- Kokonaispoissaolomäärä ja poissaolotyyppit
- Ajanjakso, jolta poissaolot ovat
- Poissaolojen esiintyvyys, esim. tietty päivä/oppitunti
- Myöhästymiset (poissaolojen ensimerkit)
- Muut tuntimerkinnät
- Arvosanojen kehitys
- Kirjatut tukitoimet ja oppimisen tuki

4 Kodin ja koulun yhteistyö

Oppilaiden, huoltajien ja koulun toimijoiden välisen yhteydenpidon sekä luottamuksellisen suhteen luominen on keskeistä kouluun kiinnittymisen ja poissaolojen ehkäisemisen näkökulmasta. Huoltajien mielenkiinto koulunkäyntiä kohtaan tukee oppilaan oppimista ja läsnäoloa. On myös tärkeää, että sekä oppilas että huoltajat tietävät, miten tulee toimia, jos oppilas joutuu olemaan pois koulusta. Huoltajia tulee rohkaista olemaan yhteydessä kouluun, mikäli oppilaan kouluun lähteminen tai poissaolojen syyt mietityttävät. Pitkittyneissä poissaolotilanteissa tulee huolehtia siitä, että huoltajat saavat riittävästi tietoa konkreettisista toimista, joilla oppilaan koulunkäyntiä ja kouluun paluuta tuetaan niin kotona kuin koulussakin.

4.1 Huoltajat voivat tukea kouluun kiinnittymistä

Huoltajilla on tärkeä tehtävä kouluun kiinnittymisen ja koulunkäynnin tukemisessa. Se, että huoltajat ovat kiinnostuneita lapsen koulusta ja koulunkäynnistä ja puhuvat koulusta myönteisesti, kannustaa lasta opiskelemaan ja vahvistaa osaltaan kouluun kiinnittymistä. Koulukin voi nostaa kodin ja koulun yhteistyössä esiin sen, että jokainen huoltaja omasta koulutustaustastaan riippumatta voi tukea kouluun kiinnittymistä mm. kyselemällä koulupäivän kuulumisia sekä rohkaisemalla ja kannustamalla.

On tärkeä viestiä huoltajille siitä, että poissaolojen seurannalla pyritään yhteisesti pitämään huolta lapsesta ja puuttumaan varhain, mikäli koulussa huomataan muutoksia voimissa tai käyttäytymisessä.

”Kodeille viesti siitä, että poissaoloihin puuttuminen on kodeille tuen antamista, ei moittimista tai paheksuntaa. Monet ajattelevat näin.”

Opetussuunnitelman perusteissa painotetaan huoltajien kanssa tehtävän yhteistyön merkitystä läsnäolon tukemisessa. Perusteissa myös edellytetään, että poissaoloihin liittyvässä toimintamallissa kuvataan, miten yhteistyö huoltajien kanssa toteutetaan.⁵¹ Huoltajien mukanaolo koulun arjessa ja vanhempain toiminta rakentaa osaltaan välittävää ja turvallista kouluyhteisöä, joka kannattelee kaikkia lapsia. Kouluissa tulisi pohtia, miten huoltajat voisivat vahvemmin osallistua oppilaiden hyvinvointia edistävän työn suunnitteluun, toteuttamiseen ja kehittämiseen. Kodin ja koulun yhteistyöhön liittyvää materiaalia löytyy runsaasti verkosta muun muassa. Vanhempainliiton sivuilta⁵² sekä SKY-koulussa -teemapäivän sivulta⁵³.

4.2 Huoltajat tarvitsevat tietoa poissaolokäytännöistä

Vaikka ongelmalliset koulupoissaolot koskettavat vain pientä osaa oppilaista, monissa perheissä koetaan ajoittain huolta oppilaan epäsäännöllisestä koulunkäynnistä. Karvin toteuttaman arvioinnin mukaan noin neljännes huoltajista on ollut huolissaan oman lapsen viihtymisestä koulussa, lapsen haluttomuudesta mennä kouluun sekä oman lapsen poissaoloista. Huoltajien näkökulmasta koulussa viihtymiseen vaikuttavat erityisesti opettajien ja oppilaiden välinen vuorovaikutus, riittämätön tuki oppimiseen sekä kiusaaminen, yksinäisyys ja ongelmat kaverisuhteissa. Haastatellut huoltajat korostivat kohdatuksi tulemisen kokemusta ja toimivaa vuorovaikutusta koulun työntekijöiden kanssa.⁵⁴

Oman lapsen haasteet säännöllisessä koulunkäynnissä ovat huoltajille usein erittäin kuormittava ja huolta herättävä asia. Läsnäolon merkityksestä koulussa tulee keskustella huoltajien kanssa sekä tuoda esiin poissaolojen seurannan merkitystä oppilaan hyvinvoinnin näkökulmasta. Koulussa viihtymisestä ja poissaoloista on syytä keskustella esimerkiksi arviointikeskusteluissa. Ongelmallisten poissaolojen ensimerkit tunnistetaan nimenomaan kotona. Huoltajia tulee kannustaa tuomaan esiin säännölliseen koulunkäyntiin liittyviä ongelmia jo varhaisessa vaiheessa. On tärkeää kehittää kodin ja koulun myönteistä vuorovaikutusta edistäviä toimintatapoja, jotka osaltaan madaltavat kynnystä ottaa yhteyttä kouluun.

Huoltajille tulee viestiä koulussa käytössä olevasta poissaolojen toimintamallista ja siitä, mitä erilaiset toimenpiteet tarkoittavat. Pelkkä linkki opetuksen järjestäjän toimintamalliin ei riitä, vaan malli tulee kuvata huoltajille siten, että heille tulee mahdollisimman

51 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – ePerusteet

52 www.vanhempainliitto.fi

53 <https://www.skykoulussa.fi/kodin-ja-koulun-yhteistyö>

54 Markkanen ym. 2022

konkreettista tietoa käytännön toimintatavoista. Mikäli huoltajilla ei ole selkeää käsitystä koulun toimintatavoista poissaolotilanteissa, he saattavat hyväksyä oman lapsen poissaolon luvalliseksi, vaikka siihen ei olisi perustetta. Toimintamallista viestimällä luodaan luottamusta siihen, että koululla on käytössään erilaisia keinoja tilanteen ratkaisemiseksi ja apua on saatavissa. Tällöin opettajan yhteydenotto selvitettyjenkin poissaolojen lisääntyessä ei tule yllätyksenä. Tiedottaminen on erityisen tärkeää, jos huoltajien äidinkieli ei ole suomi tai ruotsi tai jos sähköiset tietojärjestelmät ovat huoltajille vieraita.

”Opettaja on ollut yhteydessä kahteen kertaan lapseni poissaoloihin liittyen tietyn tuntimäärän täytyttyä. Tässä kohtaa on kysytty, onko vanhemmilla huolta koulunkäynnistä ja koska ei ole ollut eikä opettajallakaan ole ollut huolta, on yhdessä päädytty siihen, ettei tukitoimia tarvita. Tämä on ollut mielestäni hyvä toimintatapa, koska jos olisin havainnut tuen tarvetta, siitä olisi ollut helppo kertoa opettajalle ja tukitoimet olisivat alkaneet oikea-aikaisesti.”

4.3 Koti on tärkeä kumppani poissaolojen pitkittyessä

Mikäli poissaolot lisääntyvät ja muuttuvat ongelmallisiksi, tiivistetään kodin kanssa tehtävää yhteistyötä. Toisinaan koulu ja huoltajat saattavat nähdä ja tulkita poissaolojen taustasyitä eri tavoin. Siksi poissaolojen syiden selvittely esimerkiksi kartoituksen avulla saattaa edesauttaa yhteisen ymmärryksen syntymistä. Toisinaan huoltajat saattavat tahtomattaan vahvistaa oppilaan poissaolokäyttäytymistä. Vastakkainasettelun sijaan kannattaa voimat pyrkiä yhdistämään ja kohdistaa ne oppilaan koulunkäynnin tukemiseen. Vinkkejä huoltajille koulunkäynnin tukemiseksi löytyy mm. www.koulukunnossa.fi -sivustolta.

Huoltajan kanssa on tärkeä keskustella.⁵⁵

- Kysy, mitä oppilaalle kuuluu ja miten arki sujuu: mieliala ja käyttäytyminen, vapaa-aika, läksyt, vuorokausirytmä, syöminen, pelaaminen.
- Kerro, mikä sujuu koulussa, mikä vaatii harjoittelua: kouluuntulo/kotiinlähtö, ruokailu, välitunnit, oppitunnit, siirtymätilanteet, kännykkäpelit ja some, ryhmässä toimiminen, mieliala, oppiminen.
- Käy läpi poissaolojen ja myöhästelyjen määrä.
- Selvittele, onko koulussa jotakin sellaista, jolla voisi olla merkitystä oppilaan voinnille ja joka tulisi huomioida toiminnassa? Esimerkiksi kiusaaminen, opetusryhmän levottomuus, vaihtuvat sijaiset, ilmapiiri.
- Entä vapaa-ajalla tai kotona?

55 <https://www.koulukunnossa.fi/lasnaolomalli/#varhainen-puuttuminen>

- Onko huoltajalla huoli? Entä sinulla?
- Keskustele koulussa tarjolla olevista opiskeluhoitopalveluista ja opettajan velvollisuudesta ohjataa niiden pariin. Onko perheellä jo olemassa kontakti muihin tahoihin?

Koulun ja opiskeluhoitopalveluiden ammattilaisten käyttämät käsitteet sekä kokousrakenteet saattavat olla vieraita huoltajille. Onkin tärkeää, että asioita avataan ja selitetään riittävästi sekä kuunnellaan ja kuullaan myös huoltajien sekä oppilaan näkökulmia. Monialaisessa yhteistyössä oppilas ja huoltajat ovat aina oman asiansa asiantuntijoita.

Kodin ja koulun välistä rakentavaa yhteistyötä helpottaa se, että keskustelu poissaoloista on käynnistetty jo varhain paikallisen toimintamallin mukaisesti. Mikäli tuen tarve lisääntyy, sosiaalihuoltoon voidaan olla yhteydessä tuen tarpeen arvioimiseksi tai tehdä lastensuojeluilmoitus.

5 Poissaolot perusopetuslaissa ja perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa

”Opetuksen järjestäjän tulee ennaltaehkäistä perusopetukseen osallistuvan oppilaan poissaoloja sekä seurata ja puuttua niihin suunnitelmallisesti. Opetuksen järjestäjän tulee ilmoittaa luvattomista poissaoloista oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle.”⁵⁶

5.1 Lainsäädäntö velvoittaa ennaltaehkäisyyn sekä suunnitelmalliseen seurantaan ja puuttumiseen

Perusopetuslaissa on säädetty sekä oppivelvollisen oikeuksista että velvollisuuksista. Sen mukaan oppivelvollisella on työpäivinä oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Oppivelvollisen on puolestaan osallistuttava perusopetuslain mukaisesti järjestettyyn perusopetukseen tai saatava muulla tavalla perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot. Perusopetukseen osallistumisesta voidaan myöntää tilapäinen vapautus erityisestä syystä.⁵⁷

Oppivelvollisuuslain mukaan oppivelvollisen huoltajan on puolestaan huolehdittava siitä, että oppivelvollinen suorittaa oppivelvollisuuden. Huoltaja, joka tahallaan tai törkeästä huolimattomuudesta laiminlyö velvollisuutensa valvoa oppivelvollisuuden suorittamista, on tuomittava oppivelvollisen valvonnan laiminlyönnistä sakkoon.⁵⁸

56 Perusopetuslaki 628/1998

57 Perusopetuslaki 628/1998

58 Oppivelvollisuuslaki 1214/2020

Perusopetukseen osallistumisen varmistamiseksi on perusopetuslaissa säädetty opetuksen järjestäjän velvollisuudesta seurata oppilaiden poissaoloja sekä ilmoittaa luvattomista poissaoloista huoltajalle tai lailliselle edustajalle. Aiemmin opetuksen järjestäjien on tullut sisällyttää oppilas- ja opiskelijahuoltolain (1287/2013) ja Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden 2014 nojalla opiskeluhuoltosuunnitelmaansa kuvaus siitä, miten oppilaiden poissaolojen seuraaminen, ilmoittaminen ja poissaoloihin puuttuminen on järjestetty.

Poissaolomäärien kasvaessa ja pitkittyneiden poissaolojen lisääntyessä tunnistettiin tarve täsmentää voimassa olevaa lainsäädäntöä. Karvin opetuksen järjestäjille tekemässä tiedonkeruussa havaittiin, että käytössä olevista poissaolomalleista puuttuivat usein kuvaukset poissaoloja ennaltaehkäisevistä toimista. Myös seurantatiedon keräämisessä ja tiedon hyödyntämisessä sekä poissaoloihin puuttumisen suunnitelmallisuudessa tunnistettiin kehitettävää.

Näistä lähtökohdista päädyttiin muuttamaan poissaoloja koskevaa perusopetuslain 26 pykälän toista momenttia. Jatkossa opetuksen järjestäjän on ennaltaehkäistävä perusopetukseen osallistuvan oppilaan poissaoloja sekä seurattava ja puututtava niihin suunnitelmallisesti. Muutoksen tavoitteena on edistää oppilaiden hyvinvointia sekä vahvistaa koulujen edellytyksiä tukea perustaitoja ja saavuttaa oppimistuloksia koulupoissaoloja vähentämällä. Laki on voimassa 1.8.2023 lähtien.

Muutos lainsäädännössä laajentaa opetuksen järjestäjän tehtäviä ja siihen suunnattu kahdeksan miljoonan euron lisärahoitus maksetaan kuntien peruspalveluiden valtionosuuksissa. Rahoituksella voidaan tukea muun muassa oppilaiden poissaolojen ennaltaehkäisyä ja suunnitelmallista seurantaa sekä puuttumista.

5.2 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita päivitettiin

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteita 2014 päivitettiin vastaamaan perusopetuslain 26 pykälän muutoksia. Oppilaiden poissaolojen ehkäiseminen ja poissaolojen seurantaan ja puuttumiseen liittyvä suunnitelmallisuus kirjattiin perusteiden lukuihin 4.2 Toimintakulttuurin kehittämistä ohjaavat periaatteet, 5.1 Yhteinen vastuu koulupäivästä ja 5.6 Paikallisesti päätettävät asiat.

Perusopetuksen järjestäjä päättää ja kuvaa poissaolojen ehkäisemisen, suunnitelmallisen seuraamisen ja poissaoloihin puuttumisen **toimintamallin** paikallisessa opetussuunnitelmassaan. Toimintamallin koulukohtaisia ratkaisuja täsmennetään tarvittaessa opetuksen järjestäjän päätöksen mukaisesti koulukohtaisissa lukuvuosisuunnitelmissa.

Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden päivittämisessä keskeistä oli:

- oppilaiden yhdenvertaisen kohtelun ja oppimisen edistäminen
- poissaolojen ehkäisemisen (koululäsnäolon tukemisen) keskeisten tekijöiden esiin tuominen
- poissaolojen puuttumisessa painopisteen siirtäminen varhaiseen puuttumiseen ja erityisesti yhteistyöhön huoltajien kanssa
- poissaoloihin puuttumisessa koulun eri toimijoiden roolien selkiyttäminen ja toimenpiteiden johdonmukaisuuden vahvistaminen erityisesti yhteistyössä opiskeluhoitopalvelujen kanssa
- poissaoloihin liittyvän toimintamallin selkeä, yhteen lukuun kirjattu kuvaus
- opetuksen järjestäjän paikallisen toimintamallin kuvaamisen ja koulujen työn tukeminen kyseisessä asiassa.

5.2.1 Poissaoloihin liittyvä toimintamalli osaksi paikallista opetussuunnitelmaa

Opetuksen järjestäjä päättää ja kuvaa paikallisessa opetussuunnitelmassa toimintamallin (luku 5.6) oppilaiden poissaolojen ehkäisemiseksi ja suunnitelmalliseksi seuraamiseksi sekä niihin puuttumiseksi. Toimintamallissa kuvataan opetuksen järjestäjää, koulua ja oppilasta koskien

- miten kouluun kiinnittymistä, koululäsnäoloa ja vertaissuhteita tuetaan ja poissaoloja ennaltaehkäistään. Mikäli paikallisesti päätetään laajennettavan esimerkiksi terveystiedon tai muiden aineiden oppimäärää tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoitteluun, kuvataan näiden tuntien tavoitteet ja sisällöt opetussuunnitelmassa.
- miten poissaoloja seurataan suunnitelmallisesti niin että niistä kerätty tieto on käytettävissä poissaolojen ehkäisemiseen ja varhaiseen puuttumiseen lukuvuoden aikana
- miten poissaoloihin puututaan suunnitelmallisesti, ja tämän edellyttämä työnjako ja vastuut
- miten yhteistyö huoltajien tai muun laillisen edustajan kanssa toteutetaan
- miten poissaolojen ehkäisemisen ja seurannan sekä poissaoloihin puuttumisen toimintatavat sekä niiden suunnittelu koordinoidaan koulukohtaisessa opiskeluhoitoryhmässä, jossa huoltajat ja oppilaat ovat osallisena
- miten yhteistyö opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisten kanssa poissaolojen ehkäisemisessä, niihin puuttumisessa sekä poissaolojen syiden selvittämisessä toteutetaan

- yhteistyössä kuvataan oppilaan opiskeluhoitopalveluihin ohjaamisen käytännöt, terveystarkastuksiin liittyvä yhteistyö sekä yhteistyön konkreettinen käynnistäminen opiskeluhoitopalvelujen kanssa oppilaan runsaissa poissaoloissa.
- miten toimintamallin jatkuva seuranta ja kehittäminen kerätyn tiedon ja järjestelmällisen palautteen pohjalta tehdään.

Opetuksen järjestäjän opiskeluhoitosuunnitelmassa viitataan tähän toimintamalliin (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014, luku 8.1).

5.2.2 Yhteistä ja monialaista vastuuta koulupäivästä laajennettiin ja selkiytettiin

Yhteinen vastuu koulupäivästä -lukuun (5.1.) lisättiin kolme uutta kappaletta, joissa linjataan toimintamalliin liittyviä periaatteita ja käytänteitä. Yhteinen vastuu koulupäivästä -luvussa oli jo aiemmin kirjattu koulun johdon ja opettajien tehtäviä. Nyt lukua laajennettiin ja selkiytettiin myös monialaista yhteistyötä koskien. Uudet kappaleet ovat:

- Kouluun kiinnittyminen ja poissaolojen ehkäiseminen,
- poissaolojen seuranta ja niistä ilmoittaminen sekä
- poissaoloihin puuttuminen ja taustasyiden selvittäminen

Koulun johdolla on käytännön vastuu opetuksen, ohjaukseen, opiskeluhoillon ja oppimisen tuen järjestämiseen liittyvistä ratkaisuista kouluyhteisössä, kaikilla vuosiluokilla ja kaikissa oppiaineissa. Tähän sisältyy myös ongelmien, ja jatkossa myös poissaolojen suunnitelmallinen ennaltaehkäisy, sekä kasvun ja oppimisen esteiden tunnistaminen ja poistaminen koulun toimintatavoista.

Opettajat vaikuttavat opetusryhmien toimintaan, oppimiseen ja hyvinvointiin pedagogisilla ja myös didaktisilla ratkaisuillaan ja ohjausotteellaan. Opettajan ja oppilaan välisellä vuorovaikutussuhteella on merkitys kouluun kiinnittymisessä.

Opettajan tehtävään kuuluu oppilaiden oppimisen, työskentelyn ja hyvinvoinnin seuraaminen ja edistäminen, jokaisen oppilaan arvostaminen ja oikeudenmukainen kohtelu, mahdollisten vaikeuksien varhainen tunnistaminen sekä oppilaiden ohjaaminen ja tukeminen. Opettaja huolehtii osaltaan siitä, että oppilaiden oikeus ohjaukseen sekä opetukseen ja myös opiskeluhoollollisen tukeen toteutuu.

Koulun tehtävänä on puuttua jatkossa suunnitelmallisesti poissaoloihin, ja auttaa oppilaita onnistumaan koulutyössään. Yksittäisen oppilaan poissaoloihin puututaan opetuksen järjestäjän tekemän poissaoloihin puuttumisen toimintamallin mukaisesti. Opettaja voi konsultoida yksittäisen oppilaan asiassa opiskeluhoitopalveluiden ammattilaisia opiskeluhoitotuen tarpeen arvioimiseksi ja tilanteen selvittämiseksi. Monialainen työskentely on tärkeää käynnistää mahdollisimman varhain. Tarvittaessa kutsutaan koolle monialainen asiantuntijaryhmä (yksilökohtainen). Opiskeluhoitopalveluista oppilas ohjataan tarvittaessa koulun ulkopuolisiin sosiaali- ja terveydenhuollonpalveluihin.

Poissaoloihin reagoidaan varhain poissaolon syystä riippumatta. Poissaolosta ilmoitetaan huoltajalle tai muulle oppilaan lailliselle edustajalle mahdollisimman pian. Poissaolojen lisääntyessä tai pitkittyessä tulee olla viipymättä yhteydessä opiskeluhoitopalveluiden ammattilaisiin. Poissaolojen kohdennetusta seurannasta sovitaan yksilöllisesti.

Poissaolojen taustasyiden selvittämisestä ja vastuista sovitaan tiiviissä yhteistyössä oppilaan, huoltajien, opettajien ja opiskeluhoitopalveluiden ammattilaisten kanssa. Opetuksen järjestäjän ja koulun tulee tunnistaa kouluun ja kouluyhteisöön liittyviä tekijöitä poissaolotilanteissa ja puuttua niihin. Oppilaan poissaolojen vähentämiseksi voidaan lisäksi tarvita oppilaan tarvitsemien oppimisen ja koulunkäynnin tukitoimien päivittämistä. Mikäli oppilas ei terveydentilan tai painavan muun syyn vuoksi pysty kokonaan tai osittain osallistumaan lähiopetukseen, tulee viimesijaisena keinona harkita päätöksen tekemistä erityisistä opetusjärjestelyistä ja oppimissuunnitelmasta ja siitä, miten oppilaan opetus, oppimisen tuki ja arviointi järjestetään poissaolojakson aikana. Tarvittaessa on otettava yhteyttä sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi tai tehtävä lastensuojeluilmoitus.

Koulussa opitaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja ja ryhmässä toimimisen taitoja osana oppiaineiden opetusta ja laaja-alaisen osaamisen kokonaisuutta. Jatkossa tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelua varten voidaan paikallisesti laajentaa esimerkiksi terveystiedon tai muiden aineiden oppimäärää.

Yhteisön kannustava ilmapiiri tukee oppilaiden aitoa toimijuutta sekä vertaissuhteiden muodostumista. Erityistä huomiota läsnäolon tukemiseen tulee kiinnittää opintojen nivelvaiheissa, jolloin kiinnittyminen uuteen yhteisöön on kesken. Oppimisen sujuminen, onnistumiset ja kannustava palaute tukevat kouluun kiinnittymistä. Välittävä ilmapiiri, hyvät sosiaaliset suhteet sekä kiireettömyys ja kuulluksi tuleminen edistävät oppilaan kiinnittymistä yhteisöön.

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarpeiden varhainen havaitseminen sekä riittävä ja oikea-aikainen tuki ehkäisee poissaoloja. Huoltajien kanssa tehtävä varhainen yhteistyö, keskustelu läsnäolon merkityksestä ja tiedottaminen poissaolojen seurannasta ja

puuttumisen käytännöistä tukee oppilaan läsnäoloa koulussa. Myös kiusaamisen, häirinnän, syrjinnän ja väkivallan ehkäiseminen ja niihin järjestelmällinen puuttuminen tukevat yksittäisen oppilaan ja koko yhteisön hyvinvointia ja kiinnittymistä koulutyöhön.

Opetuksen järjestäjä seuraa poissaoloja suunnitelmallisesti hyödyntäen koulutason tietoja. Opetuksen järjestäjä päättää poissaoloihin puuttumisen toimintamallissaan kenen tehtävänä ja miten on seurata koulun tasolla oppilaiden poissaoloja suunnitelmallisesti koulu-, luokka- ja yksilötasolla. Poissaolojen ehkäisemistä, suunnitelmallista seuranta ja niihin puuttumista koordinoi koulukohtainen opiskeluhoitoryhmä osana yhteisöllisen opiskeluhoitotyön kokonaisuutta. Yhteisöllisen työn suunnittelussa on tärkeää varmistaa oppilaiden ja huoltajien osallisuus.

5.2.3 Koulun toimintakulttuurin ja johtamisen periaatteita täsmennettiin tukemaan kouluun kiinnittymistä

Koulun toimintakulttuurin kehittämistä käsittelevään perustelukuun (4.2.) lisättiin kirjauksia kouluun kiinnittymiseen, yhteistyöhön ja tunne- ja vuorovaikutustaitojen sekä vertaissuhteiden vahvistamiseen liittyen. Kouluissa luodaan toimintakulttuuria, joka paitsi edistää oppimista, myös tukee entistä paremmin osallisuutta ja kouluun kiinnittymistä. Myös johtamisen tulee tukea oppimisen ja hyvinvoinnin edellytyksiä.

Tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamisen katsotaan kuuluvan eri oppiaineiden sekä laaja-alaisen oppimisen kokonaisuuksien sisältöihin. Oppituntien lisäksi tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelua arkisissa tilanteissa pidetään tärkeänä osana koulun toimintakulttuuria. Myös oppilaiden myönteiset yhteiset kokemukset ja merkityksellisyyden tunne yhteisön jäsenenä tukevat kouluun kiinnittymistä.

Lisää koulun toimintakulttuurista luvussa 7.1.

6 Kansalliset suuntaviivat tukevat toimintamallien laadintaa ja paikallista toimeenpanoa

Lainsäädännön ja perusopetuksen opetussuunnitelmamuutosten tueksi sitouttavan koulu yhteistyön kehittämistoiminnan lähtökohtana oli laatia yhteiset kansalliset suuntaviivat läsnäolon tukemiseksi ja poissaoloihin puuttumiseksi. Yhteisten suuntaviivojen avulla haluttiin yhtenäistää moninaisia paikallisesti laadittuja poissaoloihin liittyviä toimintamalleja. Kansalliset suuntaviivat kuvaavat Yhteisellä koulutiellä -raamissa, jota työstettiin laajassa verkostoyhteistyössä. Kansalliset suuntaviivat toimivat paikallisen toimeenpanon tukena.

6.1 Suuntana aikaisempaa yhtenäisemmät toimintatavat

Karvin opetuksen järjestäjille toteuttaman selvityksen⁵⁹ mukaan poissaolojen seurannan ja niihin puuttumisen tavat vaihtelevat merkittävästi opetuksen järjestäjittäin ja jopa kouluittain ja niiden pohjalta kehittyneet käytänteet ovat johtaneet oppilaiden eriarvoiseen kohteluun. Opetuksen järjestäjien laatimat poissaolojen toimintamallit on pääsääntöisesti laadittu siten, että niissä määritellään käynnistettävät toimenpiteet poissaolotuntien perusteella. Haasteena on tällä hetkellä käytössä olevien mallien keskinäinen erilaisuus sekä puuttumisen kynnysten välinen suuri vaihtelu. Erot malleissa kertovat siitä, että eri toimijatahot ovat tulkinneet eri tavoin, milloin poissaolo on huolta herättävä tai ongelmallinen. Eniten puutteita malleissa havaittiin poissaolojen ehkäisyn toimenpiteiden kuvaamisessa sekä poissaolon taustalla olevien syiden selvittämisessä. Koulupoissaolojen tunnistaminen ja niihin puuttuminen varhaisessa vaiheessa on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, sillä usein kyse on asteittain kehittyvästä ongelmasta.

Sitouttavan koulu yhteistyön yhtenä tavoitteena oli yhtenäistää opetuksen järjestäjien tapoja tukea läsnäoloa ja puuttua poissaoloihin. Yhtenäiset kansalliset suuntaviivat mahdollistavat opetuksen järjestäjien tekemien toimintamallien yhdenmukaistamisen, mutta säilyttävät mahdollisuuden paikalliseen soveltamiseen. Niitä työstettiin osana pilottien

59 Markkanen ym. 2022

kansallista kehittämistyötä yhdessä SKY-koordinaattoreiden sekä muiden sidosryhmien kanssa. Suuntaviivojen ensimmäinen versio esiteltiin toukokuussa 2022. Lukuvuoden 2022–23 aikana luonnosversiota testattiin piloteissa sekä yksinkertaistettiin. Kansallisten suuntaviivojen keskeisimmät asiat koottiin kuvioksi, jota kutsutaan Yhteisellä koulutiellä -raamiksi.

Kuvio 5. Yhteisellä koulutiellä – raami läsnäolon tukemiseen ja poissaoloihin puuttumiseen

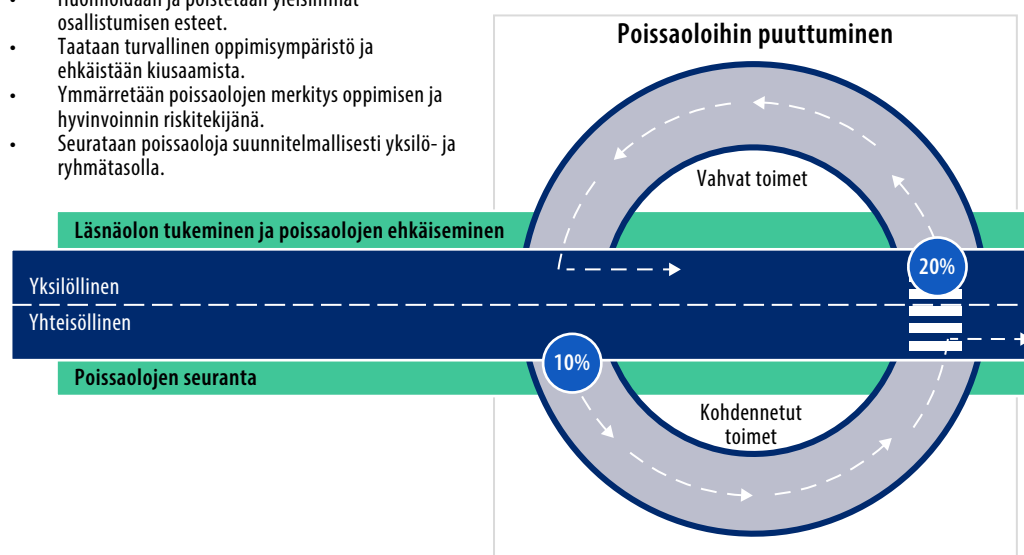
Poissaolojen ehkäiseminen

- Vahvistetaan läsnäoloa tukevaa koulun toimintakulttuuria, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.
- Tuetaan ja arvostetaan hyviä oppilaiden ja opettajien välisiä suhteita.
- Vahvistetaan hyvää vuorovaikutusta ja yhteistyötä kodin kanssa.
- Vahvistetaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja.
- Huomioidaan ja poistetaan yleisimmät osallistumisen esteet.
- Taataan turvallinen oppimisympäristö ja ehkäistään kiusaamista.
- Ymmärretään poissaolojen merkitys oppimisen ja hyvinvoinnin riskitekijänä.
- Seurataan poissaoloja suunnitelmallisesti yksilö- ja ryhmätasolla.

Vahvat toimet, poissaoloja 20% →

Vahvistetaan yksilökohtaista tukea ja hoitoa. Mahdollistetaan joustavat opetusjärjestelyt ja riittävä pedagoginen tuki.

Sovitaan kodin, koulun ja koulun ulkopuolisten toimijoiden koordinoitua yhteistyötä.

Kohdennetut toimet, poissaoloja 5/10% - 20%

- yhteisöllisten toimien vahvistaminen
- pedagogisten tukitoimien tarkistaminen
- ohjaus opiskeluhoitopalveluihin
- monialaisen yhteistyön käynnistäminen

Selvitetään poissaolojen taustasyitä. Tarkastetaan oppimisen tuen taso ja toimenpiteet sekä yksilökohtaisen opiskeluhoillon tuki.

6.2 Yhteisellä koulutiellä -raami tukee läsnäoloa

Yhteisellä koulutiellä -raami mukailee kansainvälisesti laajasti poissaoloihin reagoimisen taustalla olevaa Kearneyn monitasomallia⁶⁰, jossa toimenpiteiden laajuus ja intensiivisyys lisääntyy siirryttäessä ennaltaehkäisevän tuen tasolta kohti poissaolojen puuttumisen vahvaa tukea⁶¹. Raami pohjautuu Response To Intervention (RTI) -ajatteluun, jonka mukaan poissaolojen lisääntyessä tukitoimien määrä ja voimakkuus kasvavat (vrt. oppimisen ja koulunkäynnin tuen tasot).

Yhteisellä koulutiellä -raamissa poissaolojen ehkäisyä ja puuttumista lähestytään kuitenkin perinteistä kolmitasoista RTI-perspektiiviä (yleinen, kohdennettu ja intensiivinen tuki) laajemmin ja raamin pohjana on laaja näkemys läsnäoloa tukevan toimintakulttuurin edistämistä sekä oppilaiden hyvinvoinnin, oppimisen ja osallisuuden tukemisesta. Vastavaa holistista näkökulmaa poissaolojen ehkäisyn ja siihen puuttumisen toimenpiteiden jäsentämiseen on kuvattu myös pohjoismaisessa yhteistyössä laaditussa mallissa⁶². Yksilökeskeisen tarkastelun ohessa kirjallisuudessa onkin viime aikoina nostettu esiin ennaltaehkäisevää, yhteisöllisempää näkökulmaa, jossa huomio käännetään poissaolojen ehkäisystä läsnäolon tukemiseen. Läsnäolojen merkityksen korostaminen auttaa luomaan myönteistä ilmapiiriä, joka tukee oppilaiden hyvinvointia, oppimista sekä sosio-emotionaalisia taitoja⁶³. Raamissa ovat mukana normeihin kirjatut poissaolojen ennaltaehkäiseminen, suunnitelmallinen seuranta sekä puuttuminen.

Ennaltaehkäisyn vaiheessa painopiste on koulun yhteisöllisyyttä ja osallisuutta tukevassa toimintakulttuurissa. Tällöin puhutaankin usein kouluun kiinnittymisen ja läsnäolon tukemisesta. Tämä vaihe koskettaa kaikkia perusopetuksen oppilaita sekä henkilöstöä. Poissaolojen jatkuva ja suunnitelmallinen seuranta sekä seurantatiedon systemaattinen hyödyntäminen luo pohjan ennaltaehkäiseville toimenpiteille. Kotien kanssa käytävä vuoropuhelu sekä selkeä viestiminen siitä, miten poissaoloja seurataan sekä miten niihin puututaan, tukee koulun toimia ja sitouttaa huoltajia yhteistyöhön. Oppilaiden kohtaamiseen ja arkiseen vuorovaikutukseen panostaminen sekä tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen luo osaltaan kouluun kiinnittymistä tukevaa toimintakulttuuria. Koulun tulee myös huolehtia osaltaan siitä, ettei oppimisympäristöissä tai koulu yhteisössä ole sellaisia tekijöitä, jotka lisäävät poissaoloja koulusta.

60 [Attendance Works](#)

61 Skedgell & Kearney 2018; Kearney ym. 2019

62 Sandhaug ym. 2022

63 Heyne & Sauter 2013; Gottfried 2017

Poissaolot voivat muuttua ongelmallisiksi, kun oppilas on poissa opetuksesta 5–10 prosenttia poissaolojen syystä riippumatta. Viimeistään tässä vaiheessa tulee asiasta keskustella oppilaan kanssa ja olla yhteydessä huoltajiin. **Kohdennettuihin puuttumisen toimiin** voi sisältyä sekä yhteisöllisiä toimenpiteitä (esim. luokan ryhmäytymisen tukeminen) että oppilaan yksilöllistä tukea. Opettajan tulee olla välittömästi yhteydessä opiskeluhoitopalveluiden ammattilaisiin, mikäli hänellä herää huoli oppilaan poissaoloihin liittyen. Jotta tuki ja toimet kohdentuisivat oikein, tulee poissaolojen taustasyitä selvittää yhteistyössä ja tehdä toimintasuunnitelma niiden pohjalta. Kohdennettuihin toimiin kuuluvat mm. oppilaan läsnäolon jatkuva seuranta ja tiivis yhteistyö huoltajien kanssa sekä riittävä oppimisen ja koulunkäynnin tuki.

Mikäli poissaoloihin puuttumisen kohdennetut toimet eivät vähennä poissaoloja ja huoli oppilaan hyvinvoinnista ja oppimisesta jatkuu, tulee **toimenpiteitä vahvistaa**. Näin tulee tehdä viimeistään silloin, kuin poissaoloja kertyy yli 20 prosenttia kouluajasta⁶⁴. Monialaista sekä kodin kanssa tehtävää yhteistyötä tulee edelleen tiivistää ja löytää toimintatapoja, joilla voidaan katkaista ja lieventää poissaoloja ylläpitäviä ja lisääviä mekanismeja. Koulun toimijoiden tulee puuttua kouluympäristöön ja oppimiseen sekä sen tukemiseen liittyviin tekijöihin. Opiskeluhoitopalvelut tukevat osaltaan oppilasta hyvinvointia ja terveyttä. Poissaolojen lisääntyessä saatetaan tarvita myös laajempia sosiaalitoimen ja terveydenhuollon toimenpiteitä. Koska poissaolot koulusta vaikuttavat sekä oppimiseen että oppilaan hyvinvointiin, on erittäin tärkeää, että huoltajat ja monialainen verkosto työskentelevät koordinoitusti yhdessä ja että toimenpiteistä ja niiden vastuista sovitaan selkeästi.

6.3 Yhtenäiset puuttumisen rajat ohjaavat varhaiseen puuttumiseen

Läsnäolon ja kouluun kiinnittymisen tukeminen läpäisee kaiken toiminnan ja jatkuu myös silloin, kun oppilas tarvitsee lisätukea ollakseen läsnä koulussa. Raamissa käytetyt 5–10 prosentin ja 20 prosentin puuttumisen rajat pohjautuvat kansainväliseen tutkimukseen⁶⁵ ja niiden avulla pyritään ohjaamaan varhain tapahtuvaan kodin ja koulun yhteistyön käynnistämiseen sekä tarpeellisten toimenpiteiden aloittamiseen.

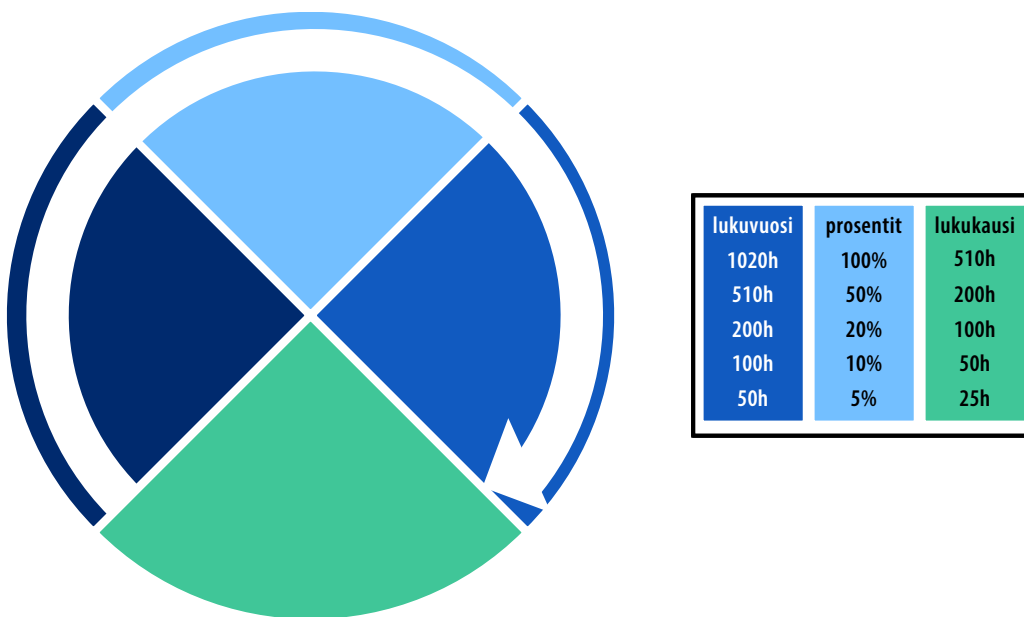
Paikallisissa opetuksen järjestäjien toimintamalleissa saatetaan suosia oppituntien määrään kiinnitettyjä puuttumisen rajoja prosenttien sijaan. Tällöin on tärkeää huomioida erot alakoulujen ja yläkoulujen vuosiviikkotuntien määrissä ja niiden vaikutuksissa

64 Fornander 2021

65 Gentle-Genitty C. ym. 2020

poissaolotuntien kertymään. SKY-piloteissa poissaolotuntien kertymisen ajanjaksona käytettiin vaihtelevasti jaksoa tai lukukautta kuitenkin siten, etteivät poissaolot nollautuneet jakson tai lukukauden vaihtuessa. Kuviossa 6 on esimerkki siitä, miten poissaolojen prosentit ja tunnit voivat vastata yläkoulussa toisiaan lukukauden ja lukuvuoden aikana.

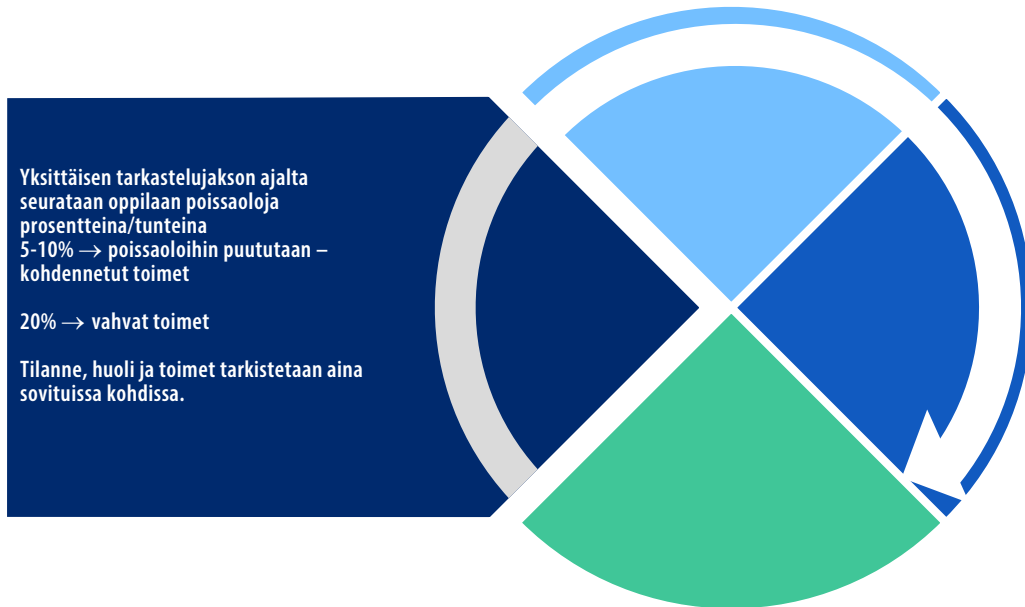
Kuvio 6. Esimerkki poissaoloprosenttien ja tuntimäärien yhteydestä lukuvuoden ja lukukauden aikana

Yksittäisen oppilaan kohdalla on aina muistettava, että yhteydenotto kotiin tulee tehdä mahdollisimman varhain ja aina, kun huoli oppilaan poissaoloista herää prosentti- tai tuntirajoista riippumatta. Epäsäännöllinen koulunkäynti myöhästelyineen ja satunnaisine poissaoloineen voi kertoa oppilaan tarvitsevan tukea koulunkäyntiinsä, vaikeivät poissaolorajat koulun käyttämässä toimintamallissa ole vielä tulleet vastaan.

Oppilaan poissaoloja voidaan seurata kohdennetusti sovitun jakson ajan. Tällöin oppilaan tilannetta tarkastellaan suhteessa poissaoloprosentteihin tai oppituntien määrään kyseisen jakson aikana.

Kuvio 7. Oppilaan poissaolojen seuraaminen tietyn jakson aikana

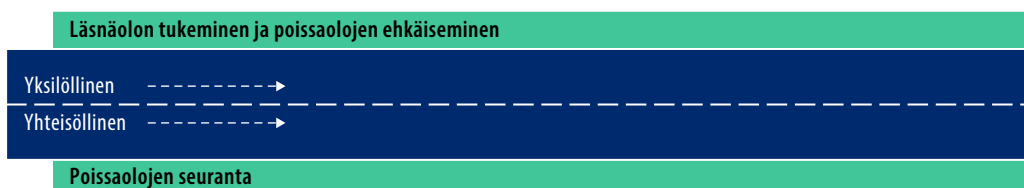
Seuraavissa luvuissa avataan tarkemmin sitä, mitä poissaolojen ehkäiseminen, seuranta ja puuttuminen tarkoittavat, ja annetaan esimerkkejä SKY-pilottien toiminnasta.

7 Poissaolojen ehkäiseminen

Poissaolojen ehkäiseminen on keskeisessä asemassa suunniteltaessa poissaoloihin liittyviä toimenpiteitä ja toimintamalleja. Se pohjautuu läsnäoloa tukevalle toimintakulttuurille, jossa kouluun kiinnittymistä ja läsnäoloa vahvistetaan sekä kouluyhteisön että yksittäisen oppilaan tasolla. Hyvin johdettu ja organisoitu koulun ja opiskeluhuollon toiminta sekä monipuoliset pedagogiset ratkaisut tukevat kaikkien oppilaiden läsnäoloa ja hyvinvointia. Sitouttavan kouluyhteisötyön piloteissa kehitettiin toimintatapoja poissaolojen ehkäisemiseksi.

Poissaolojen ehkäisemiseen liittyviä teemoja käsitellään käsikirjan eri osuuksissa ja niitä kuvataan myös perusopetuksen opetussuunnitelman perusteissa. Seuraavissa kappaleissa poissaolojen ehkäisemistä käsitellään mm. koulun toimintakulttuurin, opiskeluhuollon sekä sitouttavan kouluyhteisötyön piloteissa tehdyn kehittämistyön näkökulmista. Poissaolojen ehkäisemisessä kodin ja koulun yhteistyöllä ja poissaolojen seurannalla sekä oikea-aikaisella oppimisen ja koulunkäynnin tuella on erityiset roolit. Näitä teemoja käsitellään omina kokonaisuuksinaan luvuissa 4, 8 ja 9.4.

Kuvio 8. Poissaolojen ehkäisemisen valttie

Poissaolojen ehkäiseminen

- Vahvistetaan läsnäoloa tukevaa koulun toimintakulttuuria, osallisuutta ja yhteisöllisyyttä.
- Tuetaan ja arvostetaan hyviä oppilaiden ja opettajien välisiä suhteita.
- Vahvistetaan hyvää vuorovaikutusta ja yhteistyötä kodin kanssa.
- Vahvistetaan tunne- ja vuorovaikutustaitoja.
- Huomioidaan ja poistetaan yleisimmät osallistumisen esteet.
- Taataan turvallinen oppimisympäristö ja ehkäistään kiusaamista.
- Ymmärretään poissaolojen merkitys oppimisen ja hyvinvoinnin riskitekijänä.
- Seurataan poissaoloja suunnitelmallisesti yksilö- ja ryhmätasolla.

7.1 Jokainen yhteisön jäsen vaikuttaa koulun toimintakulttuuriin

Kouluun kiinnittymisellä tarkoitetaan oppilaan ja hänen kouluympäristönsä välistä vuorovaikutussuhdetta. Koulun toimintakulttuuri ilmenee ennen kaikkea yhteisön arkisissa käytännöissä ja toimintatavoissa. Toimintakulttuurilla on ratkaiseva merkitys sille, minäkälaiseksi oppilaan ja hänen koulu yhteisönsä välinen vuorovaikutussuhde muodostuu. Toimintakulttuuria tulee aktiivisesti johtaa ja yhteisön jokainen jäsen vaikuttaa siihen, minäkälaiseksi toimintakulttuuri muodostuu. Toimintakulttuurilla on keskeinen tehtävä siinä, että koulutyölle asetetut yhteisölliset, ihmisyyteen, sivistykseen ja yhdenvertaisuuteen liittyvät tavoitteet saavutetaan. Toimintakulttuurissa huomio on yksilön sijaan yhteisössä ja sen yhtenä tavoitteena on tarjota oppilaille oppimisen ja kasvun mahdollisuuksia niin, että heillä on kyky ja halu ratkoa yhdessä toisten kanssa myös tulevaisuuden kompleksisia haasteita.

Perusopetuksen tehtävä on tukea oppilaiden kasvua ihmisyyteen, jota kuvaa pyrkimys totuuteen, hyvyyteen ja kauneuteen sekä oikeudenmukaisuuteen ja rauhaan. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan sivistykseen kuuluu taito käsitellä ristiriitoja eettisesti ja myötätuntoisesti sekä rohkeus puolustaa hyvää. Nämä periaatteet ovat osa jokaisen oppilaan sekä koulu yhteisön sivistyksellisiä oikeuksia ja niiden ylläpitäminen ja kehittäminen luovat otollista maaperää kouluun kiinnittymistä tukevalle toimintakulttuurille. Ihmisenä kasvamiseen kuuluu erilaisia vaiheita, voimavarat ja elämäntilanteet vaihtelevat. Kun koulun toimintakulttuurin lähtökohtana on ymmärrys siitä, että yksilön tai yhteisön ei tarvitse olla täydellinen, eikä valmis, se tarjoaa edellytykset hyväntahtoiselle suhtautumiselle itseä ja muita kohtaan erilaisissa eteen tulevissa tilanteissa.

7.2 Yhteisöllisellä opiskelu huollolla edistetään hyvinvointia

Yhteisöllisellä opiskelu huollolla tarkoitetaan koulun toimintakulttuuria ja toimia, joilla edistetään opiskelijoiden oppimista, terveyttä ja hyvinvointia, vuorovaikutusta, osallisuutta, ympäristön terveellisyyttä ja turvallisuutta sekä esteettömyyttä. Hyvinvointia edistävä yhteisöllinen opiskelu huolto kohdistuu koko koulu yhteisöön. Välittävä ilmapiiri, hyvät sosiaaliset suhteet sekä kiireettömyys ja kuulluksi tuleminen edistävät oppilaan kiinnittymistä yhteisöön.⁶⁶

66 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – ePerusteet

Alueelliset opiskeluhoitosuunnitelmat, lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmat ja opetuksen järjestäjäkohtaiset opiskeluhoitosuunnitelmat ohjaavat koulujen opiskeluhoitoa. Koulukohtaiset opiskeluhoitoryhmät toimivat edelleen kouluissa, vaikka aiemmin koulukohtaisesti laaditut opiskeluhoitosuunnitelmat muuttuvat koulutuksen järjestäjäkohtaiseksi suunnitelmaksi 1.8.2023 alkaen⁶⁷.

Yhteisöllisen opiskeluhoillon rakenteet luovat perustan koordinoidulle monialaiselle yhteistyölle kouluyhteisössä. Suunnitelmat sekä yhteisesti sovitut monialaisen työn käytännöt tukevat yhteisön ja yksilön oikea-aikaisen tuen ja ohjauksen saamista.

Tavoitteellinen ja suunnitelmallinen yhteisöllisen opiskeluhoillon toteuttaminen ja yksilöiden tukeminen yhteisön kautta on kaikkien kouluyhteisössä työskentelevien ammattilaisten yhteinen tehtävä. Monialaisen ja aidon dialogin vahvistaminen sekä jokaisen asiantuntijuuden arvostaminen ovat lähtökohta toimivalle ja avoimelle yhteistyölle. Jokaisen opiskeluhoitoa toteuttavan sitoutuminen sovitun toiminnan edistämiseksi mahdollistaa suunnitelmallisen yhteisen työn toteuttamisen tavoitteellisesti ja työtä ohjaaviin suunnitelmiin perustuen.

Yhteisöllisen opiskeluhoillon toimet sekä oppimista ja hyvinvointia tukeva toimintakulttuuri muodostavat pohjan kouluun kiinnittymiselle ja läsnäolon tukemiselle. Yhteisöllinen opiskeluhoito on tärkeä osa koulun toimintakulttuuria ja arjen huolenpitoa, jonka avulla vahvistetaan oppilaan osallisuutta ja kokemusta kuulumisesta luokka- ja kouluyhteisöön. Opiskeluhoitopalveluiden ammattilaiset osallistuvat yhteisöllisen työn suunnitteluun ja toteuttamiseen. Yhteisöllisen työn suunnittelussa on tärkeää varmistaa myös oppilaiden ja huoltajien osallisuus.

7.3 Osallisuus ja yhteisöllisyys ovat kouluun kiinnittymisen keskiössä

Osallisuus on kokemus kuulumisesta ja kiinnittymisestä, arvostuksesta ja vaikutusmahdollisuuksista kouluympäristössä. Se on myös oppilaiden mahdollisuutta ilmaista mielipiteitään ja näkemyksiään.

67 [Laki oppilas- ja opiskelijahuoltolain muuttamisesta 377/2022](#)

Oppilaiden osallisuuden lisääminen kouluissa on perusopetuksen opetussuunnitelman⁶⁸ keskeinen, toimintoja läpileikkaava periaate. Oppivan yhteisön toimintatavat rakennetaan yhdessä. Läsnäoloa tukeva koulun toimintakulttuuri edistää oppimista, osallisuutta, yhteisöllisyyttä ja hyvinvointia.

Opettajan osallistava työote mahdollistaa oppilaiden osallistumisen oman koulutyönsä ja ryhmänsä toiminnan suunnitteluun. Tämä on luonteva tapa työskennellä sekä vahvistaa osallisuutta ja oppilaiden kouluun kiinnittymistä. Oppilaat voivat asettaa tavoitteita, keskustella ja pohtia eri ratkaisuja ja saada näin kokemuksia kuulluiksi ja arvostetuiksi tulemisesta yhteisönsä jäsenenä. Jokainen otetaan mukaan koulun arjen ja toiminnan suunnitteluun kehitysvaiheensa mukaisesti.

Kaikille oppilaille on tarjottava mahdollisuus osallisuuteen ja se on jokaisen oikeus. Oppilas kokee osallisuutta, kun hänen kuulumisellaan ryhmään on merkitystä hänelle itselleen, hän löytää oman tilansa ja paikkansa sekä tulee kuulluksi ja nähdyksi.

Oppilaan kokema osallisuus ei välttämättä ole sama kuin aikuisten ajatus osallisuudesta. Oppilaat ovat erilaisia ja osallisuuden kokemus syntyy eri asioista. Näkyvä aktiivinen osallisuus ei välttämättä kerro siitä, kuinka paljon oppilas kokee osallisuuden ja kiinnittymisen tunnetta. Pelkkä edustuksellinen osallisuus, kuten oppilaskunnan hallitus tai tukioppilas-toiminta, ei ole riittävää, vaan osallisuuden ja vaikuttamisen mahdollisuuksien tulisi olla monipuolisia ja kaikille saavutettavissa olevia. Tuntiessaan olevansa osa koulu yhteisöä oppilas sitoutuu koulunkäyntiin ja riski koulupoissaoloihin vähenee.

7.4 Poissaoloja ehkäistään myös yksilökohtaisella opiskeluhoollolla

Yksilökohtaisella opiskeluhoollolla tarkoitetaan yksittäiselle oppilaalle tarjottavaa kouluterveydenhuoltoa sekä kuraattori- ja psykologipalveluja. Lisäksi yksilökohtaista opiskeluhooltoa on asiantuntijaryhmässä toteutettava monialainen yhteistyö yksittäisen oppilaan opiskeluhooltoasiassa.

Opiskeluhoitopalveluissa tehdään monenlaista työtä, jolla voidaan ehkäistä myös yksittäisen oppilaan poissaoloja. Esimerkiksi kouluterveydenhuollon määräaikaissa terveystarkastuksissa selvitetään oppilaan hyvinvointia sekä koulussa, kotona että vapaa-aikana. Hyvinvoinnin uhat, jotka voisivat jatkuessaan aiheuttaa poissaoloja, voidaan tunnistaa

68 Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – ePerusteet

varhaisesti ja järjestää tarvittavaa tukea. Tällaisia asioita voivat olla esimerkiksi ongelmat kaverisuhteissa, kiusaaminen, perheen ongelmat tai oppilaan oma fyysinen ja psyykinen oireilu. Laajoissa terveystarkastuksissa luokilla 1, 5 ja 8 opettaja antaa oman arvionsa oppilaan hyvinvoinnista ja oppimisesta koulussa. Työtapaa tukemaan on käytössä THL:n ja OPH:n yhdessä laatima kaavake, joka ohjaa arvion sisältöä ja tiedon lainmukaista kulua⁶⁹. Lomakkeella opettaja voi tuoda esiin havaintonsa oppilaan poissaoloista tai esimerkiksi kaveripulmista. Terveystarkastuksissa sovitaan tarpeenmukaisia seurantakäyntejä. Oppilaat voivat lisäksi oma-aloitteisesti hakeutua terveydenhoitajan vastaanotolle niin halutessaan.

Yksilökohtaista poissaoloja ehkäisevää työtä tehdään myös kaikissa muissa opiskeluhoitopalvelujen tapaamisissa. Tarpeenmukainen asiointi opiskeluhoitopalveluissa kertoo oppilaan tuen tarpeesta tai tarpeesta selvitellä jotakin asiaa syvällisemmin. Esimerkiksi kuraattorin kanssa käydään keskustelua kiusaamiskokemuksista, psykologin tuella etsitään keinoja pärjätä ahdistusoireiden kanssa tai selvitellään oppimispulmia ja kouluterveydenhuollon ammattilaisten kanssa pohditaan erilaisten fyysisten ja psyykkisten oireiden syitä. Riittävällä ja oppilaalle sopivalla tuen järjestämisellä voi olla suora ehkäisevä vaikutus poissaoloihin. Parhaimmillaan monialaisen asiantuntijaryhmän työskentely oppilaan tuen järjestämiseksi tukee samalla läsnäoloa ja kouluun kiinnittymistä.

7.5 Kouluun kiinnittymisen ja läsnäolon tukeminen SKY-kehittämisen keskiössä

Tukemalla kouluun kiinnittymistä ja läsnäoloa voidaan usein välttää sellaisen poissaolokierteen kehittyminen, jonka katkaisemiseksi saatetaan tarvita vahvaa tukea ja runsaasti resursseja. OKM:n jakama sitouttavan koulu yhteistyön erityisavustus kohdentui erityisesti poissaoloja ehkäisevien toimien vahvistamiseen kouluissa ja siihen liittyvä kehittäminen oli toiminnan keskiössä. Avustusten painopisteinä oli mm. opetusvelvollisuuteen sitomattoman henkilöstön palkkaaminen sekä oman ryhmän tuntien lisääminen ja näiden sisältöjen kehittäminen. SKY-kehittämistyön painopisteet näkyvät seuraavissa kappaleissa, joiden kirjoittajina ovat olleet muun muassa kansallisessa kehittämisessä vahvasti mukana olleet pilottien koordinaattorit.

69 https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoito/opiskeluhoillon-lomakkeita#opettajan_arvio

7.5.1 Luokanohjaajilla ja -opettajilla on merkityksellinen tehtävä

Oppilaan ja opettajan välisellä turvallisella suhteella on tutkimusten⁷⁰ mukaan suurempi merkitys kouluun kiinnittymiseen kuin millään muulla yksittäisellä tekijällä. Myös SKY-piloteissa tunnistettiin luokanopettajan ja luokanohjaajan/-valvojan keskeinen merkitys oppilaan kouluun kiinnittymisessä. Merkitys on korostunut entisestään oppilaiden poissaolojen ja psyykkisten oireiden lisääntyessä⁷¹. Luokanopettajan mahdollisuudet tukea oppilaiden kouluun kiinnittymistä saattavat olla monipuolisemmat kuin yläkoulun luokanohjaajalla. Erityisen tärkeää on kiinnittää huomiota läsnäolon tukemiseen opintojen nivelvaiheissa esimerkiksi 7. luokan alussa, jolloin kiinnittyminen uuteen yhteisöön on vasta alkamassa.

Karvin arviointiaineisto osoitti, että luokanohjaajuuden tueksi tarjottavat rakenteet vaihtelevat merkittävästi eri koulujen välillä. Vain hieman yli puolet kyselyyn vastanneista opettajista ilmoitti, että omassa koulussa on olemassa kirjallinen kuvaus luokanohjaajan tehtävistä. Yläkoulun luokanohjaajat kaipasivat lisää aikaa ryhmän toiminnan tukemiseen sekä selkeitä ohjeita luokanohjaajan roolista ja tehtävistä. Arvioinnin tulosten mukaan luokanohjaajuuden tueksi on tarjottu hyvin vähän täydennyskoulutusta⁷². Onkin keskeistä kehittää koulun tukitoimia ja rakenteita, jotka mahdollistavat joustavan yhteistyön tekemisen koko koulun henkilöstön kesken. Luokanohjaajan työn kuormittavuuden lisääntyessä on tärkeää rakentaa toimintamalleja, jotka mahdollistavat yhteistyön, vastuun jakamisen ja oppilaiden hyvinvoinnin laaja-alaisen tukemisen. Osana sitouttavan kouluyhteistyön pilotointia haettiin erilaisia toimintamalleja luokanohjaajuuden tukemiseksi. Kuopiossa Nilsin yhtenäiskoulussa pilotoitiin tiimimallilla ja Tampereen seudun pilotissa vahvistettiin ja tuettiin luokanohjaajan omaa työtettä ja toimijuutta yhteisten tapaamisten kautta.

Nilsin yhtenäiskoulun pilotissa viisi yläkoulun opettajaa muodostivat luokanohjaajatiimin, jolla oli vastuullaan koko ikäluokka (3 rinnakkaisluokkaa). Tiimissä ei pelkättään jaettu perinteisiä luokanohjaajan tehtäviä, vaan vahvistettiin myös oppilaiden ja opettajien hyvinvointia. Oppilaiden kouluun kiinnittymistä tuettiin kehittämällä keinoja, joilla vaikutettiin positiivisesti ihmisen psykologisiin perustarpeisiin; autonomia, pystyvyys ja yhteisöllisyys. Opettajan hyvinvointiin vaikutti merkittävästi toisilta opettajilta saatu tuki. Luokanohjaajan työtaakkaa kevensi se, että sai jakaa työtaakkaa toisten kanssa ja puhua avoimesti kuormittavista asioista. Kokeilun aikana pilotoitiin myös yhteisöllistä viikon aloitusta seitsemäsluokkalaisille.

70 Allen ym. 2018

71 Hietanen-Peltola ym. 2022

72 [Markkanen & Pusa 2023](#)

Luottamuksellinen suhde ja hyvä vuorovaikutus oppilaan ja luokanohjaajan välillä sekä opetusryhmässä tukevat merkittävästi oppilaiden läsnäoloa koulussa. Luokanohjaajalla tulisi olla taitoa ja aikaa kohdata oppilaita säännöllisesti yksilöinä ja ryhmänä arjen tilanteissa. Kohtaamisissa keskeistä on tukea oppilaiden hyvinvointia, osallisuuden kokemusta, tunne- ja vuorovaikutustaitoja sekä oppilaiden välisiä vertaissuhteita. Pystyäkseen tukemaan oppilaita em. taidoissa, tulee luokanohjaajalla olla mahdollisuus reflektoida ja kehittää ohjaamis- ja vuorovaikutustaitojaan osana oppivaa yhteisöä.

Tampereen seudun pilotin tavoitteena oli vahvistaa ja tukea luokanohjaajan omaa työtettä ja toimijuutta dialogisten menetelmien sekä itsereflektoinnin keinoin. Pilotti koostui neljän tapaamisen (2h/kerta) laajuisesta noin vuoden kestävästä prosessista. Tapaamiset kohdennettiin nivelvaiheen eli seitsemännenten luokan luokanohjaajille. Kokemukset tapaamisista olivat myönteisiä.

Tapaamisissa harjoiteltiin kuuntelemisen taitoa, tietoisuutta omista käsityksistä, oman toiminnan, tunteiden ja ajatusten tarkastelua sekä kehittämistä. Pilotin taustateorianä toimii ihmisen psykologisiin perustarpeisiin pohjautuvat hyvinvointia lisäävän toimintaympäristön elementit, joita ovat lämpimät ihmissuhteet, kuulluksi tuleminen ja osallisuus, selkeys ja ennakoitavuus, osaaminen ja onnistumisen sekä ilo. Nämä elementit toimivat myös tapaamisten sisältöinä ja punaisena lankana. Tapaamisten teemoina olivat:

1. kohtaaminen, kuulluksi tuleminen ja lämpimät ihmissuhteet koulun arjessa,
2. ryhmäytyminen; toimiva ryhmä, osallisuus ja ilo,
3. onnistumiset ja haasteet luokanvalvojan/-ohjaajan työssä
4. hyvinvointia lisäävän toimintaympäristön vahvistaminen

7.5.2 Tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistaminen osana koulun arkea

Opetussuunnitelmaan tehdyt päivitykset vahvistavat tunne- ja vuorovaikutustaitojen tavoitteellista oppimista ja vahvistamista kouluyhteisössä. Lisäykset korostavat etenkin koulun arjessa tapahtuvia kohtaamisia yhteistyö- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamisen perustana. Tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu arkisissa tilanteissa on tärkeä osa koulun toimintakulttuuria. Perustetekstissä nostetaan esiin tunne- ja vuorovaikutustaitoja niin oppimisen tavoitteena eri oppiaineissa kuin myös laaja-alaisen osaamisen kokonaisuuteen kuuluvana laajana teemana. Tässä yhteydessä korostetaan myös aikuisten mallin ja esimerkin merkitystä.

*Sitouttavan koulu yhteistyön pilottitoiminnassa mukana olleet koulut olivat laati-
neet tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettamiselle toimintamalleja, jotka koostui-
vat erilaisista hyvinvointia tukevista vuosikellorakenteista. Hyvinvoinnin vuosikellojen
pohjalta toteutettiin tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamista osana koulujen
arkipäiväistä toimintaympäristöä ja pedagogisia valintoja esimerkiksi teemapäiviä,
välituntitoimintaa, oppitunnin aloituksia ja erilaisia tunne- ja vuorovaikutustaitoja
vahvistavia ohjelmia hyödyntämällä.*

*Tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetusta toteutettiin lisäksi joko erillisinä oppitun-
teina tai jo olemassa olevilla oppitunneilla opetussuunnitelman mukaisesti. Opetusta
oli toteutettu esimerkiksi lisäämällä vuosiluokille 6–9 puolesta yhteen vuosiviikkotun-
tia tunne- ja vuorovaikutustaitojen opetukseen ja laatimalla opetuskokonaisuuksia
tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamiseen eri vuosiluokille. Taitojen vahvis-
tamista tukevien rakenteiden pohjalta toteutettiin tunne- ja vuorovaikutustaitojen
opetusta koulun valitsemalla tavalla luokanopettajan johdolla vuosiluokilla 1–6 ja
vuosiluokilla 7–9 aineenopettajien tai luokanohjaajien /-valvojen tunneilla.*

*Piloteista saatujen kokemukset osoittivat, että opetuksen järjestäjän sekä koulun joh-
don ja henkilöstön sitoutuminen tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamiseen oli
ensiarvoisen tärkeää toimintaympäristön kehittymisen mahdollistamiseksi. Kansal-
lisissa piloteissa oli asetettu toiminnalle tavoitteet ja laadittu konkreettinen suunni-
telma tavoitteiden toteuttamiseksi. Kaikkien mukana olleiden toimijoiden yhteistyö
oli merkityksellistä sitoutumisen ja toiminnan arvioinnin kannalta. Yhteisöllinen opis-
keluhuolto oli oleellisessa roolissa tunne- ja vuorovaikutustaitojen vahvistamisessa.*

*Tunne- ja vuorovaikutustaitojen harjoittelu on koko koulu yhteisön yhteinen
asia. Keskeisiä tunne- ja vuorovaikutustaitojen opettamisessa ovat koulun aikuis-
ten tunne- ja vuorovaikutustaidot ja näiden mallintaminen. Tähän työhön koulun
henkilöstölle piloteissa tarjottiin täydennyskoulutusta tunne- ja vuorovaikutustai-
tojen osaamisen lisäämiseksi. Täydennyskoulutusten lisäksi osaamista vahvistettiin
ja jaettiin kouluilla esimerkiksi erilaisissa kehittämistiimeissä, sisäisin koulutuksin ja
yhteistyössä kehittäjäopettajien kanssa. Tunne- ja vuorovaikutustaitoja vahvistavien
rakenteiden ja käytänteiden kehittämisessä tukena oli muun muassa hyvinvointivas-
taavia, kouluvalmentajia, hyvinvointipedagogeja, tutor-opettajia, opiskeluhoillon
henkilöstöä sekä SKY-koordinaattoreita.*

7.5.3 Kouluvalmentajat kohtaavat kouluympäristössä

Viime vuosina koulujen hyvinvointityötä sekä yhteisöllisyyden edistämistä tukevia toimenkuvia on kehitetty erilaisin painotuksin ja toimenkuvien eri puolilla Suomea. Samaan aikaan myös kuntien tekemä nuorisotyö kouluissa ja oppilaitoksissa on lisääntynyt voimakkaasti⁷³. Monissa kunnissa on käytössä resursseja sekä erilaisia yhteistyömuotoja kunnan, hyvinvointialueen ja kolmannen sektorin toimijoiden välillä, jotka osaltaan tukevat oppilaiden kouluun kiinnittymistä ja koululäsnäoloa. Karvin selvityksen mukaan useammassa kuin joka neljännessä pilottihankkeessa mukana olevien opetuksen järjestäjän kouluissa työskenteli SKY-hanketyöntekijöiden lisäksi vakituisesti muita opetusvelvollisuuteen sitomattomia työntekijöitä, jotka edistivät koulu yhteisön hyvinvointia. Erilaiset yhteistyömuodot näiden toimijoiden kanssa on hyvä huomioida kouluun kiinnittymisen tukemisessa.

Osana SKY-kehittämistyötä pilotoitiin sellaisten opetusvelvollisuuteen sitomattomien toimijoiden työskentelyä koulu yhteisöissä, joiden toiminnan tavoitteet liittyvät kouluun kiinnittymisen ja läsnäolon tukemiseen. Mukana oli yli sata kohtaavaa työtä kouluissa tekevää toimijaa, joiden työskentelyä ja verkostoitumista tuettiin mm. Nuorten Akatemian järjestämällä vuoden kestäneellä valmennusprosessilla sekä pilottitoimijoiden järjestämässä kohtaamisissa. Näitä toimijoita, joilla oli piloteissa useita eri nimikkeitä, kutsutaan tässä kouluvalmentajiksi ja heidän tekemäänsä työtä kouluvalmentajatyöksi.

Kouluvalmentajatyö on oppilaiden kouluun kiinnittymistä ja läsnäoloa tukevaa arjen kohtaamistyötä koulu ympäristössä. Tavoitteena on tukea myönteistä kouluilmapiiriä, ennaltaehkäistä poissaoloja sekä vähentää koulussa olemisen esteitä oppilaslähtöisesti. Kouluvalmentaja tukee ja vahvistaa osaltaan opiskeluhoito- ja opetus suunnitelmaan kirjattuja toimintakulttuuria ja hyvinvoinnin tukemista ohjaavien periaatteiden toteutumista. Hän edistää oppilaiden osallisuutta ja yhteisöllisyyttä koulussa yhdessä muun henkilöstön kanssa. Työ on suunnitelmallista työskentelyä oppilaiden hyvinvoinnin ja koulunkäynnin tukemiseksi niin yhteisön, ryhmien kuin yksittäisten oppilaiden näkökulmasta ja tarpeista.

Opetusvelvollisuuteen sitomaton työntekijä kohtaa, kuuntelee, tukee ja ohjaa oppilaita joustavasti koulupäivän aikana muuttuvissakin tilanteissa. Yhteisiä piirteitä työn sisällössä ovat muun muassa saatavilla olo, välituntitoiminta, yhteistyötahojen kanssa työskentely, kohdennettu työ ja yhteydenpito oppilaisiin. Kouluvalmentajatyöskentelyä tarvitaan etenkin tukemaan oppilaiden ryhmäytymistä sekä edistämään eri toimijoiden välistä yhteistyötä. Lisäksi on koettu tarvetta sellaisten oppilaiden tukemisessa, joilla on haasteita kouluun kiinnittymisessä sekä säännöllisessä koulunkäynnissä.

73 Markkanen ym. 2022

Kouluvalmentajan toimintaa ohjaavat koulun hyvinvointia edistävät suunnitelmat, työlle asetetut tavoitteet sekä koulun tarpeet valmentajan koulutustaustastaan riippumatta. Työtä toteutetaan monialaisesti yhteistyössä koulun henkilöstön, huoltajien sekä verkostojen kanssa. Yhteisöllisen opiskeluhuollon toimijana kouluvalmentaja osallistuu koko oppilaitosyhteisön hyvinvoinnin, turvallisuuden ja viihtyvyyden edistämiseen sekä ylläpitämiseen.

Kouluvalmentajien työskentely löysi pilottikouluissa nopeasti paikkansa ja heidän työtään arvostettiin. Kehittämistyön tuloksena on valmistunut Kouluvalmentajatyön käsikirja [Kouluvalmentajatyön käsikirja | PDF to Flipbook \(heyzine.com\)](#). Kouluihin ollaan palkkaamassa hankerahoituksen päättymisen jälkeen kohtaavia työntekijöitä, jotka jatkavat SKY-piloteissa aloittamaansa työtä.

8 Poissaolojen seuraaminen ja luokittelu

Yhtenä sitouttavan koulu yhteisötyön kehittämistyön tavoitteena oli poissaoloihin liittyvän seurantatiedon ja tilastoinnin yhtenäistäminen. Tavoitteen saavuttamiseksi pilotoitiin yhtenäistettyä luokittelumallia, kerättiin siitä arviointitietoa sekä selvitettiin luokittelun tietosuojaan liittyviä kysymyksiä. Nyt annettavalla poissaololuokitukseen liittyvällä ohjeistuksella on tarkoitus yhtenäistää poissaoloja koskevia merkintöjä valtakunnallisesti.

8.1 Suunnitelmallinen poissaolojen seuraaminen ehkäisee poissaoloja

Opetuksen järjestäjillä on ollut velvollisuus seurata poissaoloja jo ennen 1.8.2023 tulleen lainsäädännön muutoksen toimeenpanoa. Nyt uutta on vaatimus seurannan suunnitelmallisuudesta. Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteiden mukaan opetuksen järjestäjän tulee seurata poissaoloja suunnitelmallisesti hyödyntäen koulutason tietoja. Opetuksen järjestäjä päättää poissaoloihin puuttumisen toimintamallissaan, miten oppilaiden poissaoloja seurataan suunnitelmallisesti koulu-, luokka- ja yksilötasolla. Poissaoloista kerätyn tiedon tulee olla käytettävissä poissaolojen ehkäisemiseen ja varhaiseen puuttumiseen lukuvuoden aikana. Poissaolojen suunnitelmallisen seurannan tasoja käsitellään tarkemmin luvussa kolme.

Poissaoloja tulee seurata säännöllisesti ja suunnitelmallisesti, jotta muutokset lapsen voimissa tai mahdollinen tuen tarve voidaan huomata mahdollisimman varhain. On tärkeää, että poissaoloihin reagoidaan varhain poissaolon syystä riippumatta, sillä myös luvalliset poissaolot voivat lisääntyessään olla ongelmallisia ja niiden pitkittyessä oppilas saattaa tarvita vahvaa tukea saadakseen uudelleen kiinni säännöllisestä koulunkäynnistä.

Huoltajan tulee ilmoittaa lapsensa poissaoloista koululle mahdollisimman pian ja ennalta tiedossa olevat poissaolot (esim. lomamatkat) tulee hakea hyvissä ajoin ennen poissaoloa. Opettaja puolestaan ilmoittaa poissaolosta huoltajalle tai muulle oppilaan lailliselle edustajalle mahdollisimman pian, mikäli ei ole saanut jo aikaisemmin ilmoitusta huoltajalta. Rekisterinpitäjän on huolehdittava siitä, että yhteydenpito on tietoturvallista.

Opettaja tulisi olla yhteydessä huoltajaan viimeistään, kun poissaoloja on viidestä kymmeneen prosenttia kouluajasta. Opetuksen järjestäjät ohjeistavat omia toimijoitaan yhteydenottoon liittyen laatimissaan toimintamalleissa. Suosituksena monissa SKY-piloteissa oli, että opettaja olisi huolen herätessä yhteydessä huoltajaan puhelimitse muun viestittelyn sijaan. Näin saadaan parempi käsitys siitä, tarvitseeko oppilas tukea koulunkäyntiinsä.

Koulun toimijoiden sekä huoltajien kannattaa kiinnittää huomiota tyypillisimpiin koulunkäynnin ongelmia ennakoiviin hälytysmerkkeihin ja ennen kuin tuntirajasuositukset täyttyvät. Tällaisia ovat muun muassa:

- luvaton poissaolo
- myöhästely tai oleskelu koulun tiloissa osallistumatta opetukseen
- vaikeus palata kouluun loman tai sairauden jälkeen
- poissaoloja erityisesti sellaisina päivinä, jolloin on koe, esitelmä tai tietyn aineen oppitunti
- lisääntyneet käynnit kouluterveydenhoitajan luona
- lisääntyneet psykosomaattiset oireet mm. päänsärky, vatsakipu
- jatkuva yhteydenpito kotiin koulupäivän aikana.⁷⁴

Huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö, keskustelu läsnäolon merkityksestä ja tiedottaminen poissaolojen seurannasta ja puuttumisen käytännöistä tukee oppilaan läsnäoloa koulussa. Poissaolojen lisääntyessä tai pitkittyessä tulee olla viipymättä yhteydessä opiskeluhoitopalveluiden ammattilaisiin. Poissaolojen kohdennetummasta ja tiiviimmästä seurannasta sovitaan aina yksilöllisesti ja siihen liittyvistä rooleista ja vastuista päätetään monialaisesti.⁷⁵

74 [Koulua käymättömät oppilaat. Pieni opas koulunkäynnin tueksi. Valteri.](#)

75 [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – ePerusteet](#)

8.2 Ohjeistus poissaolojen luokittelun yhtenäistämistä

SKY-kehittämistyön alkuvaiheessa tunnistettiin, että piloteissa mukana olevilla opetuksen järjestäjillä oli käytössään lukuisia tapoja luokitella poissaoloja. Tämä hankaloitti sekä poissaolotietojen vertailua että mahdollisuuksia laatia yhtenäisempää ohjeistusta kouluja ja opettajia varten. Näiden haasteiden voittamiseksi päädyttiin laatimaan ehdotus yhtenäisestä poissaolojen luokittelusta.

Yhteistyössä laadittua luokittelua pilotoitiin lukuvuoden 2022–23 aikana Naantalin ja Lohjan seutujen piloteissa. Mukana pilotoinnissa oli 12 opetuksen järjestäjää, joiden edustajilta Karvi keräsi palautetta luokittelun toimivuudesta. Keväällä 2023 saadun palautteen mukaan luokittelua pidettiin käytännössä hyvin toimivana. Pilotoinnin kanssa samanaikaisesti OKM ja OPH selvitteli luokitteluun liittyviä tietosuojakysymyksiä. Luokituksen tarkoituksena oli myös erottaa koulupoissaolot sellaisista tilanteista, joissa oppilas on joko opiskelemassa muualla, toimii muissa kouluun liittyvissä tehtävissä tai on asioimassa esimerkiksi opiskeluhuoltopalveluiden asiantuntijoiden luona.

Tietosuojavaltuutetun toimistolta saadussa lausunnossa apulaistietosuojavaltuutettu piti oppilaiden henkilötietojen käsittelyn kannalta kannatettavana poissaoloista tehtävien kirjaamiskäytäntöjen yhtenäistämistä. Liitteessä 2 on ohjeistus yhtenäisen luokittelun käytöstä sekä käytössä huomioitavista henkilötietojen käsittelyyn liittyvistä seikoista. Ohjeistuksessa suositellaan käytettäväksi viittä poissaololuokkaa:

- Terveydellisiin syihin liittyvä poissaolo
- Ennalta anottu vapaa
- Muu selvitetty poissaolo
- Luvaton poissaolo (selvitetty)
- Selvittämätön poissaolo

Taulukossa 2 on pilotoinnissa käytetyt poissaololuokitukset selityksineen sekä sellaiset tuntikirjaukset, jotka eivät tilastoidu poissaoloiksi.

Taulukko 2. SKY:ssä pilotoitu poissaolojen luokittelumalli

Poissaololuokitus	Luokituksen selitys
Terveydellisiin syihin liittyvä poissaolo	Oppilas on fyysisesti poissa koulusta (sairaana, fyysiseen ja/tai psyykkiseen terveydenhoitoon liittyvä tapahtuma / vastaanottokäynti esim. hammaslääkäri, terapia tai leikkaus). Kirjauksen voi tehdä huoltaja tai opettaja huoltajan ilmoituksen perusteella.
Ennalta anottu vapaa	Huoltajan ennalta anoma vapaa, myös yksittäiset oppitunnit ja koulupäivät (lomamatka, harrastukseen liittyvä poissaolo, etävanhemmalla). Opettaja kirjaa poissaolon huoltajan ilmoittaman tiedon/anomuksen perusteella.
Muu selvitetty poissaolo	Käytetään vain niissä tapauksissa, kun poissaolo ei kuulu mihinkään muuhun kategoriaan (esim. POL36S, omaehtoinen karanteeni, odottamaton perhetilanne). Huoltajan tai opettajan kirjaus.
Luvaton poissaolo, selvitetty	Huoltajan tai opettajan selvittämä luvattomaksi luokiteltu poissaolo (pinnaus tai yli oppitunnin kestävä myöhästyminen).
Selvittämätön poissaolo	Koululla ei tietoa miksi lapsi on poissa. Poissaolo voidaan opettajan tai huoltajan toimesta selvittää ja merkinnän luokkaa muuttaa.
Muu koulutyö, läsnä	Lapsi on fyysisesti koulussa, mutta luvallisesti pois oppitunnilta (opiskeluhuollon palveluissa, oppilaskunnan tehtävissä, opolla tms.). EI TILASTOIDU POISSAOLOKSI.
Opiskelu muualla	Oppilas on fyysisesti pois koulusta esim. sairaalakoulussa tai tekee sovitusti lyhennettyä koulupäivää tai -viikkoa (POL 18S). EI TILASTOIDU POISSAOLOKSI.
Myöhästyminen	Alle oppitunnin mittainen myöhästyminen kirjataan tuntimerkintänä (minuuttimäärä). EI TILASTOIDU POISSAOLOKSI.

Osa piloteissa mukana olevista opetuksen järjestäjistä otti seurannan tueksi käyttöönsä oppilastietojärjestelmään asennettuja poissaolojen opettajille ja/tai rehtorille tulevia automaattihälytyksiä, poissaolokoosteviestejä ja seurantaraportteja.

Esimerkiksi Naantalin pilotissa kehitettiin automaattisen poissaolokoosteviestin lisäksi opettajien toiminnan tueksi Wilma-oppilastietojärjestelmään lomake, johon merkitään huoltajayhteydenoton perusteella arvio oppilaantilanteesta. Lomakkeelle tehdyn kirjauksen päivämäärä tuottaa automaattisesti rehtorin käyttöön varhaisen puuttumisen seurantaraportin, josta selviää oppilaan nimi, poissaolotuntimäärä sekä päivämäärä, jolloin opettaja on reagoinut oppilaan tilanteeseen.

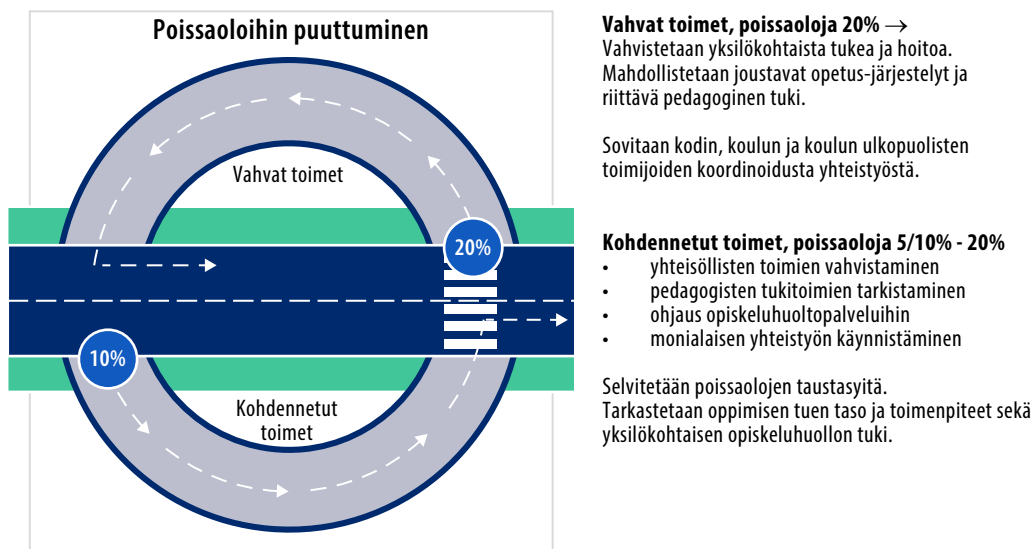
Seurantaraportti tukee tiedolla johtamisen kokonaisuutta: mikäli oppilaalle on kertynyt poissaoloja, eikä opettaja reagoi tilanteeseen, voi rehtori selvittää, tarvitseeko opettaja tukea yhteydenpidossa kotiin. Tiedolla johtamisen näkökulmasta rehtorin seurantaraportti tukee luokkatasoista tarkastelua. Raportti antaa viitteitä siitä, nostaako luokan poissaolomäärää esimerkiksi yksittäinen oppilas. Lisäksi alueen sivistysjohtajille ja rehtoreille otettiin käyttöön poissaolotilanteiden tarkastelun helpottamiseksi graafinen analytiikkatyökalu.

Opettajan reagointilomakkeen avulla saadaan dokumentoitua suunnitelmallinen poissaoloihin puuttuminen sekä seurattua yhteydenpitoa kodin ja koulun välillä. Rehtorille kertyvä raportti helpottaa poissaolojen seurantaan koko koulun tasolla, sillä kokonaistilanne on haettavissa ja nähtävissä yhdessä raportissa. Graafinen analytiikkatyökalu kertoo osaltaan reaaliaikaisesti koulun tilanteen ja on nopeakäyttöinen.

9 Poissaoloihin puuttuminen

Joskus poissaolojen vähentämiseksi tarvitaan kohdennettuja tukitoimia. Tällöin käynnistetään monialainen yhteistyö poissaolojen taustasyiden selvittämiseksi sekä oppimisen tuen ja yksilökohtaisen opiskeluhoillon tuen vahvistamiseksi. Vahvojen toimien vaiheessa toimenpiteet ja yhteistyö kodin kanssa muuttuvat intensiivisemmiksi ja yhteistyön koordinaatio vahvistuu. Oppilaan poissaoloihin puuttumisesta ohjeistetaan paikallisesti tarkemmin opetuksen järjestäjän tekemässä poissaoloihin puuttumisen toimintamallissa.

Kuvio 9. Poissaoloihin puuttumisen liikenneympyrä

9.1 Poissaolojen lisääntyessä tukea kohdennetaan ja vahvistetaan

Mikäli oppilaalla on paljon poissaoloja tai poissaolot lisääntyvät, kohdennetaan toimia vastaamaan oppilaan yksilöllisiä tarpeita. Poissaolojen lisääntyminen 5–10:n prosenttiin perusopetuksen tunneista voi indikoida sitä, että oppilaalla on suurentunut riski poissaolojen muuttumisesta ongelmallisiksi ja kroonisiksi⁷⁶. Kohdennettuihin toimiin tulee ryhtyä myös silloin, kun poissaolot lisääntyvät äkillisesti tai noudattavat tiettyä kaavaa, esimerkiksi poissaoloja on samoilta oppitunneilta tai samoina aikoina. Toimet sisältävät sekä yhteisöllisiä että yksilöllisiä toimenpiteitä muun muassa poissaolojen syiden selvittelyä, yhteisöllisen ja yksilökohtaisen opiskeluhoillon tukea sekä oppimisen tuen toimia.

Yhteisölliset kohdennetut toimet voivat kohdistua luokkaan tai luokkatasoon. Poissaolojen suunnitelmallisella seuraamisella voidaan esimerkiksi huomata, että tietyssä luokassa tai tietyllä luokka-asteella on tavallista enemmän poissaoloja. Tällöin voidaan käynnistää näihin ryhmiin kohdentaen toimenpiteitä, jossa painopisteenä voi olla esimerkiksi ryhmäytymistä, motivointia, tunne- ja vuorovaikutustaitoja, kaveritaitoja tms. Ryhmään kohdennetuilla toimilla voidaan tukea myös yksittäisen oppilaan kouluun kiinnittymistä mm. silloin, kun luokassa esiintyy kiusaamista, huonoa luokkahenkeä tai yksinäisyyttä. Koulujen käyttöön tarkoitettuja ohjelmia ja valmiita materiaaleja on liitteessä 3.

Yli 20 prosenttia kouluajasta poissaoleva oppilas tarvitsee läsnäolonsa tueksi vahvoja tukitoimia. Niiden suunnittelussa ja toteuttamisessa voidaan tarvittaessa hyödyntää myös koulun ja opiskeluhoitopalveluiden ulkopuolisia toimijoita. Etenkin, jos koulun omat tukitoimet eivät riitä ja lapsen tai nuoren koulunkäynti on epäsäännöllistä ja haastavaa, laajennetaan työskentelyä koulun ulkopuolisten yhteistyötahojen kanssa oppilaan tarpeen mukaan. Yhteistyötä voidaan tehdä esimerkiksi sosiaalihuollon perhepalveluiden, lastensuojelun sekä perus- ja erikoissairaanhoidon kanssa. Oppilaan ja huoltajien toimijuutta ja osallisuutta tulee tukea sekä heitä tulee arvostaa oman asiansa asiantuntijoina.

9.2 Ongelmalliset poissaolot käynnistävät monialaisen yhteistyön

Ongelmallisiin poissaoloihin puuttuminen vaatii usein monialaista yhteistyötä, jossa yhdistyy sekä pedagogisen tuen että yksilökohtaisen opiskeluhoillon tuen tarpeiden selvittely, tuen suunnittelu ja toimeenpano. Monialainen työskentely käynnistetään

76 Gentle-Genitty C. ym. 2020

mahdollisimman varhain huolen herättä⁷⁷. Kouluissa on tärkeää luoda ja vakiinnuttaa monialaisen työskentelyn toimintapolut sekä pyrkiä avoimeen yhteistyöhön oppilaan, huoltajien, koulun ja opiskeluhoitopalveluiden sekä sidosryhmien välillä.

Havaitessaan oppilaan koulunkäyntiin liittyviä muutoksia opettajalla käynnistää tilanteen selvittämisen. Asia on tärkeää ottaa oppilaan ja huoltajan kanssa puheeksi, tarvittaessa useampaan otteeseen. Tämä tukee osaltaan yhteyden ylläpitämistä ja yhteistyötä. Epäselvissä tilanteissa konsultaatio eli neuvon kysyminen on hyvä tapa lähteä liikkeelle monialaisessa yhteistyössä. Koulun henkilöstö voi salassapidon estämättä konsultoida opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisia poissaoloihin liittyvissä asioissa⁷⁸.

Lisääntyvät tai muuten huolta herättävät poissaolot kertovat opiskeluhoitopalvelujen tarpeesta. Opiskeluhoitopalvelujen käyttö on kuitenkin aina oppilaalle vapaaehtoista. Se, mihin palveluun oppilas ohjataan, riippuu oppilaan tarpeista ja palveluiden sovitusta työ- jaosta. Jos palvelujen käyttöön ilmenee vastustusta, on hyvä keskustella oppilaan kanssa siitä, kenen opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisen kanssa hän olisi valmis keskustelemaan. Mikäli palveluja ei haluta käyttää lainkaan, jatketaan yhteistyötä ja seurantaa sekä tuetaan oppilasta edelleen yhteisöllisen opiskeluhoillon sekä oppimisen ja koulunkäynnin tuen keinoin.

Koulun työntekijällä on velvollisuus viipymättä ottaa yhteys terveydenhoitajaan, kuraattoriin, psykologiin tai lääkäriin, jos hän arvioi oppilaan tarvitsevan opiskeluhoitopalveluja. Syyksi riittää koulun työntekijän huoli oppilaan terveydestä, hyvinvoinnista tai muusta havaitusta tai tietoon tulleesta ongelmasta, esimerkiksi poissaoloista. Tällöin koulun työntekijän on myös salassapidon estämättä annettava opiskeluhoitopalveluille kaikki tiedot, jotka vaikuttavat oppilaan tuen tarpeen arvioimiseen.

Yhteydenotto opiskeluhoitopalveluihin tehdään mahdollisuuksien mukaan yhdessä oppilaan kanssa. Jos tämä ei ole mahdollista kerrotaan oppilaalle ja huoltajalle yhteydenotosta jälkikäteen. Heille on tarjottava mahdollisuus esittää kysymyksiä ja keskustella asiasta, joten kertomisen palveluihin ohjaisesta tulee tapahtua esimerkiksi puhelimitse.⁷⁹

77 [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – ePerusteet](#)

78 [Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013](#)

79 [Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013, 16§](#)

Osana monialaisen tuen käynnistämistä tulee huolehtia myös siitä, että oppilas saa riittävästi tukea oppimiseensa ja koulunkäyntiinsä. Poissaolot usein lisäävät tuen tarvetta, vaikka muita oppimisen haasteita ei olisikaan. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki on käynnistettävä heti, kun sen tarve ilmenee. Koulun aikuisten yhteydenpito oppilaaseen silloinkin, kun hän ei ole koulussa, kiinnittää oppilasta koulun toimintaan ja koulu yhteisöön. Kontakti oppilaaseen ja voinnin tiedustelu saattaa olla yllättävän merkityksellistä pelkän koulutehtävien toimittamisen sijaan.

”Haluaisin enemmän ymmärrystä ja kiinnostusta mitä minulle kuuluu. Ymmärtämystä esim. mt-ongelmiin [mielenterveysongelmiin]. Ei alotettais heti naputusta ja ymmärrettäis, että oppilaat voivat väsyä samalla tavalla kuin aikuiset.”

Oppilaan tarvitsema tuki poissaoloihin puuttumiseksi tai niiden lisääntymisen ehkäisemiseksi suunnitellaan ja toteutetaan kunkin oppilaan tarpeiden ja poissaolojen taustasyiden mukaisesti yhteistyössä oppilaan ja huoltajan kanssa. Opettajalla ja muulla koulun henkilöstöllä on merkittävä rooli opetuskäytäntöihin, koulun kaverisuhteisiin ja muuhun koulu ympäristöön tai yhteisöön liittyvissä tuen tarpeissa. Yksilökohtaisen opiskeluhoollon järjestämä tuki voi olla esimerkiksi yksittäisessä opiskeluhoitopalvelussa toteutettavia tukikeskusteluja. Tukea voidaan toteuttaa myös opiskeluhoitopalvelujen yhteistyönä sekä yhdessä koulun ulkopuolisten palvelujen kanssa. Tarvittaessa kootaan monialainen asiantuntijaryhmä.

9.3 Poissaolojen taustasyyt tulee selvittää huolellisesti

Poissaolojen taustasyyt ovat moninaiset ja ne voivat liittyä niin yksilöön, perheeseen, kouluun tai yhteiskunnassa tapahtuviin asioihin. Usein poissaolojen takana on useita toisiinsa kietoutuneita syitä. Oikein kohdennettujen tukitoimien tarjoamiseksi on tärkeää selvittää poissaolojen taustasyitä, joita käsitellään tarkemmin luvussa kaksi. Oppilaan tilannetta kartoittamaan ryhtyvällä ammattilaisella on hyvä olla ymmärrystä poissaolojen tyypeistä sekä niihin liitetystä piirteistä laatimissaan toimintamalleissa.^{80 81}

80 Kearney 2006

81 Pelkonen ym. 2022

9.3.1 Taustasyiden systemaattiseen kartoittamiseen on olemassa työkaluja

Poissaolojen syiden kartoituksen tarve tulee ajankohtaiseksi usein silloin, kun oppilaalla alkaa kerääntyä poissaoloja. Olisi hyvä tunnistaa oppilaan vaikeudet olla läsnä koulussa jo ennen kuin poissaoloja syntyy. Tällöin oppilas voi olla koulussa, mutta ei tunnilla. Hänellä voi olla myöhästymisiä tai hän voi vaikuttaa silminnähden ahdistuneelta tai pelokkaalta erilaisissa tilanteissa. Jo tässä kohtaa voi tukea oppilasta kartoittamalla ongelmaa. Kartointus lisää ymmärrystä ja mahdollistaa asioista puhumisen ja jo tämä itsessään voi helpottaa oppilaan tilannetta. Suppeimmillaan kartoitus voi olla keskustelu oppilaan ja tämän huoltajan kanssa. Keskustelun pohjana voi halutessaan käyttää poissaolojen kartoitukseen kehitettyjä kyselyitä.

Kun poissaolot lisääntyvät, on oppilaan tilannetta syytä lähteä selvittämään tarkemmin monialaisesti. Tällöin kartoituksen tulee olla kattavampi ja huoltajat tulee ottaa aktiivisesti mukaan dialogiin. Poissaolojen syitä tulee kartoittaa, vaikka poissaolot olisivat luvallisia, sillä luvallisetkin poissaolot voivat aiheuttaa oppimisvajetta tai olla muuten ongelmallisia. Sairauspoissaoloihin on esimerkiksi yhdistetty masennus- ja ahdistusoireet⁸², jotka voivat vaatia tukitoimia. Ammattilaisen on myös hyvä pitää mielessä, että koulupoissaoloihin liittyvä teoria erottelee poissaoloon liittyvät oireet ja poissaolon funktion⁸³. Tämä tarkoittaa, että oppilaalla voi olla paljonkin oireita esimerkiksi masennusta, mutta nämä oireet eivät välttämättä ole oppilaan poissaolojen syy. Oppilaan tilannetta onkin kartoitettava tarpeeksi laajasti, jotta tukitoimilla ei hoideta vain oiretta, vaan poissaolon juurisyytä.

Poissaolojen syihin liittyvän kartoituksen tulisi olla monipuolinen, ja tarvittaessa sen tulisi huomioida pedagoginen, sosiaalinen, psykologinen sekä lääketieteellinen näkökulma. Koska näkemys ongelmien syistä voi vaihdella riippuen siitä keneltä kysytään, on kartoitusta tehtäessä tarkoituksenmukaista kerätä tietoa useammalta henkilöltä.⁸⁴

Kartoitukseen on hyvä varata tarpeeksi aikaa ja se tulee suunnitella etukäteen, sillä jo tapaamisten koordinointi ja taustatiedon keruu vie aikansa. Jos poissaoloja on runsaasti, voi olla hyvä pitää tauko kouluun paluun harjoittelusta ja käyttää aika ja jaksaminen kartoituksen tekoon. Kartoitukselle sekä oppilaan, huoltajien, opettajan ym. tapaamiselle voi varata aikaa viikosta kahteen.

82 Melander ym., julkaisematon käsikirjoitus

83 Knollman ym. 2019

84 Gren-Landell 2020

Kartoituksessa olisi myös hyvä käyttää useampaa kuin yhtä menetelmää. Suositeltuja menetelmiä ovat haastattelu (strukturoitu tai semistrukturoitu), kyselylomakkeet, strukturoimattomat menetelmät (esim. tunnemittari mahdollisten pelkojen selvittämiseen tai muut kuva-avusteiset menetelmät) tai päiväkirjan pitäminen ajatusten ja tunteiden kartoittamiseen⁸⁵. Tulosten luotettavuutta lisää validoitujen menetelmien käyttäminen.

Kyselylomakkeet voivat toimia luottamussuhteen luomisen pohjana, ja lomakkeen kysymyksiin voi olla helpompi vastata kuin suoriin kysymyksiin. Toisaalta kyselylomakkeet voivat olla raskaita ja vaikeaselkoisia. Tällöin tietojen keruun käytännöllisyys voi osoittautua lomakkeiden ominaisuuksia tärkeämmäksi tekijäksi. Ymmärrys menetelmien rajoituksista onkin tärkeää.

Suomenkielisiä oppilaalle suunnattuja kyselyitä ovat (linkit kyselyihin liitteessä 3):

- Koulupoissaolokysely (School Refusal Assessment Scale- Revised, SRAS-R)⁸⁶,
- Koulupoissaolojen oireet ja syyt (Inventory of School Attendance Problems, ISAP)⁸⁷,
- Screen for child anxiety related emotional disorders (SCARED)⁸⁸.

Oppilas täyttää nämä kyselyt itse, mutta ohjeistuksessa suositellaan aikuisen tukea nuorempien (8–11 v.) oppilaiden kanssa. Myös tätä vanhemmat oppilaat saattavat tarvita tukea kyselyjen täyttämässä. Kyselyjen tekemisen voi jakaa useammalle tapaamiskerralle.

SCARED ja ISAP sopivat orastavan ja jo todetun ongelman kartoitukseen. SCARED on nuoremmille sopiva mittari, jonka tarkoitus on mitata lapsen ahdistuneisuuteen liittyvää ongelmaa. Laajempi poissaolojen eri taustasyitä mittaava ISAP koostuu 48:sta kysymyksestä, jotka mittaavat 13:a eri oiretta ja syytä poissaololle. ISAP mittaa myös kotiin, kouluun ja kaverisuhteisiin liittyviä syitä, eikä keskity ainoastaan lapsen yksilöllisiin ongelmiin.

SRAS-R tai sen uudempi versio SRAS-R-A on jo todetun poissaolotilanteen selvittämiseen luotu kysely. Mittari koostuu 24:stä kysymyksestä, jotka mittaavat neljää eri poissaolon funktiota: kouluun liittyvien negatiivisia tunteita aiheuttavien asioiden tai tilanteiden välttely, sosiaalisissa tilanteissa syntyvien negatiivisten tunteiden ja/tai arviointitilanteiden

85 Gren-Landell 2020

86 Kearney ym. 2003

87 Knollman ym. 2019

88 Birmaher ym. 1999

välttely, vanhempien huomion hakeminen tai mielihyvää tuottava koulun ulkopuolinen toiminta. Maailmalla eniten tutkitun SRAS-mittarin on todettu soveltuvan hyvin poissaolosten syiden kartoittamiseen.

Kaikista yllä mainitusta kyselystä (ISAP, SCARED, SRAS-R) on olemassa myös huoltajille suunnattu kysely. Näiden lisäksi Koulupoissaolojen tarkistuslista (School Non-Attendance Checklist, SNACK)⁸⁹ voi olla toimiva apuväline, kun keskustellaan lapsen poissaoloista huoltajan kanssa. SNACK:ssa huoltaja valitsee syyn jokaiselle viimeisen kuukauden aikana tapahtuneelle poissaololle listalta, jossa on lueteltu 16 erilaista poissaolon syytä. Tämä voi olla hyödyllistä, jos huoltajalla ei ole ollut tietoa lapsen poissaoloista tai jos halutaan tehdä näkyväksi mahdollisia poissaolojen kaavoja. SNACK:n perusteella poissaolot voidaan luokitella ei-ongelmallisiksi poissaoloiksi, lintaamiseksi, koulukieltäytymiseksi sekä vanhempi- tai koululähtöiseksi poissaoloksi.

9.3.2 Syiden selvittelyssä tarvitaan monialaista yhteistyötä

Poissaolojen syiden selvittämisestä ja siihen liittyvästä työnjaosta ja vastuista sovitaan yhteistyössä oppilaan, huoltajien, opettajien ja opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisten kesken. Poissaolosyiden perusteellinen selvittely on lähtökohtaisesti opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisten tehtävä, koska vain heillä on työtehtäväänsä liittyvä lakisääteinen oikeus kerätä arvioon tarvittavia henkilötietoja ja käsitellä selvittelyssä tarvittavia potilastai asiakastietoja. Opetuksen järjestäjän ja koulun henkilöstön tehtävänä on tunnistaa koulunkäyntiin sekä kouluympäristöön ja -yhteisöön liittyviä poissaoloja aiheuttavia tekijöitä ja puuttua niihin.⁹⁰

Runsaiden poissaolojen juurisyyt ovat hyvin yksilöllisiä ja henkilökohtaisia. Siksi niitä tulee lähestyä ja selvittää hienotunteisesti. Keskustelu oppilaan huoltajien kanssa on tärkeä osa poissaolojen selvittelyä. Selvittelytyötä edesauttaa luottamuksellinen suhde oppilaaseen sekä tuttuus työntekijän ja oppilaan sekä perheen kesken. Oppimiseen, opetuskäytäntöihin, kouluympäristöön ja -yhteisöön sekä esimerkiksi kiusaamiseen liittyvissä poissaoloissa syiden tarkempi selvittely edellyttää opetushenkilöstön ja opiskeluhoitopalvelujen tiivistä yhteistyötä.

Opiskeluhoitopalvelujen aiemmat tiedot oppilaasta hyödynnetään osana poissaolojen syiden selvittelyä. Esimerkiksi kouluterveydenhuollossa on seurantatietoa oppilaan ja perheen tilanteesta aina lastenneuvolasta lähtien. Opiskeluhoitopalveluissa voidaan lisäksi

89 Heyne ym. 2019

90 [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – ePerusteet](#)

tehdä tarvittavia tutkimuksia tai selvityksiä (psykkisen terveyden ja psykososiaalisen hyvinvoinnin arviointi, elämäntavoista keskustelu ja terveysneuvonta)⁹¹. Ammattilaisesta riippuen tällaisia voivat olla esimerkiksi luokan sosiogrammi, sosiaalinen selvitys, terveys-tottumusten kartoitus, somaattiset tutkimukset, laboratorio ja kuvantamistutkimukset, mieliala-, ahdistuneisuus-, syömishäiriö- ja päihdeseulat ja psykologiset tutkimukset.

Monialainen asiantuntijaryhmä on hyvä koota silloin, kun on tarpeen monialaisesti selvittää ja hoitaa oppilaan poissaoloja. Tällöin tiedon kokoaminen ja yhteinen keskustelu poissaolojen syistä ja tarvittavista toimista eri ammattilaisten kesken on mahdollista salassapidon estämättä (tarkemmin luvussa 9.5).

9.4 Oppilaan tarvitsemaan pedagogiseen tukeen ja joustoihin on erilaisia mahdollisuuksia

Kun oppilaalla on ongelmallisia poissaoloja, tarvitaan usein oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tukitoimien päivittämistä. Tarvittaessa tulee hyödyntää myös perusopetuksen lainsäädännön⁹² ja opetussuunnitelman perusteiden⁹³ tarjoamia mahdollisuuksia joustaviin opetusjärjestelyihin, mikäli oppilas ei terveydentilan tai painavan muun syyn vuoksi pysty kokonaan tai osittain osallistumaan lähiopetukseen. Hyvänä käytäntönä voidaan pitää sitä, että pitkien poissaolojaksojen aikana kouluun on nimetty vastuupettaja, joka koordinoi ja huolehtii siitä, miten oppilaan opetus, oppimisen tuki ja arviointi järjestetään poissaolojakson aikana.

Kouluissa tuetaan pitkään koulusta poissa olleita oppilaita mm. pienluokissa sekä sairaalaopetuksen keinoin. Terveydellisistä syistä koulusta poissa olevien oppilaiden tukena on hyödynnetty myös tuettua verkko-opetusta⁹⁴. On tärkeää, että opetukseen liittyvät järjestelyt ovat suunniteltuja ja dokumentoituja, vastuut ovat selkeät ja oppilaan osaamisen arvioinnista huolehditaan asianmukaisesti. Erilaisilla joustavilla opetusratkaisuilla voidaan ylläpitää oppilaan ja huoltajien toivoa opintojen etenemisestä, vaikka oppilas ei fyysisesti pystyisikään kokoaikaisesti opiskelemaan ryhmänsä kanssa.

91 Jahnukainen, Hakulinen & Hietanen-Peltola 2021

92 [Perusopetuslaki 628/1998](#)

93 [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – ePerusteet](#)

94 <http://www.tuuve.fi/>

Oppilaan pedagoginen tuki ja pedagogiset järjestelyt päivitetään tarpeita vastaavaksi yhteistyössä oppilaan, kodin ja opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisten ja muiden tarvittavien toimijoiden kanssa. Työssä on hyvä huomioida oppilaan sen hetkiset voimavarat ja hyödyntää asiantuntijoiden näkemyksiä. Suunniteltaessa oppilaan opintojen etenemistä pohditaan muun muassa:

- opintojen sisältö ja tavoitteet: Mitä opiskellaan?
opintojen toteuttaminen: Miten tehtävät suoritetaan? Miten opetus toteutetaan?
- opiskelun fyysinen sijainti: Milloin lähiopiskelua ja/tai etäopiskelua?
- opintojen arviointi: Millä kriteereillä? Mitä arviointitapoja? Muistetaan monipuolisten näyttöjen mahdollisuus ja jatkuvan näytön periaate.
- opintojen etenemisen seuranta: Kuka vastaa oppiainekohtaisesta sekä opintojen kokonaisvaltaisesta etenemisestä?

Suunnitelma sekä seuranta kirjataan pedagogisiin asiakirjoihin.

9.4.1 Oppilaalla on oikeus oppimisen ja koulunkäynnin tukeen

Perusopetuslain⁹⁵ mukaan oppilailla on työpäivinä oikeus saada opetussuunnitelman mukaista opetusta, oppilaanohjausta sekä riittävää oppimisen ja koulunkäynnin tukea heti tuen tarpeen ilmetessä. Oppilaalla on myös oikeus saada opetusta ja ohjausta kunkin vuosiluokan viikkotuntimäärän verran. Jos viikkotuntimäärästä poiketaan, tulee tehdä hallintopäätös POL 18§ mukaisesti. Poissaolot voivat lisätä tuen tarpeita ja toisaalta tuen tarpeet voivat altistaa poissaoloille.

Yleisen tuen toimenpiteenä tulee opetusta eriyttää ja vahvistaa mahdollisuuksia mm. tukiopetukseen ja osa-aikaiseen erityisopetukseen, jotta koulusta poissa ollut oppilas pysyy mukana muun ryhmän opiskelutahdissa. Oppilaalle voi syntyä tarve saada tehostettua tukea poissaolojen lisääntyessä. **Tehostetun tuen** aloittaminen ja järjestäminen käsitellään pedagogiseen arvioon perustuen moniammatillisesti yhteistyössä opiskeluhoillon ammattihenkilöiden kanssa. Joissakin tilanteissa ongelmallisesti koulusta poissa oleva oppilas voi olla jo aikaisemmin tehostetun tai erityisen tuen tasolla. Tällöin poissaoloihin liittyviä toimenpiteitä pohditaan ja vahvistetaan ko. tuen tasolla.

95 Perusopetuslaki 628/1998

Oppilas saattaa tarvita erityistä tukea, mikäli poissaolot olennaisesti vaikuttavat oppilaan oppimiseen ja tarvitaan laajamittaisia erityisjärjestelyjä. Ennen **erityistä tukea** koskevan päätöksen tekemistä opetuksen järjestäjän on kuultava oppilasta ja tämän huoltajaa tai laillista edustajaa. Tarvitaan myös selvitys oppilaan oppimisen etenemisestä oppilaan opetuksesta vastaavilta. Opettajien ja opiskeluhoitopalveluiden ammattilaisen kanssa tehdään monialaisena yhteistyönä kartoitus oppilaan saamasta tehostetusta tuesta ja oppilaan kokonaistilanteesta. Näiden pohjalta tehdään pedagoginen selvitys erityisen tuen tarpeesta. Pedagogista selvitystä on tarvittaessa täydennettävä psykologisella tai lääketieteellisellä asiantuntijalausunnolla tai vastaavalla sosiaalisella selvityksellä.⁹⁶

9.4.2 Joustavat opetusjärjestelyt voivat tukea opinnoissa etenemistä

Oppimisen ja koulunkäynnin tuen lisäksi oppilasta voidaan auttaa suoriutumaan opinnoistaan erilaisten joustavien opetusjärjestelyjen avulla.

Keskittyminen opinnoissa opiskelun **erityisiin painoalueisiin** voi edesauttaa opintojen etenemistä haastavan elämänvaiheen aikana. Painoalueiden tavoitteena on auttaa oppilasta ottamaan haltuun opinnoissa etenemisen kannalta välttämättömät sisällöt eli oppimäärän ydinasiat. Keskittymällä olennaiseen joissakin aineissa oppilaalle jää voimavaroja vahvistumiseen ja mahdollisesti muiden oppiaineiden opiskeluun.

Opiskelun erityiset painoalueet muodostetaan opetussuunnitelmassa määrittelyistä, oman vuosiluokan keskeisimmistä sisällöistä eli ns. ydinsisällöistä. Opiskelun erityisiä painoalueita voidaan käyttää vain tehostetun tai erityisen tuen aikana ja painoalueiden määrittely on oppilasta opettavan opettajan tehtävä. Painoalueet määritellään oppimissuunnitelmassa tai HOJKSissa niissä oppiaineissa, joiden oppimäärää ei ole yksilöllistetty. Painoalueiden mukaisesti opiskeltaessa tulee huomioida sen vaikutus arviointiin. On huomattava, että oppilas tarvitsee edelleen myös muuta tukea selviytyäkseen hänelle määriteltyjen erityisten painoalueiden opiskelusta ja saavuttaakseen opetussuunnitelmassa asetetut yhteiset tavoitteet.⁹⁷

Joustoa oppilaan opiskeluun, opettamiseen ja arviointiin voidaan hakea myös **erityisistä opetusjärjestelyistä**. Perusopetuslain 18 pykälän mukaan oppilaan opiskelu voidaan järjestää osittain toisin kuin perusopetuslaissa ja sen nojalla säädetään, jos

96 Perusopetuslaki 628/1998

97 <https://www.oph.fi/fi/koulutus-ja-tutkinnot/opiskelun-erityiset-painoalueet-eriyttamisen-menetelmana>

1. oppilaalla katsotaan joltakin osin ennestään olevan perusopetuksen oppimäärää vastaavat tiedot ja taidot;
2. perusopetuksen oppimäärän suorittaminen olisi oppilaalle olosuhteet ja aikaisemmat opinnot huomioon ottaen joltakin osin kohtuutonta; tai
3. se on perusteltua oppilaan terveydentilaan liittyvistä syistä.⁹⁸

Tämän pykälän avulla voidaan esim. tarvittaessa lyhentää koulupäivää tai vapauttaa oppilas joistakin opinnoista tai opintojen osasta. Erityistä tukea saavien oppilaiden osalta päätös tehdään osana erityisen tuen päätöstä ja HOJKSissa kuvataan, miten oppilaan opiskelu toteutetaan käytännössä. Muilla kuin erityistä tukea saavilla tehdään erillinen hallintopäätös, minkä jälkeen oppilaalle laaditaan oppimissuunnitelma.⁹⁹

Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelu mahdollistaa jouston opintoihin käytettävissä olevan ajan suhteen. Oppilas voi siis edetä joissakin opinnoissa hitaammin tai nopeammin kuin vuosiluokittain opiskeltaessa. Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelun avulla voidaan välttää jo suoritettujen opintojen raukeaminen, mikä muuten tapahtuu oppilaan jäädessä luokalleen. Näin pyritään ehkäisemään opintojen keskeyttämistä erityisesti opintojen päättövaiheessa.

Oman opinto-ohjelman mukaan opiskeltaessa tuntijako sekä oppiaineiden tavoitteet ja sisällöt määritellään opintokokonaisuuksittain ja oppilaalle tulee laatia opinto-ohjelma. Hitaammin etenevä oppilas voi opiskella silti oman opetusryhmänsä mukana. Oman opinto-ohjelman mukaan opiskeleva oppilas saa lukuvuoden päätteeksi lukuvuositodistuksen hyväksytysti suorittamistaan opinnoista ja siirtyy seuraavalle vuosiluokalle. Oman opinto-ohjelman mukaan opiskelun toteuttaminen edellyttää tätä koskevaa päätöstä paikallisessa opetussuunnitelmassa. Mahdollisuudesta tulee mainita myös silloin, kun oman opinto-ohjelman mukaan opiskelua käytetään yksittäisen oppilaan kohdalla.¹⁰⁰

9.4.3 Arvioinnissa tulee käyttää monipuolisia arviointimenetelmiä

Opetussuunnitelmassa korostetaan monipuolisten arviointimenetelmien käyttöä opintojen aikana kaikille oppilaille. Lievätkin oppimisvaikeudet ja oppilaiden puutteellinen kieli-taito tulee ottaa huomioon arviointi- ja näyttötilanteissa.

98 [Perusopetuslaki 628/1998](#)

99 [Koulua käymättömät oppilaat. Pieni opas koulunkäynnin tueksi. Valteri.](#)

100 [Perusopetusasetus 852/1998](#)

Mikäli oppilas ei sairauden vuoksi pysty osallistumaan kouluopetukseen, mutta hänen terveydentilansa sallii opiskelun esimerkiksi kotona, hänen opetuksensa voidaan järjestää antamalla hänelle ohjausta, oppimateriaalia ja oppimista tukevaa arviointipalautetta kotiin tai muuhun paikkaan. Osaamista oppilas voi osoittaa esimerkiksi näyttökokeilla, suullisilla kokeilla, portfolioilla, projektitöillä, suoritusten valokuvauksella ja videoinnilla sekä taitojen osoittamisella opettajalle koulupäivän jälkeen tai koulun ulkopuolisessa paikassa. Aina tulisi pyrkiä siihen, että oppilas osallistuisi koulussa tapahtuvaan opetukseen ja arviointitilanteisiin niin paljon kuin mahdollista.¹⁰¹

Mikäli oppilaan vuosiluokan suoritus jossakin oppiaineessa on vaarassa tulla hylätyksi, tulee asiasta keskustella lukuvuoden aikana huoltajan ja oppilaan kanssa sekä sopia toimenpiteistä oppimisen tukemiseksi. Ennen luokalle jättämistä oppilaalle tulee varata mahdollisuus erillisessä kokeessa osoittaa saavuttaneensa hyväksyttävät tiedot ja taidot. Erillinen koe voi sisältää erilaisia suullisia, kirjallisia ja muita näyttömahdollisuuksia, joilla oppilas parhaiten kykenee osoittamaan osaamisensa.¹⁰²

Lisää tietoa ja tukea koulusta poissaolevan oppilaan arviointiin löytyy Opetushallituksen sivuilta.¹⁰³

9.5 Apua yksilökohtaisesta opiskeluhoollosta

Yksilökohtainen opiskeluhoolto on oppilaalle tarjottavia kouluterveydenhuollon, kuraattorin ja psykologin palveluja sekä monialaisessa asiantuntijaryhmässä tehtävää opiskeluhoultotyötä ja tarjottavaa tukea.

9.5.1 Opiskeluhooltopalvelut osana tuen verkostoa

Opiskeluhooltopalveluissa tarjottava tuki ja sen laatu, intensiivisyys, laajuus ja yhteistyötahot määräytyvät oppilaan yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Koulupoissaoloja aiheuttavissa pitkäaikaisissa tai toistuvissa somaattisissa sairauksissa riittää terveydenhoitajan ja tarvittaessa lääkärin arvio tilanteesta. He tarkistavat muun muassa, että oppilaan sairaudenhoito ja seurantavastuut ovat selkeät ja omahoito toteutettu ohjeiden mukaisesti. Tarvittaessa voidaan käynnistää lisätutkimuksia tai olla yhteydessä hoidosta vastaavaan

101 [Oppilaan poissaolot ja arviointi | Opetushallitus](#)

102 [Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014 – ePerusteet](#)

103 [Oppilaan poissaolot ja arviointi | Opetushallitus](#)

tahoon terveyspalveluissa. Mikäli somaattinen sairaus vaikuttaa oppilaan pedagogisen tuen tarpeeseen, ovat kouluterveydenhuollon ammattilaiset opettajan tukena oppimisen ja koulunkäynnin tuen suunnittelussa.

Opiskeluhoitopalvelut tekevät keskinäistä yhteistyötä oppilaan asian niin edellyttäessä. Yhteistyötä tarvitaan erityisesti psyykkisen oireilun ja mielenterveysongelmien aiheuttamissa poissaoloissa ja tuen tarpeissa. Oppilaalle tarjotaan tukikeskusteluja ja tilannetta seurataan ja arvioidaan tapaamisissa opiskeluhoitopalvelujen ammattilaisten kanssa (esim. terveydenhoitajalla, kuraattorilla tai psykologilla). Tuen ja seurannan aikana opiskeluhoitopalveluissa tehdään myös tarvittaessa jatkoselvittelyjä ja -tutkimuksia. Näitä voivat olla esimerkiksi poissaolojen syiden selvittelyn yhteydessä, luvussa 9.3 luetellut tutkimukset.

Opiskeluhoitopalvelujen ammattilainen, joka on saanut tarvittavan koulutuksen, voi toteuttaa hoitointerventioita, esim. IPC-interventio masennusoireiselle oppilaalle. Myös oppilaan oireeseen sopiva ryhmämuotoinen tuki esimerkiksi aggression- tai stressinhallintaryhmät tai jännittäjäryhmät voivat olla hyödyllisiä ja riittää tueksi.

Palvelujen ammattilaiset voivat tarvittaessa konsultoida toinen toisiaan ja pitkittyneessä tai vaikeassa tilanteessa oppilas ohjataan koululääkärille, joka arvioi hoidon tarvetta. THL on laatinut opiskeluhoitopalvelujen keskinäiseen yhteistyöhön asiakkaan suostumuskaavakkeen ja sen käyttöohjeen¹⁰⁴.

Opiskeluhoitopalvelujen tiivis yhteistyö opettajan kanssa on usein välttämätöntä poissaolojen vähentämiseksi ja niiden lisääntymisen ehkäisemiseksi. Opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömiä tietoja voidaan luovuttaa palveluista opettajalle perusopetuslain 40§:n mukaisesti. Monesti on kuitenkin tarpeen luovuttaa myös muita kouluarjen sujumisen kannalta tarpeellisia tietoja ja näiden siirtämiseen opiskeluhoitopalveluista opettajalle pyydetään oppilaan ja/tai huoltajan suostumus.

Opiskeluhoitopalvelujen ammattilaiset voivat tarvittaessa konsultoida muita sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisia ja palveluja parhaan mahdollisen tuen järjestämiseksi oppilaalle. Erikoissairaanhoidon lähettämiseen tarvitaan tavallisesti koululääkärin lähete. Opiskeluhoitopalveluissa voidaan myös toteuttaa erikoissairaanhoidon jälkeistä seuranta hoidon päättymiskokouksessa yhdessä sovitulla tavalla. Joskus esim. psykiatrisen

104 https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoito/opiskeluhoillon-lomakkeita#Suostumus_opiskeluhoitopalvelujen_yhteisty%C3%B6h%C3%B6n

avohoidon rinnalle voi olla sovittuna tukikäynnit jossakin opiskeluhoitopalvelussa säännöllisesti. Syömishäiriöissä kouluterveydenhuolto osallistuu usein esimerkiksi oppilaan painon seurantaan.

Opiskeluhoitopalvelut voivat tarvittaessa jalkautua oppilaan kotiin arviointi- tai tukikäynnille. Jalkautuvia palveluja on kehitetty erityisesti kuraattoripalveluihin, mutta myös kouluterveydenhuollon ja psykologin on niin sovittaessa mahdollista tehdä kotikäyntejä. Nämä ovat tarpeen erityisesti niille oppilaille, joille kaikki kouluun tuleminen on ylivoimaista.

Opiskeluhoitopalveluissa tehdään oppilaan tuen järjestämiseksi ja kouluun tulon tukemiseksi yhteistyötä huoltajien kanssa. Alaikäinen oppilas voi kuitenkin hoitaa omaa opiskeluhoitoasiansa itsenäisesti silloin, kun hänet on arvioitu päätöskykyiseksi asiassa. Silloin huoltajiin voi olla yhteydessä ja antaa heille tietoja vain oppilaan suostumuksella. Arvion päätöskyvystä tekee sosiaali- tai terveydenhuollon ammattihenkilö. Huoltajien tuki oppilaan kouluun sitoutumisessa on tärkeää ja myös jo päätöskykyisten oppilaiden kohdalla pyritään aina tähän yhteistyöhön.¹⁰⁵

9.5.2 Monialainen asiantuntijaryhmä kootaan tapauskohtaisesti

Monialainen asiantuntijaryhmä kootaan tapauskohtaisesti silloin, kun oppilaan opiskeluhoitoasian hoitamiseen tarvitaan koulussa laajempaa opiskeluhoitopalvelujen sekä opetushenkilöstön välistä yhteistyötä. Runsaasti poissaolevien oppilaiden tuen järjestämiseksi ja tilanteen kehittymisen seuraamiseksi ryhmän perustaminen on usein tarpeen. Ryhmän kokoamiseen pyydetään suostumus oppilaalta tai huoltajalta, riippuen oppilaan itsenäisestä päätöskyvystä. Oppilas ja huoltaja myös viime kädessä päättävät siitä, keitä kaikkia ryhmässä voi olla mukana.

Ryhmän kokoamisesta, tiedonluovutuksista sekä kirjaamisesta on säädetty ja ohjattu yksityiskohtaisesti oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (1287/2013) ja sen soveltamiseksi laaditussa ohjeistuksessa¹⁰⁶. Ryhmässä on mahdollista yhdessä keskustella kaikista tukivaihtoehtoista ja kuulla oppilaan ja huoltajien näkemyksiä ehdotettujen tukimuotojen sopivuudesta heille. Suostumuksella ryhmään voidaan kutsua myös tarvittavia yhteistyötahoja, esim. lasten- tai nuorisopsykiatrialta, perheneuvolasta tai lastensuojelusta. Ryhmä voi myös konsultoida tarpeelliseksi katsomiaan asiantuntijoita parhaan mahdollisen tuen järjestämiseksi.

105 <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/opiskeluhoito/alaikaisen-itsenaisen-paatoskyvyn-arviointi-terveydenhuollossa>

106 STM:n kuntainfo 13a/2015

Ryhmään kuuluvat ammattilaiset voivat ryhmässä käydyn keskustelun lisäksi konsultoida toisiaan sekä vaihtaa keskenään salassapitovelvoitteiden estämättä sellaisia tietoja, jotka ovat välttämättömiä yksilökohtaisen opiskeluhuollon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi. Tässä tapauksessa suostumusta ei pyydetä, sillä tietojen luovuttaminen perustuu suoraan oppilas- ja opiskelijahuoltolain 23.2 pykälään.

Kun oppilaan pulmana ovat runsaat koulupoissaolot, on tärkeää, että monialainen asiantuntijaryhmä työskentelee riittävän pitkään seuraten tilanteen kehittymistä ja järjestetyn tuen riittävyttä. Ryhmässä työskentelyn tuoma oikeus edellä mainittuun salassa pidettävien tietojen vaihtamiseen päättyy silloin, kun ryhmän toiminta päättyy eli silloin, kun ryhmälle ei enää sovi seuraavaa tapaamista.

9.6 Tukimuotoja voidaan yhteensovittaa

Käsiteltäessä ongelmallisten poissaolojen aiheuttamia haasteita joudutaan tavallisesti poissaolojen syystä riippumatta miettimään yhtä aikaa sekä oppimisen ja koulunkäynnin tuen että yksilökohtaisen opiskeluhuollon tuen keinoja. Tukimuotojen tarpeen selvittämiseksi ja toimenpiteistä sopimiseksi voidaan oppilas ja huoltajat kutsua

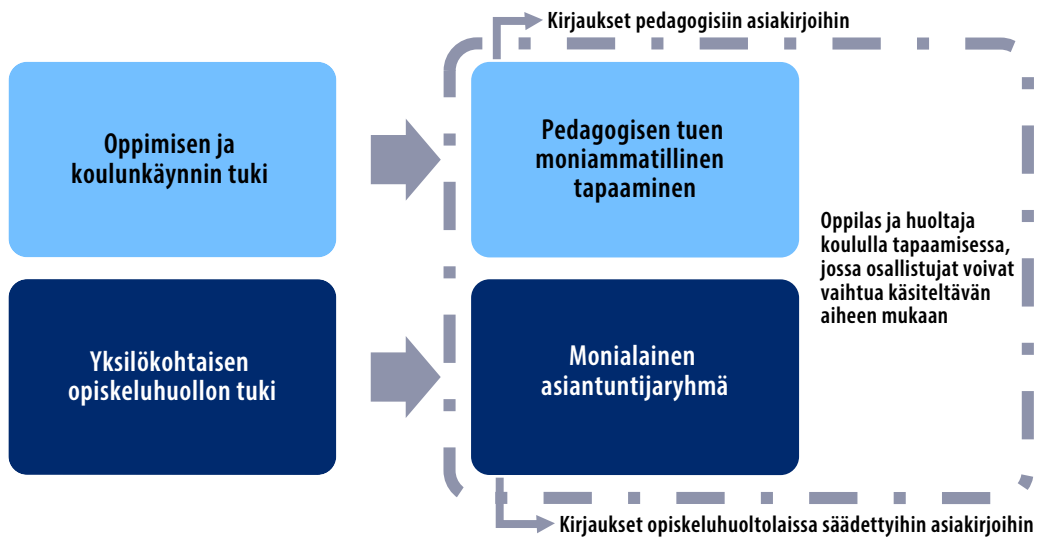
- moniammatilliseen tapaamiseen, jossa pohditaan pedagogisen tuen järjestelyjä ja
- monialaisen asiantuntijaryhmän tapaamiseen, jossa käsitellään yksilökohtaisen opiskeluhuollon tarpeita.

Oppimista ja koulunkäynnin tukea ja yksilökohtaista opiskeluhoitoa säädellään eri laeissa. Oppimisen ja koulunkäynnin tukea määrittää perusopetuslaki, jonka mukaan oppimisen ja koulunkäynnin tuessa lähtökohtana on yhteistyö ja vuorovaikutus oppilaan ja tämän huoltajan kanssa. Oppimisen ja koulunkäynnin tuki ei kuitenkaan edellytä oppilaan tai tämän huoltajan suostumusta. Oppilaan tietojen käsittely perustuu siten suoraan lakiin silloin, kun kyse on perusopetuslain 16 a pykälässä säädetystä moniammatillisesta käsitte-lystä tehostetun tuen aloittamiseksi ja järjestämiseksi tai 17.3 pykälän mukaisesta selvityk- sestä erityisen tuen tarpeen arvioimiseksi.

Sen sijaan monialaisen asiantuntijaryhmän toiminnasta säädetään oppilas- ja opiskelija- huoltolaissa. Asian käsittely opiskelijan tueksi koottavassa monialaisessa asiantuntijaryh- mässä perustuu opiskelijan (tai tapauskohtaisesti tämän huoltajan) suostumukseen.

Oppilaan ja huoltajan suostumuksella voidaan em. tapaamiset yhdistää niin, että tapaamisen osallistujat tarvittaessa osin vaihtuvat käsiteltävän aiheen mukaan. Tapaamisessa sovitaan vastuut ja roolit mm. opetuksen järjestämisen kannalta tärkeän viestinnän järjestämiseksi ja tilanteen suunnitelmalliseksi seuraamiseksi. Kirjaukset sovituista asioista tehdään asianmukaisesti asiakirjoihin kuvion 10. mukaisesti.

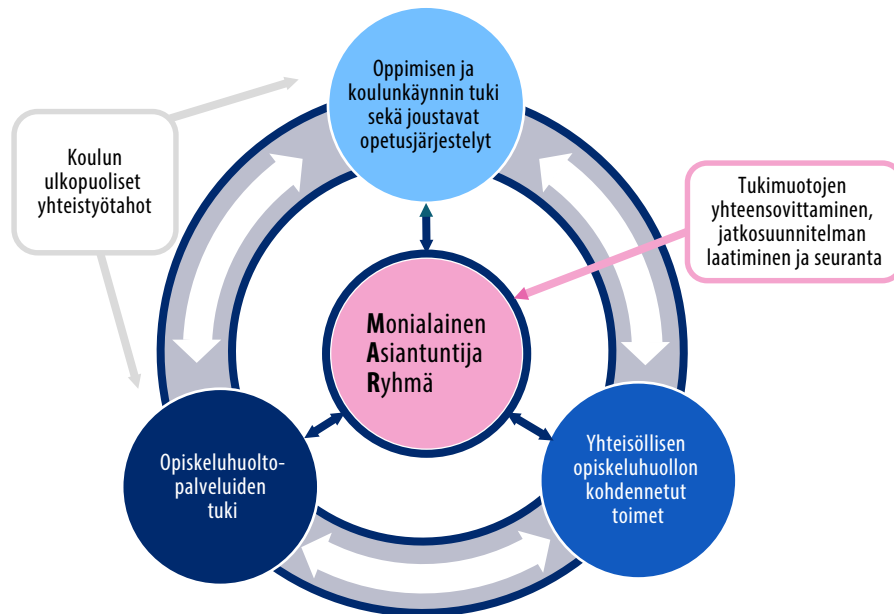
Kuvio 10. Esimerkki oppilaan tuen suunnittelusta silloin, kun oppilaalla on samanaikaisesti tarve oppimisen ja koulunkäynnin sekä yksilökohtaisen opiskeluhoollon tuen järjestämiselle

Kun tarvittava oppimisen ja koulunkäynnin tuki on suunniteltu ja käynnistynyt voidaan sen riittävyyttä seurata ja tukimuotojen yhteensovittamista jatkaa monialaisessa asiantuntijaryhmässä huoltajan ja oppilaan kanssa niin sovittaessa.¹⁰⁷ Samalla seurataan opiskeluhoollon tuen riittävyyttä ja poissaolomäärien kehitystä. Oppilaan ja huoltajien toimijuutta ja osallisuutta tulee tukea ja vahvistaa sekä heitä tulee arvostaa oman asiansa asiantuntijoina.

107 Perälä ym. 2015

Kuvio 11. Paljon poissaolevan oppilaan tukimuotojen yhteensovittaminen ja niiden riittävyyden seuranta monialaisessa asiantuntijaryhmässä

9.7 Yhteyden ylläpitäminen poissaolon aikana vahvistaa kouluun paluuta

Poissaolojen pitkittyessä käy toisinaan niin, ettei oppilas enää juurikaan käy koulussa. On tärkeää, että oppilaan yhteys koulun henkilökuntaan ei katkea silloinkaan kun koulunkäynti on repaleista, asioita hoidetaan myös opiskeluhoitopalveluissa tai mukana on koulun ulkopuolisia toimijoita. Koulussa tulee sopia, kuka yhteydenpidosta vastaa ja miten yhteydenpito toteutetaan. Poissaolojakson jälkeinen paluu kouluun vaatii suunnitelmallisuutta ja yhteistyötä eri toimijoiden kesken.

Koulussa tulisi olla kokonais käsitys siitä, miten opinnot etenevät eri oppiaineissa. Tarvittaessa opinnoissa voidaan edetä vain muutama aine ja tehtävä kerrallaan (vrt. joustavat opetusjärjestelyt luvussa 9.4.2). Tällöin pyritään vahvistamaan oppilaan tunnetta siitä, että omalla toiminnalla on merkitystä ja opintojen edistymiseen voi vaikuttaa, vaikka koulussa oleminen on vaikeaa. Kouluun kiinnittymistä tukee jokainen kouluun liittyvän asian ja tehtävän tekeminen. Se tuo myös toivoa paluusta silloinkin, kun koulussa käyminen on haastavaa.

Poissaolojakson jälkeen oppilaan kouluun paluuta tulisi tukea pienin askelin mahdollisimman pian. Mitä pitempi poissaolojakso on, sitä hankalammaksi paluu kouluun voi muodostua. Poissaolojakson aikana on voinut kertyä runsaasti tekemättömiä tehtäviä ja suorittamattomia kokeita. Niiden ajatteleminen voi ahdistaa ja hankaloittaa kouluun paluuta. Oppilas saattaa tuntea myös häpeää siitä, että työt ovat jääneet kesken. Kouluun palaavan oppilaan opettajille on tärkeää viestiä siitä, että kaikkia opintoja ja tekemättömiä tehtäviä ei pyritä suorittamaan heti kouluun paluun jälkeen, vaan opinnoissa edetään oppilaan jaksamista kuunnellen.

Oppilaan ja kodin kanssa tulee miettiä, minkälaisilla askeleilla paluu on mahdollinen ja miten sitä voidaan tukea. Harvoin käy niin, että pitkään koulusta poissa ollut oppilas palaa kerralla täysiaikaiseen koulunkäyntiin. Aluksi voi olla realistista tavoitella lyhyempiä ajanjaksoja ja lisätä läsnäoloa tilanteen niin salliessa.

Poissaolojakson jälkeen oppilaan paluu kouluun edellyttää yhteisen suunnitelman tekemistä kodin ja oppilaan kanssa. Suunnitelmassa huomioidaan eri asiantuntijoiden näkemykset tuen tarpeesta ja toteutuksesta. Suunnitelman tulee olla määräaikainen ja joustava, jotta sitä voidaan muuttaa nopeallakin aikataululla tilanteen niin vaatiessa. Jos oppilas on ollut pitkään pois koulusta, mietitään yhdessä, mitä poissaolosta sekä paluusta halutaan viestiä luokkakavereille sekä oppilasta opettaville opettajille ennen kuin oppilas palaa kouluun.

Paluuta valmistellaan sopimalla mm.

- mihin ryhmään oppilas palaa
- mille tunneille tai koulupäivän ajankohtaan oppilas palaa ja miten pitkiä koulupäivät/-viikot alkuvaiheessa ovat
- selkeät toimintamallit siirtymiin, ruokailuihin yms.
- mitä oppilas haluaa itse kertoa poissaolostaan, mikäli tästä kysytään
- koulun henkilöstön roolit ja tuki; sovitaan miten oppilas kohdataan kun hän palaa
- turvahenkilö esim. kaveri tai koulun aikuinen, joka tulee vastaan kouluun mentäessä
- suunnitelma psyykkisten tai fyysisten oireiden varalle
- läsnä- ja poissaolojen tiivistetystä seurannasta ja niistä viestimisestä.

Monet poissaolojen jälkeen kouluun palaavat oppilaat toivovat, ettei paluuseen kiinnitetäisi liikaa huomiota, vaan oppilas voisi rauhassa totutella tilanteeseen¹⁰⁸. Oppilas voi olla alussa herkkä sekä kavereiden että koulun aikuisten kommenteille. Pienten onnistumisten vahvistaminen ja väliaikaisiin takapakkeihin valmistautuminen antaa parhaat edellytykset kouluun paluulle.

Haluaisin, että ei liikaa kyseltäisi luokan kuullen missä olen ollut... ”jaa no olet-han sinäkin jälleen koulussa”. Ei syyttelyä jos on ollut pois!

9.8 Kohdennettua ja vahvaa tukea kehitettiin SKY-piloteissa

Vaikka pilottien kehittämistyö kohdentui suurelta osin poissaoloja ehkäisevien toimien mallintamiseen, keskityttiin joissakin piloteissa paljon koulusta poissaolevien oppilaiden kanssa työskentelyyn. Raahen pilotissa työstettiin liikkuvan tuen mallia. Lohjan alueen pilotti toi puolestaan Suomeen Tanskassa kehitetyn Back2School -ohjelman.

9.8.1 Liikkuvan tuen malli Raahessa

Liikkuva tuki on Raahen opetustoimessa kehitetty uusi työmuoto. Liikkuvan tuen tiimi työskentelee oppilaiden kanssa, joilla on suuria määriä koulupoissaoloja. Liikkuvan tuen tiimiin kuuluu pedagogisen tuen koordinaattori, erityissosionomi, opettaja ja koulunkäynninohjaaja. Raahen peruskouluilla on käytössä koulupoissaoloihin puuttumisen malli, Poissaolon portaat, jossa Liikkuva tuki on osana tehtäviä tukitoimia.

Yhteydenotto Liikkuvaan tukeen tulee joko koulukuraattorilta tai opettajalta, kuitenkin aina niin, että huoli oppilaan poissaoloista on ensin viety koululla opiskeluhuollolle. Liikkuvan tuen toimipiste ei ole minkään koulun yhteydessä, vaan toimii erillisessä tilassa. Mikäli oppilas ei kykene tulemaan Liikkuvan tuen luokkaan, opettaja antaa etäopetusta. Oppilas säilyy kuitenkin oman kotikoulunsa ja -luokkansa oppilaana ja tehtävät suunnitellaan yhteistyössä kotikoulun kanssa. Tavoitteena on aina, että oppilas kykenisi palaamaan jossain vaiheessa omaan kotikouluunsa. Tärkeimpänä kaikista on toivon ylläpitäminen ja usko tulevaisuuteen!

108 Markkanen ym. 2022

Taulukko 3. Liikkuvan tuen henkilöstön tehtäväkuvat

Henkilöstörooli	Tehtäväkuva
Pedagogisen tuen koordinaattorin tehtävät	<ul style="list-style-type: none"> • Oppilaan tukitoimien suunnittelu monialaisen tiimin kanssa. • Liikkuvan tuen toiminnan koordinointi ja kehittäminen.
Erityissosionomin tehtävät	<ul style="list-style-type: none"> • Osallistuminen poissaolojen syiden selvittämiseen yhdessä lapsen, koulun ja vanhempien kanssa (SRAS-R-koulu-poissaolokysely). • Kouluun herättely ja saattelu. • Osallistuminen oppilaan ja perheen ohjaamiseen eri tukitoimien pariin. • Oppilaan ja perheen tukeminen ja kannattelu odottaessa tukitoimien alkamista.
Erityissosionomin ja koulunkäynninohjaajan tehtävät	<ul style="list-style-type: none"> • Oppilaan ja perheen voimavarojen kartoittaminen ja korostaminen, perheen tukiverkoston ottaminen mukaan lapsen/nuoren tukemiseen. • Yhteistyö opettajien ja kuraattoreiden kanssa oppilaiden poissaolojen selvittelyssä ja koulunkäynnin tukemisessa. • Poissaolon jälkeen kouluun saattelu. • Verkostoyhteistyöhön osallistuminen
Opettajan ja koulunkäynninohjaajan tehtävät	<ul style="list-style-type: none"> • Oppilaan opettaminen ja opiskelun turvaaminen silloin, kun koulunkäynti ei ole mahdollista oppilaan omassa koulussa. • Koulunkäynninohjaajan tuki myös kotiin koulutehtävien tekemisessä. • Tiivis yhteistyö oppilaan kotikouluun.

9.8.2 Back2School -ohjelma koulupoissaolojen vähentämiseksi

Back2School-ohjelma on Tanskassa Århusin yliopistossa kehitetty näyttöön perustuva, strukturoitu interventio koulupoissaolojen vähentämiseksi. Ohjelma pohjautuu vahvasti kognitiiviseen käyttäytymisterapiaan ja sisältää painotukset ahdistus-, masennus- ja käytösoireiden hoitoon. Back2School-ohjelmassa työskennellään lapsen, hänen huoltajansa sekä koulun kanssa. Se on suunnattu 10–16 -vuotiaille lapsille. Ohjelmaa voi toteuttaa ohjelman käyttöön koulutettu ammattilainen¹⁰⁹.

109 <https://www.koulukunnossa.fi/back2school>

Ohjelma sisältää:

- klinisen alkuselvityksen: strukturoidut kyselylomakkeet, vanhempien haastattelu, lapsen haastattelu sekä haastattelu psykiatrisista oireista. Näiden pohjalta kootaan tapauskuvaus, joka ohjaa intervention toteutusta
- 11 strukturoitua tapaamista vanhempien sekä lapsen kanssa, viikon välein 1–1,5h/krt (tapaamiset 1–4 toteutetaan kahden viikon aikana)
- 3 tapaamista koulun kanssa
- seurantatapaamisen perheen kanssa 3 kuukautta ohjelman päättymisen jälkeen
- koulutapaamisen 3 kuukautta ohjelman päättymisen jälkeen

Vanhemmat ja lapsi/nuori osallistuvat jokaiseen tapaamiseen (poislukien tapaamiset 2, 3 ja 7, joihin osallistuvat vain huoltajat). Tapaamiset voidaan toteuttaa vastaanotolla tai perheen arkiympäristössä, esimerkiksi kotona. Kaikki tapaamiset ovat strukturoituja ja ohjelmaa toteutettaessa noudatetaan tarkasti manuaalia. Ohjelmassa keskeistä ovat mm. altistusharjoitukset, psykoedukaatio, vanhempainohjaus, rooliharjoitukset sekä palkitsemalla vahvistaminen.

Back2School-manuaal käännettiin suomen sekä ruotsin kielille ja ohjelmaa pilotoitiin osana Lohjan seudun sitouttavan koulu yhteistyön pilottia. Pilotointi sisälsi kaksi koulutusta, joihin osallistui yhteensä 26 ammattilaista. Åbo Akademi toteutti Back2School-ohjelman alkuvaiheen pilotoinnista vaikuttavuustutkimuksen Lohjan pilottialueella. Tutkimuksen tulokset ovat odotettavissa kesällä 2023.

10 Pilottien työstä tukea toimintamallin laadintaan

Sitouttavan koulu yhteisötyön 24:ssä pilotissa työstettiin hankkeen aikana kymmeniä alueellisia ja paikallisia toimintamalleja poissaolojen ehkäisemiseen ja niihin puuttumiseen. Tehdyissä toimintamalleissa on yhdenmukaisuutta, mutta myös paikallista leimaa. Seuraavassa on esitelty lyhyesti yksi alueellinen sekä yksi yksittäisen opetuksen järjestäjän toimintamalli inspiraatioksi paikallisten mallien laatijoille.

10.1 Päijät-Hämeen seudullinen poissaoloihin puuttumisen malli perusopetukseen

Päijät-Hämeessä Sitouttava koulu yhteisötyö -pilotointihankkeen päätavoitteena on ollut luoda yhteinen, seudullinen poissaoloihin puuttumisen malli perusopetukseen. Mallissa on kuvattu ennaltaehkäisyn/kouluun kiinnittymisen taso sekä poissaoloihin puuttumisen tasot (huolen puheeksiotto, kohdennetut toimet ja vahva tuki). Mallissa korostetaan koko koulu yhteisön hyvinvointia tukevan monialaisen työn tekemistä. Keväällä 2023 vahvistetut muutokset perusopetuslakiin ja opetussuunnitelmaan sekä valtakunnallinen SKY-kehittämistyön raami ovat olleet tärkeänä selkänäojana päijäthämäläisen mallin rakenteeseen ja sisältöön. Projektikoordinaattori tiimin tukena on ollut seudullinen, moniammatillinen kehittämissyhmä. Koulu yhteisön kaikkien jäsenten osallisuus sekä pilotoinnin kokemukset ovat ohjanneet kehittämistyön prosessia kiinteästi.

Kouluun kiinnittymisen tuki:

- Suunnitelmalliset ja rakenteelliset toimenpiteet, jotka tasalaatuisesti kohdentuvat jokaiselle oppilaalle varmistaen kouluun kiinnittymisen elementtien toteutumisen.
- Yhteisöllisen opiskelu huoltotyön ja tiedolla johtamisen merkitys kiinnittymisen tukemisessa sekä poissaolojen seurannassa ja niihin puuttumisessa.

Huolen puheeksiotto:

- Varhainen puuttuminen aidon, välittävän ja dialogisen kohtaamisen avulla.
- Poissaolon taustasyystä riippumatta reagoidaan nopeasti, luvattomiin välittömästi.

Kohdennetut toimet (poissaolotuntien tasot 30h ja 50h) ja vahva tuki (70h):

- Työotteen keskiössä konsultatiivisuus ja monialainen, koordinoitu yhteistyö
- Oppilaan ja huoltajien osallisuuden vahvistaminen prosesseissa.
- Menetelmällisyys ja systemaattisuus poissaolojen taustasyiden selvittämisessä.
- Joustavat opetusjärjestelyt sekä hallinnonalojen välisen yhteistyön tiivistäminen.

Lisää mallista [Päijät-Hämeen poissaoloihin puuttumisen malli](#).

10.2 Vantaan läsnäolon tuen ja poissaoloihin puuttumisen malli

Vantaan Koulu kaikille – Läsnäolon tuen ja poissaoloihin puuttumisen mallia on tehty opetus- ja kulttuuriministeriön rahoittaman Sitouttava kouluyhteisötyö -hankkeen valtakunnallisten linjausten mukaisesti vahvassa alueellisessa yhteistyössä eri toimijoiden kanssa. Malliin on sisällytetty perusopetuslain 26 pykälän sekä opetussuunnitelman lukujen 4, 5 ja 8 muutokset. Koulu kaikille -mallin avulla oppilaiden kouluun kiinnittymistä pyritään tukemaan sekä poissaoloja ennaltaehkäisemään ja niihin suunnitelmallisesti puuttumaan. Tavoitteena on myös pitkittyneiden poissaolojen määrän väheneminen. Lisää Vantaan mallista [Vantaan kaupunki](#).

10.3 Kysymyksiä pohdittavaksi toimintamallia laadittaessa

Kirjaukset perusopetuksen opetussuunnitelman luvuissa 5.1 ja 5.6 sekä tämä käsikirja tukee paikallisten toimintamallien laatimista. Lisäksi Opetushallituksen toimesta käynnistyy täydennyskoulutuskokonaisuus sekä verkkosivujen www.oph.fi/kouluun-kiinnittyminen työstäminen. Toimintamallia laadittaessa voi miettiä myös seuraavia kysymyksiä:

Kysymyksiä pohdittavaksi paikallisen toimintamallin laatijalle

Kiinnittymisen tukeminen ja poissaolojen ehkäiseminen, poissaoloja alle 5–10 %

1. Ymmärretäänkö poissaolojen merkitys oppimisen ja hyvinvoinnin riskitekijänä?
 - poissaoloriskiä lisäävät/vähentävät taustatekijät ja niihin vaikuttaminen koulun tasolla
 - varhaisten merkkien tunnistaminen
 - varhaisen poissaoloihin puuttumisen toteuttaminen; roolit ja prosessi
2. Miten vahvistetaan oppilaiden ja koulun henkilökunnan oikeutta turvalliseen oppimis- ja työympäristöön?
3. Miten läsnäoloa tukevaa koulun toimintakulttuuria johdetaan ja tuetaan?
 - osallisuus, yhteisöllisyys ja ryhmäytymisen jatkuva tukeminen
 - hyvät oppilas/opettaja-suhteet
 - hyvä vuorovaikutus ja yhteistyö koulun sisällä sekä suhteessa koteihin
4. Osataanko yleisimpiä osallistumisen esteitä tunnistaa ja poistaa/vähentää?
 - poissaolojen riskiryhmien huomioiminen
 - nivel- ja siirtymävaiheiden riskit
5. Miten poissaolojen suunnitelmallinen seuranta yksilö- ja ryhmätasolla toteutetaan?
 - käytännön toimenpiteet ja työnjako (ml. Ilmoittaminen)
 - poissaolotiedon hyödyntäminen lukuvuoden aikana sekä tilastointi
6. Miten oppilaiden tunne- ja vuorovaikutustaitoja vahvistetaan?

Suunnitelmallinen poissaoloihin puuttuminen, kohdennetut toimet, poissaoloja 5/10 % – 20 %

1. Miten ja milloin monialainen yhteistyö käynnistetään ja miten sitä ylläpidetään (roolit ja vastuut)?
 - yhteydenpito huoltajiin
 - konsultaatio
 - opiskeluhuoltopalvelut, monialainen asiantuntijaryhmä
2. Miten ja milloin selvitetään ja ketkä selvittävät poissaolojen taustasyitä?
3. Minkälainen suunnitelma läsnäolon tukemiseksi tehdään?
 - kirjaamiskäytänteet
 - toimenpiteet, roolit ja vastuut
 - seuranta, arviointi ja päivittäminen
4. Onko oppilaan oppimisen ja koulunkäynnin tuen tarpeet selvitetty ja tuen tasoa tarkistettu (roolit ja vastuut)?
5. Mitä yhteisöllisiä ja yksilöllisiä opiskeluhuollon toimenpiteitä tarjotaan?

Suunnitelmallinen poissaoloihin puuttuminen, vahva tuki, poissaoloja yli 20 %

1. Miten oppilaan opetus, oppimisen ja koulunkäynnin tuki ja arviointi järjestetään?
 - koulusta osittain/kokonaan poissaolevan oppilaan tuen ja opetuksen järjestäminen; roolit (ml. yhteyshenkilö) ja vastuut
2. Miten oppilaan hyvinvoinnin tuki järjestetään?
 - yhteistyö opiskeluhoitopalveluiden kanssa
 - palveluohjaus; sosiaalityö, terveydenhuolto, nuorisotyö
3. Miten kodin, koulun ja koulun ulkopuolisten toimijoiden koordinoitu yhteistyö järjestetään?
 - tiedon vaihtaminen
 - suunnitelmien toteuttaminen, arviointi ja päivittäminen
 - roolit ja vastuut

Liitteet

Liite 1: Kirjoittajat

- **Luku 1.** Johanna Sergejeff
- **Luku 2.** Eeva-Liisa Markkanen
- **Luku 2.5.2** Piia Haukilahti, Petra Hietala-Rasku, Marjo Häyry, Tiina Jaakkola, Katja Suni, Sari Valjakka ja Johanna Sergejeff
- **Luku 3.1** Eeva-Liisa Markkanen, Niina-Kaisa Perälä ja Johanna Sergejeff
- **Luku 3.2** Eeva-Liisa Markkanen, Niina-Kaisa Perälä ja Johanna Sergejeff
- **Luku 3.3** Teea Laiho
- **Luku 4** Eeva-Liisa Markkanen ja Johanna Sergejeff
- **Luku 4.1** Eeva-Liisa Markkanen, Tuija Metso ja Johanna Sergejeff
- **Luku 5.1** Johanna Sergejeff
- **Luku 5.2** Riina Länsikallio
- **Luku 6.** Johanna Sergejeff
- **Luku 7.1** Tiina Luomanen
- **Luku 7.2** Teea Laiho, Johanna Sergejeff ja Terhi Vilén
- **Luku 7.3** Tarumaija Aalto, Liisa Hietamaa, Nea Huttunen ja Assi Piilikangas
- **Luku 7.4** Marke Hietanen-Peltola ja Johanna Jahnukainen
- **Luku 7.5.1** Antti Ahonen, Jarno Bruun, Katri Kuivala, Riitta Back, Kirsi Olli ja Maija Salaspuro
- **Luku 7.5.2** Eveliina Könönen, Jatta Lanki, Saara Lehtinen ja Hanne Savunen
- **Luku 7.5.3** Suvi Ovaska, Maija Salaspuro ja Terhi Vilén
- **Luku 8.1** Eeva-Liisa Markkanen ja Johanna Sergejeff
- **Luku 8.2** Teea Laiho ja Johanna Sergejeff
- **Luku 9.1** Terhi Hämäläinen, Tiina Kulju-Palo, Teea Laiho, Johanna Sergejeff ja Terhi Vilén
- **Luku 9.2** Marke Hietanen-Peltola, Johanna Jahnukainen, Teea Laiho ja Terhi Vilén
- **Luku 9.3** Katarina Alanko
- **Luku 9.3.1** Katarina Alanko
- **Luku 9.3.2** Marke Hietanen-Peltola ja Johanna Jahnukainen
- **Luku 9.4** Riitta Back ja Johanna Sergejeff
- **Luku 9.4.1** Johanna Sergejeff
- **Luku 9.4.2** Johanna Sergejeff
- **Luku 9.4.3** Johanna Sergejeff
- **Luku 9.5** Marke Hietanen-Peltola ja Johanna Jahnukainen

- **Luku 9.6** Marke Hietanen-Peltola, Johanna Jahnukainen, Marja Penttilä ja Johanna Sergejeff
- **Luku 9.7** Eeva-Liisa Markkanen ja Johanna Sergejeff
- **Luku 9.8.1** Elina Kattilakoski ja Anita Paani
- **Luku 9.8.2** Inkeri Kylänpää
- **Luku 10.1** Terhi Hilden, Suvi Ovaska, Jussi Pasanen ja Heli Pätiälä
- **Luku 10.2** Tiina Kulju-Palo
- **Luku 10.3** Johanna Sergejeff

Liite 2. Tero Huttunen, Arto Kangas, Jenni Nuutinen, Marja Penttilä, Mika Puukko ja Johanna Sergejeff

Liite 3. Terhi Hämäläinen, Sanna Juupaluoma, Tiina Kulju-Palo, Inkeri Kylänpää, Mira Ojala, Jussi Pasanen, Saara Utberg ja Tiina Yrjänheikki

Käsikirjan sisältöjä on työstetty SKY-teemaryhmissä, joissa olivat mukana kirjoittajien lisäksi: Jouni Anttila, Saija Benjamin, Kirsi Haakana, Heidi-Maria Hannuksela, Jani Kantonen, Terhi Kohonen, Minna Koskelainen, Kiti Linden, Ulla Netsiäinen, Sirpa Poussu, Mari Silvennoinen ja Susan Virkkula.

Kuviot 5–11: Assi Piilikangas

Liite 2: Poissaolotiedon luokittelu, ohje

Poissaololuokitus perusopetuksessa

Yhtenä sitouttavan koulu yhteistyön kehittämistyön tavoitteena on ollut seurantatiedon ja tilastoinnin yhtenäistäminen. Tavoitteen saavuttamiseksi on tehty töitä pilotoimalla yhtenäistettyä luokittelumallia, keräämällä siitä arviointitietoa sekä selvittämällä luokittelun tietosuojaan liittyviä kysymyksiä. Yhtenäinen tapa luokitella poissaoloja on edellytys kansalliselle tilastoinnille.

Perusopetuksen poissaoloihin liittyvän seurantatiedon ja tilastoinnin sekä kansallisesti yhtenäisen poissaololuokittelun puutteista on kirjoitettu jo yli kymmenen vuotta sitten. Seurantatiedon keräämistä on haastanut mm. se, että opetuksen järjestäjillä ei ole ollut käytössään keskenään yhdenmukaista tapaa luokitella poissaoloja. Sitouttavan koulu yhteistyön piloteille tehdyssä tiedonkeruussa raportoitiin yli 60 erilaista merkintätapaa, jolla ilmoitetaan oppilaan poissaolosta.

Tällä poissaololuokituksiin liittyvällä ohjeistuksella on tarkoitus edistää poissaoloja koskevan luokittelun yhtenäistämistä valtakunnallisesti. Apulaistietosuojavaltuutettu on pitänyt oppilaiden henkilötietojen käsittelyn kannalta kannatettavana poissaoloista tehtävien kirjaamiskäytäntöjen yhtenäistämistä. Ohjeistus tulee palvelemaan myös opetuksen järjestäjiä ja tietojärjestelmien suunnittelua. Poissaololuokitukset toteutetaan ja julkaistaan tietokomponenttikuvauksina vuoden 2023 aikana.

Poissaolojen seuraaminen ja niihin puuttuminen

Opetuksen järjestäjän tulee 1.8.2023 voimaan tulevan perusopetuslain 26 §:n 2 momentin mukaan (947/2022) ennaltaehkäistä perusopetukseen osallistuvan oppilaan poissaoloja sekä seurata ja puuttua niihin suunnitelmallisesti. Opetuksen järjestäjän tulee ilmoittaa luvattomista poissaoloista edelleen oppilaan huoltajalle tai muulle lailliselle edustajalle. Opetuksen järjestäjän on aikaisemminkin tullut seurata poissaoloja. Lain muutoksella opetuksen järjestäjän tehtäväksi tulee myös ennalta ehkäistä poissaoloja ja puuttua niihin suunnitelmallisesti. Suunnitelmallinen poissaolojen seuraaminen on tutkimuksen mukaan itsessään jo toimenpide, jolla voidaan ehkäistä poissaolojen syntymistä ja lisääntymistä. Suunnitelmallinen seuraaminen on perusteltua sekä yksilön että yhteisön hyvinvoinnin tukemisen näkökulmasta (Gren-Landell 2023).

Perusopetuksessa oppilas on oppivelvollinen ja hänen tulee osallistua opetukseen, jollei hänelle ole erityisestä syystä myönnetty vapautusta. Oppilaan poissaolo koulusta voi perustua perusopetuslakiin tai tartuntatautilakiin. Sairaus on erityinen syy olla poissa koulusta. Kouluun ei saa myöskään tulla, jos on sairastumiseen viittaavia oireita.

Opetuksen järjestäjä seuraa oppilaiden osallistumista opetukseen. Jokaisella koululla tulee olla toimintamalli poissaolojen seuraamisesta, niistä ilmoittamisesta ja niihin puuttumisesta (Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014). Poissaoloihin liittyvän lainsäädännön muutoksen myötä opetuksen järjestäjän toimintamallin tulee sisältää myös ohjeet siitä, miten poissaoloja ennaltaehkäistään, miten niitä seurataan suunnitelmallisesti ja miten suunnitelmallinen puuttuminen toteutetaan. Opettaja on vastuussa oppilastaan ja on yhteydessä heihin ja koteihin myös silloin, kun opetusta joudutaan järjestämään poikkeuksellisissa olosuhteissa. Koulun ja opiskeluhoitopalvelujen henkilöstön tulee olla aktiivisessa vuorovaikutuksessa kotien kanssa.

Poissaoloihin liittyvissä menettelyissä hyvä yhteistyö ja pyrkimys yhteisen näkemyksen löytymiseen kotien kanssa on erityisen tärkeää. Luvattomasta poissaolosta tulee ilmoittaa huoltajalle. Poissaoloihin liittyvistä käytänteistä ja niiden perusteista tiedotetaan huoltajille.

Perusopetusta suunniteltaessa, järjestettäessä ja siitä päätettäessä on ensisijaisesti huomioitava lapsen etu. Opettajalla on tuntimerkintöjen avulla mahdollisuus arvioida oppilaan tilannetta ja kohdentaa oikea-aikaisesti tukea ja ohjausta mm. opiskeluhoitopalveluihin: mikäli oppilaalla on runsaasti terveydellisiin syihin liittyviä poissaoloja, on tärkeää, että oppilas voidaan tarvittaessa yhteistyössä huoltajien kanssa ohjata esim. terveydenhoitajalle/ koululääkärille.

Oppilaalla on oikeus opiskeluhoitopalveluihin ja oikeus tämän tiedon kieltämiseen esim. huoltajilta. Oppilas, joka on opiskeluhoitopalveluissa koulupäivän aikana, tulee opettajan toimesta merkityksi poissaolleeksi, mikäli opettajalla ei ole ollut oppilaan sallimaa tietoa asiasta. Selvittämätön poissaolo näkyy tällöin myös huoltajille ja vaatii selvityksen, vaikka oppilas on ollut koulussa.

Poissaolojen syykategoriat lisäävät opettajan ymmärrystä ja tietoisuutta poissaolojen kokonaisuudesta tarkemmin sekä ohjaavat kiinnittämään huomiota esim. toistuviin terveydellisistä syistä johtuviin poissaoloihin. Kouluun lähtemisen haasteet saattavat näkyä epämääräisinä "sairasteluina" kotona, jolloin voidaan tarvita perheiden tukea ja koulun ja perheen välistä yhteistyötä.

Henkilötietojen käsittely

Henkilötietojen käsittelyyn sovelletaan EU:n tietosuojasetusta ja sitä täsmentävää ja täydentävää tietosuojalakiä (1050/2018). Myös toimialakohtainen lainsäädäntö tai muu toimintaan sovellettava lainsäädäntö voi vaikuttaa henkilötietojen käsittelyyn.

Tietosuojasetuksen mukaan rekisterinpitäjä määrittelee henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot.

Toiminnan järjestäjä vastaa rekisterinpitäjänä siitä, että se käsittelee henkilötietoja lainmukaisesti koko henkilötietojen käsittelyn elinkaaren ajan, eli aina tietojen keräämisestä niiden tuhoamiseen saakka. Järjestäjälle kuuluu rekisterinpitäjänä useita velvollisuuksia, ja sen on varmistettava, että niitä kaikkia noudatetaan edellä mainittuna aikana. Järjestäjän on lisäksi pystyttävä osoittamaan, että kaikkia velvollisuuksia on noudatettu asianmukaisesti. Rekisterinpitäjän vastuusta säädetään yleisellä tasolla EU:n tietosuojasetuksen 24 artiklassa, jota tulkitaan yhdessä muiden rekisterinpitäjän velvollisuuksia koskevien säännösten kanssa. Lisäksi julkisen hallinnon tiedonhallinnasta annettua lakia (906/2019, jäljempänä tiedonhallintalaki) sovelletaan tiedonhallintaan, kun viranomaiset käsittelevät tietoaineistoja.

Lausunnon kohteena olevassa poissaolojen luokitusjärjestelmässä yksi luokka olisi terveydellisiin syihin liittyvä poissaolo. Terveystta koskevat tiedot kuuluvat tietosuojasetuksen 9 artiklan 1 kohdan mukaan erityisiin henkilötietoryhmiin. Erityisiin henkilötietoryhmiin kuuluvien tietojen käsittely on kiellettyä. Tietosuojasetuksen 9 artiklan 2 kohdan g alakohdan perusteella säädetyn tietosuojalain 6 §:n 1 momentin 2 kohdan mukaan kieltoa ei kuitenkaan sovelleta, jos käsittely johtuu välittömästi rekisterinpitäjän laissa säädetystä tehtävästä. Henkilötietojen käsittely on lainmukaista vain siltä osin, kun käsittely perustuu johonkin tietosuojasetuksen 6 artiklan 1 kohdan mukaiseen perusteeseen. Artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaan käsittely on lainmukaista, jos käsittely on tarpeen rekisterinpitäjän lakisääteisen velvoitteen noudattamiseksi.

Poissaolojen luokittelutietojen käsittelyn tulee olla perusteltavissa opetuksen järjestäjän perusopetuslaissa säädettyjen tehtävien kannalta asiaa arvioiden. Rekisterinpitäjät toimivat myös tiedonhallintalain mukaisina tiedonhallintayksikköinä. Lain mukaisesti varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestäjien on ylläpidettävä tiedonhallintamallia, jota ylläpidetään esimerkiksi palvelujen, asiankäsittelyn ja tietoaineistojen hallinnan suunnittelemiseksi ja toteuttamiseksi. Poissaolojen luokittelutietojen käyttöönotosta päättää tiedonhallintayksikkö ja sen tehtävänä on arvioida, edellyttääkö rekisterinpitäjän tiedon yhteentoimivuuden edistäminen poissaolotietojen osalta muutosta tiedonhallintamalliin.

Varhaiskasvatuksen ja opetuksen järjestäjä kerää oppijoiden henkilötietoja kasvatukseen, opetuksen ja koulutuksen järjestämiseen varhaiskasvatustalain ja perusopetuslain perusteella (varhaiskasvatustalain 540/2018, 5 ja 6 §:t ja perusopetuslaki 628/1998, 4, 7 ja 8 §:t). Tietoja tarvitaan muun muassa oppijaa koskevassa päätöksenteossa ja kasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestämiseksi oppijalle. Järjestäjän voidaan katsoa pääsääntöisesti määrittävän henkilötietojen käsittelyn tarkoitukset ja keinot ja toimivan rekisterinpitäjänä,

kun se käsittelee henkilötietoja kasvatuksen, opetuksen ja koulutuksen järjestämiseksi. Kunnassa rekisterinpitovastuu kuuluu kunnan kasvatuksesta, opetuksesta tai koulutuksesta vastaavalle toimielimelle.

Poissaolojen syyn luokittelu

Perusopetuksen poissaoloihin liittyvän seurantatiedon ja tilastoinnin sekä kansallisesti yhtenäisen poissaololuokittelun puutteista on kirjoitettu jo yli kymmenen vuotta sitten (Lehtinen, N., Ståhl, T. & Saaristo, V. Kasvatus 1/2012). Muun muassa Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) on laatinut poissaolo- ja käyttäytymislukitukset, jotka ovat olleet vuosia käytössä. Luokitukset on laadittu Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen ja normaali-koulujen yhteistyönä. Opetuksen järjestäjät voivat myös käyttää omia luokituksiaan, kun vain kullekin luokitukselle merkitään, mihin kohtaan se tilastoidaan THL:n tilastossa (TEA-viisari). THL kerää poissaolomäärät opetuksen järjestäjiltä, jotka käyttävät tiedonhallintaan erilaisia oppilashallintojärjestelmiä mm. Wilma ja DigiOne.

Opetuksen järjestäjä kirjaa poissaolot tietojärjestelmään henkilötietoina, jotka ovat yhdistettävissä tunnistettaviin tai tunnistettavissa oleviin oppilaisiin. Oppilashallintojärjestelmissä poissaolojen tilastointi koulutasolla on käytössä niillä henkilöillä, joille on annettu oikeus muokata kaikkien tuntimerkintöjä. Oikeus annetaan joko opettaja- tai henkilökuntarekisterissä.

Poissaolot kirjataan ehdotetun luokittelun mukaan seuraavasti:

- **terveydellisiin syihin liittyvä poissaolo** (Oppilas on fyysisesti poissa koulusta (sairaana, fyysiseen ja/tai psyykkiseen terveydenhoitoon liittyvä tapahtuma / vastaanottokäynti esim. hammaslääkäri, terapia tai leikkaus). Kirjauksen voi tehdä huoltaja tai opettaja huoltajan ilmoituksen perusteella.)
- **ennalta anottu vapaa** (Huoltajan ennalta anoma vapaa, myös yksittäiset oppitunnit ja koulupäivät (lomamatka, harrastukseen liittyvä poissaolo, etävanhemmalla). Opettaja kirjaa poissaolon huoltajan ilmoittaman tiedon/ anomuksen perusteella.)
- **muu selvitetty poissaolo** (Käytetään vain niissä tapauksissa, kun poissaolo ei kuulu mihinkään muuhun kategoriaan (esim. POL36\$, omaehtoinen karanteeni, odottamaton perhetilanne). Huoltajan tai opettajan kirjaus.)
- **luvaton poissaolo (selvitetty)** (Huoltajan tai opettajan selvittämä luvattomaksi luokiteltu poissaolo (pinnaus tai yli oppitunnin kestävä myöhästyminen)).
- **selvittämätön poissaolo** (Koululla ei tietoa miksi lapsi on poissa. Poissaolo voidaan opettajan tai huoltajan toimesta selvittää ja merkinnän luokkaa muuttaa.)

Oppilaan poissaolon syy selvitetään aina tapauskohtaisesti. On tulkinnanvaraista, minkälaisissa tilanteissa oppilasta koskeva luokittelutieto terveydellisiin syihin liittyvistä poissaoloista voitaisiin katsoa tietosuoja-asetuksessa tarkoitetuksi terveystiedoksi. Rungas terveydellisiin syihin liittyvä poissaolojen määrä voi luoda käsityksen oppilaan terveydentilasta. Apulaistietosuojavaltuutettu onkin kiinnittänyt huomiota siihen, että henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuus on aina varmistettava ennen niiden käsittelyä. Lisäksi henkilötietojen käsittelyssä on noudatettava tietosuoja-asetuksen tietosuojaperiaatteita.

Ehdotettu terveydellisiin syihin liittyvä poissaolo -luokka kattaa sairauden lisäksi myös esim. hammastarkastukset ja terapiat. Lisäksi luokka on linjassa THL:n käyttämän sairauspoissaololuokan kanssa, mutta on sitä laajempi. Merkinnästä ko. luokkaan ei voida suoraan päätellä, että oppilas on esimerkiksi sairas eikä ko. luokassa tule antaa mahdollisuutta terveystietojen yksityiskohtaisemmasta kirjaamisesta. Kuten apulaistietosuojavaltuutettu on todennut, on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että oppilaiden poissaolojen luokittelusta saatua tietoa ei saa käyttää oppilaiden profilointiin.

Perusopetuslain 40§ säädetään henkilötietojen salassapidosta ja käsittelystä seuraavasti: Opetuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäsenet, 37 §:ssä tarkoitettut henkilöt, kouluterveydenhuollon edustajat, koulukuraattorit, koulupsykologit ja opetusharjoittelua suorittavat eivät saa sivullisille ilmaista, mitä he ovat tämän lain mukaisia tehtäviä hoitaessaan saaneet tietää oppilaiden tai tässä laissa tarkoitetun henkilöstön taikka heidän perheenjäsentensä henkilökohtaisista oloista ja taloudellisesta asemasta.

Kunnissa, joissa on käytössä luokka sairaus/terveydelliset syyt- huoltajan selvittämä sairauspoissaolo -luokka pidettiin luokan säilyttämistä tärkeänä paitsi sen informatiivisuuden vuoksi, myös siitä syystä, että terveysviranomaisten on helpompi seurata erilaisia epidemioita tarvittaessa. Esim. koulun kirjausten perusteella Terveiden ja hyvinvoinnin laitos voi seurata ja saa tietoa epidemioiden etenemisestä (ks. tartuntatautilaki 1227/2016).

Oppilaiden poissaolotiedon käyttötarkoitukset

Poissaolotiedon käyttö eri tarkoituksissa opetuksen järjestäjän ja koulun tasolla:

Kunnan taso – opetuksen järjestäjän taso

Sivistysjohtaja tarvitsee kuntatasoista ja koulutasoista tietoa poissaoloista mm. kunta-kohtaisessa opiskeluhuollon ohjausryhmässä mm. oppilaiden hyvinvoinnin seuraamisen indikaattorina sekä opiskeluhuollon palveluiden resursoinnin näkökulmasta. Poissaolotietoa ei käsitellä henkilötasolla, sillä henkilötietojen käsittely edellyttää aina laista löytyvää käsittelyperustetta.

Hyvinvointialueen on yhdessä alueensa kuntien kanssa muodostettava alueellinen opiskeluhoitoalueen yhteistyöryhmä (yhteistyöryhmä). Jos hyvinvointialueen alueella on kunnan lisäksi muita koulutuksen järjestäjiä, heidän tulee olla edustettuina yhteistyöryhmässä. Yhteistyöryhmässä tulee lisäksi olla alaikäisten vanhempien tai huoltajien sekä opiskelijoiden edustajia, opiskeluhoitoalueen työntekijöiden edustajia sekä tarvittaessa muita yhteistyötahoja. Yhteistyöryhmä toimii hyvinvointialueen ja sen alueella toimivien koulutuksen järjestäjien yhteistyöelimenä. Sen tehtävänä on muun muassa valmistella alueellinen opiskeluhoitoalueen suunnitelma (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 14 a §).

Koulun taso

Koulun tasolla tarvitaan luokiteltua poissaolotietoa luokkatasolla, jotta rehtori/koulun johtaja voi reagoida myös luokkatasoisin ilmiöihin. Luokkatasoista tietoa voidaan käsitellä koulukohtaisessa opiskeluhoitoalueen ohjausryhmässä jatkotoimenpiteiden suunnittelua ja toimeenpanoa varten (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 13 ja 14 §:t). Koulukohtaiseen opiskeluhoitoalueen ohjausryhmässä poissaolotietoa ei käsitellä henkilötasolla, sillä henkilötietojen käsittely edellyttää aina laista löytyvää käsittelyperustetta.

Opettaja tarvitsee oman luokkansa ja yksittäisen oppilaan luokiteltua poissaolotietoa poissaolojen ennaltaehkäisyä, varhaista puuttumista sekä perusopetuksen opetussuunnitelman edellyttämiä toimenpiteitä varten. Poissaoloihin liittyvissä menettelyissä hyvä yhteistyö ja pyrkimys yhteisen näkemyksen löytymiseen kotien kanssa on erityisen tärkeää. Luvattomasta poissaolosta tulee ilmoittaa huoltajalle. Poissaoloihin liittyvistä käytännöistä ja niiden perusteista tiedotetaan huoltajille. (perusopetuslaki 26.2 §)

Poissaolotiedon käsittely poissaolojen ennaltaehkäisyssä, seuraamisessa ja suunnitelmallisessa puuttumisessa

Täyttääkseen opetuksen järjestäjää koskevat veloitteet 1.8.2023 lähtien, tulee opetuksen järjestäjän ennaltaehkäistä poissaoloja sekä seurata ja puuttua niihin suunnitelmallisesti. Näiden veloitteiden täyttämiseksi, tulee opetuksen järjestäjällä olla keinoja poissaolojen määrän, niiden kohdentumisen ja syiden ajantasaista seuraamista varten. Nykyisellään opetuksen järjestäjät seuraavat poissaoloja ja käyttävät kukin omaa luokitteluaan sekä toimintatapojaan oppilastietojärjestelmissään. Luokittelut ovat moninaisia ja useimmissa nyt käytössä olevista luokitteluista on mukana myös luokka: sairaana tai terveydelliset syyt.

Perusopetuslaki edellyttää opetuksen järjestäjää ilmoittamaan huoltajalle oppilaan luvattomista poissaoloista. Opetuksen järjestäjän tulee siis kyetä luokittelemaan poissaolot vähintään luvallisiksi ja luvattomiksi. Esitetystä luokittelusta huoltaja voi hakea luvallista poissaoloa etukäteen (ennalta anottu vapaa), ilmoittaa luvallisesta poissaolosta terveydellisen tai muun hyväksyttävän syyn vuoksi tai kuitata opettajalta saamansa

poissaoloilmoituksen luvattomaksi näin halutessaan. Terveystieteiden osalta huoltajaa ohjeistetaan niin, ettei hän kirjoita poissaolon syytä tai se estetään täysin siten, ettei järjestelmä sitä mahdollista. Nyt yhteiseksi esitetty luokittelua on pilotoitu Sitouttavan koulu yhteistyön hankkeessa ja sen on Karvin arvioinnissa todettu olevan riittävän kattava sekä oppilaiden yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa lisäävä.

Esitettyä luokittelua pidetään opetuksen järjestämisen kannalta tarpeellisena siksi, että saatavan tiedon avulla:

- opettajalla on mahdollisuus arvioida, miten pikaisesti tulee olla yhteydessä huoltajiin ja missä vaiheessa hänen tulee auttaa oppilasta ohjautumaan oppimisen tuen tai opiskeluhoitopalveluiden piiriin (mm. toistuvat terveystieteelliset poissaolot tai yksittäiset selvittämättömät poissaolot tietyiltä tunneilta). Yksittäisen oppilaan osalta sen katsotaan antavan riittävästi, muttei liikaa tietoa oppilaan poissaolosta, jota opettaja tarvitsee voidakseen vastata virkansa mukaiseen velvoitteeseen oppilaan opetuksen ja hyvinvoinnin tukemisesta.
- rehtori pystyy seuraamaan luokkatasoisesti poissaolomääriä ja reagoimaan ennakkoiden tilanteisiin, joissa poissaolojen on havaittu lisääntyvän (esim. epäillyt kiusaamistapaukset luokissa),
- sivistysjohtaja voi katsoa kokonaiskuvaa koulujen tasolla ja näkee esim. sen, onko terveystieteisiin syihin liittyvät poissaolot tavallisempia kouluissa, joissa epäillään olevan sisäilmaongelmia. Sivistysjohtajan tasolla voidaan vaikuttaa myös tukeen liittyvään resurssointiin neuvoteltaessa mm. hyvinvointialueiden kanssa opiskeluhoitopalveluiden riittävydestä. Luokittelu antaa tukea palvelutarpeen suuntaamiseen ja ennakkointiin.

Henkilötietojen käsittelyn lakiperusteesta ja suojaamisesta

Rekisterinpitäjä vastaa henkilötietojen käsittelyn lainmukaisuudesta koko käsittelyn elinkaaren ajan. Rekisterinpitäjä määrittää ja myöntää käyttöoikeudet. Käyttöoikeudet perustuvat työnkuvan edellyttämiin tehtäviin (vrt. sivistysjohtaja, rehtori, opettaja).

Henkilötiedot ovat tietosuojasetuksen 5 artiklan 1 kohdan b alakohdan mukaan kerättävä tiettyä, nimenomaista ja laillista tarkoitusta varten eikä niitä saa käsitellä myöhemmin näiden tarkoitusten kanssa yhteensopimattomalla tavalla. Käsiteltävien henkilötietojen on saman artiklan 1 kohdan c alakohdan mukaisesti oltava asianmukaisia ja olennaisia ja rajoitettuja siihen, mikä on tarpeellista suhteessa niihin tarkoituksiin, joita varten niitä käsitellään. Käsiteltävien henkilötietojen on myös täsmällisyysperiaatteen mukaisesti oltava täsmällisiä ja tarvittaessa päivitettyjä. Lisäksi henkilötietoja on käsiteltävä siten, että

varmistetaan henkilötietojen asianmukainen turvallisuus ja luottamuksellisuus tietosuojasetuksen 5 artiklan 1 kohdan f alakohdan mukaisesti, millä muun muassa ehkäistään luvaton pääsy henkilötietoihin.

Tiedonhallintalain mukaan tiedonhallintayksikön on huolehdittava siitä, että tiedonhallintayksikössä on tiedonhallinnan toteuttamiseen liittyvien tehtävien vastuut sekä ajantasaiset ohjeet tietoineistojen käsittelystä, tietojärjestelmien käytöstä, tietojenkäsittelyoikeuksista, tiedonhallinnan vastuiden toteuttamisesta, tiedonsaantioikeuksien toteuttamisesta, tietoturvaluustoimenpiteistä sekä poikkeusoloihin varautumisesta. Tiedonhallintayksikön tehtävänä on lisäksi tarjota koulutusta, jolla varmistetaan, että henkilöstöllä ja tiedonhallintayksikön lukuun toimivilla on riittävä tuntemus voimassa olevista tiedonhallintaa, tietojenkäsittelyä sekä asiakirjojen julkisuutta ja salassapitoa koskevista säädöksistä, määräyksistä ja tiedonhallintayksikön ohjeista. Tiedonhallintayksikön ylläpitämässä tiedonhallintamallissa tulee kuvata tietoturvaluustoimenpiteet sekä varmistaa tietoineistojen turvallisuuden varmistaminen (15 §) sekä määriteltävä tietojärjestelmien käyttöoikeudet käyttäjän tehtäviin liittyvien käyttötarpeiden mukaan ja pidettävä ne ajantasaisina (16 §).

Laisa digitaalisten palvelujen tarjoamisesta (306/2019) säädetään palvelun käyttäjän sähköisestä tunnistamisesta (6 §). Mikäli digitaalisesta palvelusta on mahdollista saada salassa pidettäviä tietosisältöjä nähtäväksi ja käytettäväksi, on palvelun käyttäjän tunnistettava hallinnon yhteisistä sähköisistä tukipalveluista annetun lain (571/2016) mukaisilla luonnollisen henkilö tunnistuspalvelulla.

Luokittelutietojen virheettömyyden varmistaminen

Kattavalla, pilotoidulla ja tarveperustaisella luokittelulla edistetään tällä hetkellä käytössä olevien tuntimerkintöjen yhteentoimivuutta. Yhtenäisellä ohjeistuksella ohjataan sekä huoltajaa että opettajia merkitsemään oppilaan poissaolot oikeisiin luokkiin. Kansallisesti yhtenäinen luokittelu helpottaa myös tilanteita, joissa oppilas tai opettaja vaihtaa kuntaa tai koulua. Yhtenäinen luokittelu ohjaa siihen, että poissaoloihin puututaan yhdenmukaisesti oppilaan koulupaikasta riippumatta. Tiedon kirjaamisen yhtenäistäminen edellyttää jatkossa täydennyskoulutusta ja ohjeismateriaalin tuottamista rekisterinpitäjän tehtävien tukemiseksi.

Poissaoloista kertovien poissaolojen käsittely tapahtuu ensisijaisesti esi- ja perusopetuksen järjestäjän tietojärjestelmissä. Poissaololuokituksella tavoitellaan paikallisissa tietojärjestelmissä tapahtuvan tiedonkäsittelyn yhtenäistämistä. Eri viranomaisten tietotarpeisiin ei siirretä henkilötasolla olevaa tietoa poissaolotietoa, ellei kyseisellä viranomaisella ole lakisääteistä perustetta henkilötasoisien tiedon keräämiseen.

Poissaolotietojen luokituksen yhtenäistämällä edistetään eri viranomaisten käyttöön siirtyvän tiedon laatua ja hyödynnettävyyttä. Tavoitteena on toteuttaa seuraavina vuosina poissaolotiedon seurantaan siten, että valtakunnallista tilastointia tuotetaan järjestäjätasoisesta tiedosta koottuna esimerkiksi osaksi Vipunen.fi -palvelua. Tällöin tiedon siirtämisen ja anonymisoinnin ohjeistuksesta huolehtii Opetushallitus ja sen toteutuksesta rekisterinpitäjä.

Euroopan tietosuojatyöryhmän WP 216 lausunto anonymisointitekniikoista: https://ec.europa.eu/justice/article-29/documentation/opinion-recommendation/files/2014/wp216_fi.pdf tai Tietosuojavaltutetun sivuilta: <https://tietosuoja.fi/pseudonymisointi-anonymisointi>

Henkilötietojen luovuttaminen

Henkilötietojen luovuttamiseen tulee olla jokin lainmukainen peruste. Henkilötietojen luovuttamisen lainmukaisuudesta vastaa rekisterinpitäjä (opetuksen järjestäjä).

Tietosuojalain 28 §:n mukaan henkilötietojen luovuttamisen perusteista säädetään julkisuuslaissa. Julkisten henkilötietojen luovuttamisen perusteet ilmenevät julkisuuslain 16 §:n 3 momentista. Salassa pidettävien tietojen luovuttaminen on julkisuuslain 26 §:n mukaan mahdollista, jos tiedon antamisesta tai oikeudesta tiedon saamiseen on laissa erikseen nimenomaisesti säädetty tai jos se, jonka etujen suojaamiseksi salassapitovelvollisuus on säädetty, antaa siihen suostumuksensa.

Luokittelun mukaisten poissaolotietojen luovuttaminen on mahdollista vain lainmukaisin perustein. Sen lisäksi tulee ottaa huomioon tietosuoja-asetuksessa säädetty tietosuojaperiaatteet. Luovutettavien tietojen tulee esimerkiksi olla tarpeellisia luovutuksensaajan laissa säädettyissä tehtävissä eikä tarpeettomia tietoja ole lainmukaista luovuttaa. Henkilötietojen luovuttamisen edellytysten täyttymistä on arvioitava tapauskohtaisesti.

Henkilötietojen salassapidosta ja käsittelystä on säädetty perusopetuslaissa. Sen mukaan oppilaan opiskeluhuoltotoihin osallistuvilla on oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä oppilaan opettajalle, rehtorille ja tämän lain mukaisesta opetuksesta ja toiminnasta vastaavalle viranomaiselle oppilaan opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot (perusopetuslaki 40.2§).

Kun esiopetukseen osallistuva lapsi siirtyy toisen opetuksen järjestäjän esiopetukseen tai perusopetukseen, on aikaisemman opetuksen järjestäjän salassapitosäännösten estämättä viipymättä toimitettava lapsen opetuksen järjestämisen kannalta välttämättömät tiedot uudelle opetuksen järjestäjälle. Vastaavat tiedot voidaan antaa myös uuden opetuksen järjestäjän pyynnöstä. (perusopetuslaki 40.4 §).

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaissa (23 §) on säädetty yksilökohtaisessa opiskeluhollossa oleva opiskelijaa koskevan tiedon luovuttamisesta ja saamisesta. Lain mukaan opiskelijan yksilökohtaisen opiskeluholllon järjestämiseen ja toteuttamiseen osallistuvilla on salassapitovelvollisuuden estämättä oikeus saada toisiltaan ja luovuttaa toisilleen sekä opiskeluholllosta vastaavalle viranomaiselle sellaiset tiedot, jotka ovat välttämättömiä yksilökohtaisen opiskeluholllon järjestämiseksi ja toteuttamiseksi (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 23.2 §).

Jos opiskelija siirtyy toisen koulutuksen järjestäjän koulutukseen, aikaisemman koulutuksen järjestäjän on pyydettävä opiskelijan taikka, jollei hänellä ole edellytyksiä arvioida annettavan suostumuksen merkitystä, hänen huoltajansa tai muun laillisen edustajansa suostumus siihen, että uudelle koulutuksen järjestäjälle voidaan siirtää opiskeluholllon asiakasrekisteristä sellaiset salassa pidettävät tiedot, jotka ovat tarpeellisia opiskeluholllon jatkuvuuden kannalta (oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 23.3 §).

Tiedon luovutuksen tulee tapahtua tietoturvallisesti ottaen huomioon luovutettavien tietojen luonne.

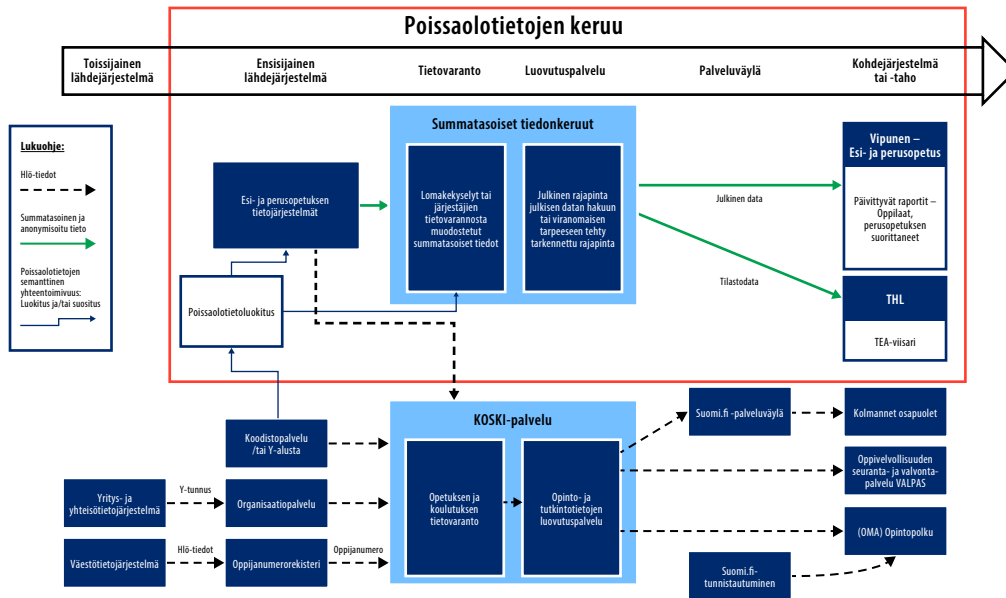
Poissaolotiedon tilastointi ja suojaus

Opetus- ja kulttuuriministeriön tavoitteena on toteuttaa poissaolotietojen kansallinen tilastointi osaksi Vipunen.fi -palvelun koonteja. Tällöin opetuksen järjestäjiltä kerätään kootusti poissaolotieto kansallisen luokituksen mukaisesti ja tallennetaan eri viranomaisten käyttötarkoituksia varten Vipunen.fi -palveluun. Järjestäjiltä kerättävä tieto on summatasoisista, jolloin poissaolotietoa käsitellään henkilötietona vain opetuksen järjestäjien rekistereissä. Summatasoinen tieto on hyödynnettävissä Vipunen.fi -palvelussa selainkäyttöliittymässä, tallennettavana tiedostona tai rajapintatoteutuksen kautta.

Vipunen.fi -palvelussa tietojen suojausten päämenetelmänä on henkilöitä koskevien lukumäärien näyttäminen arvona 1–4 ja neljää suuremmat lukumäärät pyöristetään lähimpään kolmella jaolliseen lukuun. Menetelmällä estetään välillistä tunnistamista ja se perustuu Tilastokeskuksen käyttämään tietojen suojausten menetelmään.¹¹⁰

110 [Tietosuoja | Tilastokeskus \(stat.fi\)](#)

Kuvio 12. Poissaolotietojen keruun tietovirtakaavio

Poissaolotiedon säilyttäminen

Tietosuoja-asetuksen 5 artiklan 1 kohdan e alakohdan mukaan henkilötietojen säilyttäminen suhteen on noudatettava vaatimusta: henkilötiedot on säilytettävä muodossa, josta rekisteröity on tunnistettavissa ai- noastaan niin kauan kuin on tarpeen tietojenkäsittelyn tarkoitusten toteuttamista varten; henkilötietoja voidaan säilyttää pidempiä aikoja, jos henkilötietoja käsitellään ainoastaan yleisen edun mukaisia arkistointitarkoituksia taikka tieteellisiä tai historiallisia tutkimustarkoituksia tai tilastollisia tarkoituksia varten 89 artiklan 1 kohdan mukaisesti edellyttäen, että tässä asetuksessa vaaditut asianmukaiset tekniset ja organisatoriset toimenpiteet on pantu täytäntöön rekisteröidyn oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi ("säilytyksen rajoittaminen").

Poissaolotiedot ovat käsiteltävissä lukuvuosittain, jonka jälkeen tiedot oppilaasta arkistoidaan. Kuntaliitto on antanut ohjeen asiakirjojen säilytysajoista. Ohjeen mukaan poissaoloihin liittyvät tiedot säilytetään yhden vuoden lukuvuoden päättymisen jälkeen. Tämän jälkeen pääsy tietoihin on vain rajatuilla kunnan pääkäyttäjillä. [Kunnallisten asiakirjojen säilytysajat. Määräykset ja suositukset. Opetustoimi 12 | Kuntaliitto.fi](#)

Lue lisää:

Yleiset tietosuojaperiaatteet (Opetushallituksen tietosuojapaas)

Sitouttava kouluyhteisötyö (Opetus- ja kulttuuriministeriö)

Tietosuojavaltuutetun ohjeistusta henkilötiedon käsittelystä ja tietosuojasääntelyn noudattamisesta: <https://tietosuoja.fi/henkilotietojen-kasittely>

<https://tietosuoja.fi/henkilotietojen-kasittelyn-elinkaari-tietosuojaperiaatteet-ja-tietojen-suojaaminen>

Tietosuojavaltuutetun toimisto on julkaissut tietosuojan vaikutustenarviointia koskevan ohjeen | Tietosuojavaltuutetun toimisto

Liite 3: Kohdennetun tuen välineitä poissaolotilanteisiin koulun ammattilaisille

Taulukkoon on koottu tutkittuja välineitä koulun ammattilaisille tilanteisiin, joissa oppilaalla on poissaoloja. On kuitenkin muistettava, että mikään työväline ei korvaa eikä toimi ilman kohtaamista, vuorovaikutussuhteen rakentamista ja oppilaan tuntemusta.

Väline	Muoto	Yksilö/ryhmä
ISAP_kysely.pdf (koulukunnossa.fi) sekä ISAP_ohjeet.pdf (koulupoissaolo.fi)	Kysely	Yksilö
SRAS-R_kysely.pdf (koulukunnossa.fi) sekä SRAS-vanhemmat.pdf (koulukunnossa.fi) sekä Koulupoissaolokysely_-_arviointiohje-1.pdf (koulukunnossa.fi)	Kysely	Yksilö
SEQ-SS_suomi.docx (koulupoissaolo.fi) sekä SEQ-RSAP_suomi.pdf (koulupoissaolo.fi)	Kysely	Yksilö
Koulupoissaolojen-tarkistuslista SNACK.pdf	Kysely	Yksilö
Koulunkäytikyvyn arviointiseula (toimintakykyarvio.fi) , sekä Toimintakykyarvio.fi	Arviointiseula	Yksilö
Tukitoimien tsekkauslista	Lista	Yksilö
Check in Check out (CICO) NMI sekä CICO-käsikirja	Toimintamalli	Yksilö
Nuorten mielenterveystalo	Omahoito-ohjelma	Yksilö
Pieni huoltokirja oppimisen ja koulunkäynnin tueksi (valteri.fi)	Opas	Yksilö
Nuorten kompassi	Ohjelma	Yksilö ja ryhmä
Materiaalit – MIELI ry	Materiaalipankki	Yksilö ja ryhmä
KouluKunnossa	Materiaalipankki	Yksilö ja ryhmä

Lähteet

Ahtiainen, R., Asikainen, M., Heikonen, L., Hienonen, N., Hotulainen, R., Lindfors, P., Lindgren, E., Lintuvuori, M., Oinas, S., Rimpelä, A. & Vainikainen, M-P. 2020, Koulunkäynti, opetus ja hyvinvointi koulu yhteisössä koronaepidemian aikana. Helsingin yliopisto, Helsinki

Allen, C. W., Diamond-Myrsten, S., & Rollins, L. K. 2018. School Absenteeism in Children and Adolescents. *American family physician*, 98(12), 738–744.

Aluehallintovirasto 2021. Perusopetus lukuvuotena 2020–21. Saatavilla: <https://avi.fi/documents/25266232/52069681/Raportti-perusopetus-vk22-23-FI.pdf/4d514fd1-8d39-b4bd-dbaa-a0eed137ed8e/Raportti-perusopetus-vk22-23-FI.pdf?t=1625817080832>.

Birmaher, B., Brent, D. A., Chiappetta, L., Bridge, J., Monga, S., & Baugher, M. 1999. Psychometric properties of the Screen for Child Anxiety Related Emotional Disorders (SCARED): a replication study. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38(10), 1230–1236. <https://doi.org/10.1097/00004583-199910000-00011>.

Ehrlich S., Gwynne, J., Allensworth, E. 2018. Pre-kindergarten attendance matters: Early chronic absence patterns and relationships to learning outcomes. *Early Childhood Research Quarterly*, Volume 44, 2018, p. 136–151. <https://doi.org/10.1016/j.ecresq.2018.02.012>.

Finn, J. D. 1989. Withdrawing From School. *Review of Educational Research*, 59(2), 117–142. <https://doi.org/10.3102/00346543059002117>.

Fornander, M. 2021. Defining Problematic School Absenteeism: Identifying Youth at Risk. UNLV Theses, Dissertations, Professional Papers, and Capstones. 4242. <http://dx.doi.org/10.34917/26341175>.

Fredricks, J. A., Ye, F., Wang, M.-T., & Brauer, S. (2019). Chapter 3 – Profiles of School Disengagement: Not All Disengaged Students are Alike. Teoksessa J. A. Fredricks, A. L. Reschly, & S. L. Christenson (Toim.), *Handbook of Student Engagement Interventions* (ss. 31–43). Saatavilla: <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-813413-9.00003-6>.

Gentle-Genitty, C., Taylor, J. & Renguette, C. 2020. A Change in the Frame: From Absenteeism to Attendance. *Front. Educ.* 4:161. doi: 10.3389/educ.2019.00161.

Gottfried, M. & Gee, K. 2017. Identifying the Determinants of Chronic Absenteeism: A Bioecological Systems Approach. *Teachers College Record* 119 (2017): 1–34.

- Gren-Landell, M. 2020. Ifous fokuserar att utreda närvaroproblem i skolan. Ifous och Uppdrag Psykisk hälsa Stockholms län.
- Gren-Landell, M. 2023. Attendance data – a gold mine to increase school attendance. Esitys Sitouttavan koulu yhteistyön päätöseminaarissa 4.5.2023.
<https://okm.fi/tapahtumat/2023-05-04/jokainen-koulupaiva-on-tarkea-sitouttavan-koulu yhteistyön-paatosseminaari>.
- Gubbels J., van der Put C. & Assink M. 2019. Risk Factors for School Absenteeism and Dropout: A Meta-Analytic Review. *Journal of Youth and Adolescence* 48:1637–1667 <https://doi.org/10.1007/s10964-019-01072-5>.
- Halme, N., Hedman, L., Ikonen, R., Rajala, R. 2018. Lasten ja nuorten hyvinvointi 2017: Koulu terveyskyselyn tuloksia. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Työpäpaperi: 2018_015. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-115-7>.
- Havik, T., Bru, E. & Ertesvåg, S. 2014. Assessing Reasons for School Non-attendance, *Scandinavian Journal of Educational Research*. Saatavilla: <http://dx.doi.org/10.1080/00313831.2014.90442>.
- Heyne D., Gren-Landell M., Melvin G. & Gentle-Genitty C. 2019. Differentiation Between School Attendance Problems: Why and How? *Cognitive and Behavioral Practice* 26 (2019): 8–34.
- Hietanen-Peltola, M., Jahnukainen, J., Laitinen, K. & Vaara, S. 2022. Oppilaiden ja opiskelijoiden kasvavat ongelmat ja koronan heikentämät palvelut edelleen arkea opiskeluhoito-palveluissa: OPA 2022 -seurannan tuloksia. THL. Tutkimuksesta tiiviisti 32/2022.
- Jahnukainen, J., Hakulinen, T. ja Hietanen-Peltola, M. 2021. Psykkisen terveyden ja psykososiaalisen hyvinvoinnin arviointi. <https://www.terveysportti.fi/apps/dtk/nko/article/kou00027?toc=1112230>.
- Kearney, C.A. 2006. Confirmatory Factor Analysis of the School Refusal Assessment Scale-Revised: Child and Parent Versions. *J Psychopathol Behav Assess* 28, 139–144 (2006). <https://doi.org/10.1007/s10862-005-9005-6>.
- Kearney, C.A. 2008. School absenteeism and school refusal behavior in youth: A contemporary review. *Clinical Psychology Review*, 28, 451–471.
- Kearney C.A. 2016. Managing school absenteeism at multiple tiers: An evidence-based and practical guide for professionals. Oxford University Press.

Kearney, C.A., & Graczyk, P.A. 2020. A multidimensional, multi-tiered system of supports model to promote school attendance and address school absenteeism. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 23, 316–337. doi: 10.1007/s10567-020-00317-1.

Kearney, C.A., Benoit, L., González, C., & Keppens, G. 2022. School attendance and school absenteeism: A primer for the past, present, and theory of change for the future. *Frontiers in Education*, 7, 1044608. doi: 10.3389/educ.2022.1044608.

Keppens, G. & Spruyt, B. 2018. Truancy in Europe – Does the Type of Educational System Matter? *Journal European Journal of Education*, vol 53 (3), 414–426.

Klein, M., Sosu, E. & Lillywhite, E. (2022). School absenteeism and educational attainment – Evidence from the Scottish Longitudinal Study. <https://doi.org/10.17868/80713>.

Klem, A. & Connell, J. 2004. Relationships Matter: Linking Teacher Support to Student Engagement and Achievement. *Journal of School Health* 74 (7). <https://doi.org/10.1111/j.1746-1561.2004.tb08283.x>.

Knollmann, M., Reissner, V., Hebebrand J. 2019. Towards a comprehensive assessment of school absenteeism: development and initial validation of the inventory of school attendance problems. *Eur Child Adolesc Psychiatry*. 2019;28(3):399–414. doi:10.1007/s00787-018-1204-2.

Lehtinen, N., Ståhl, T. & Saaristo, V. 2012. Poissaolot ja niiden seuranta kouluhyvinvoinnin edistämisen välineenä. *Kasvatus* 1/2012.

Markkanen, E-L., Rumpu, N., Saarinen, J., Hyvärinen, N., Henriksson, P., Lantela, L., Lumme, M., Paalasmaa, J., Palmu, M. & Palmu, I. 2022. Sitouttavan koulu yhteistyön arviointi – Arvioinnin väliraportti. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Julkaisut 20:2022.

Markkanen, E-L., Saarinen, J. & Rumpu, N. 2022. Toimintamallit poissaolojen ehkäisemiseen, puuttumiseen ja seurantaan perusopetuksessa – Sitouttavan koulu yhteistyön alkukartoituksen tuloksia. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Tiivistelmät 3:2022.

Markkanen, E-L. & Pusa, A-M. 2023. Luokanohjaajana toimiminen vaatii opettajilta monenlaista osaamista – yläkoulun luokanohjaajien kokemuksia työtä tukevista rakenteista, kouluun kiinnittymisen tukemisesta ja poissaoloihin puuttumisesta. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Tiivistelmät 14:2023.

Melander, K., Alanko, K., Ranta, K., Engblom, J. & Kosola, S. (in preparation). Internalizing-, and somatic symptoms, and their association with school absence.

Määttä, S., Pelkonen, J., Lehtisare, S. & Määttä, M. 2020. Kouluakäymättömyys Suomessa. Vaativan erityisen tuen VIP-verkoston tilannekartoitus. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2020:9.

Opetushallitus (2014). Perusopetuksen opetussuunnitelman perusteet 2014. Opetushallitus. Määräykset ja ohjeet 2014:96.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki 1287/2013.

Pelkonen, J., Kiuru, N., & Virtanen, T. 2022. Miksi yläkoululainen on poissa koulusta?: integroiva kirjallisuuskatsaus koulupoissaolotyyppeihin liittyvistä yksilö- ja ympäristötekijöistä. *Kasvatus*, 53(3), 287–303. <https://doi.org/10.33348/kvt.120236>.

Perälä, M-L., Hietanen-Peltola, M., Halme, N., Kanste, O.; Pelkonen, M., Peltonen, H., Huurre, T., Pihkala, J. & Heiliö, P-L. 2015. Monialainen opiskeluhoito ja sen johtaminen. Terveys ja hyvinvoinnin laitos. Opas 36. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-292-8>.

Perusopetuslaki 628/1998.

Pusa, A-M. & Markkanen, E-L. 2023. Erilaisia lähestymistapoja ja vaihtelevia asenteita – opetuksen järjestäjien kokemuksia poissaoloihin liittyvien toimintatapojen kehittämistä. Kansallinen koulutuksen arviointikeskus. Tiivistelmät 13:2023.

Rocque, M., Jennings, W. G., Piquero, A. R., Ozkan, T., & Farrington, D. P. 2017. The Importance of School Attendance: Findings From the Cambridge Study in Delinquent Development on the Life-Course Effects of Truancy. *Crime & Delinquency*, 63(5), 592–612. <https://doi.org/10.1177/0011128716660520>.

Ryan, R. M., & Deci, E. L. 2004. Autonomy Is No Illusion: Self-Determination Theory and the Empirical Study of Authenticity, Awareness, and Will. In J. Greenberg, S. L. Koole, & T. Pyszczynski (Eds.), *Handbook of Experimental Existential Psychology* (pp. 449–479). Guilford Press.

Salmela-Aro, K., Kiuru, N., Pietikainen, M., & Jokela, J. 2008. Does school matter? The role of school context in adolescents' school-related burnout. *European Psychologist*, 13(1), 12–23. <https://doi.org/10.1027/1016-9040.13.1.12>.

Sandhaug, M., Palmu, I., Jakobsen, S., Strömbeck, J., Nordby M-J., Friberg, P., Berg, J., Fensbo, L., Sjöström, J. & Thastum, M. 2022. Recording, Reporting, and Utilizing School Attendance Data in Sweden, Finland, Denmark, and Norway: A Nordic Comparison. *Orbis Scholae*, 2022, 16 (2–3) 1–14. <https://doi.org/10.14712/23363177.2022.12>.

Skedgell, K., & Kearney, C. A. 2018. Predictors of school absenteeism severity at multiple levels: A classification and regression tree analysis. *Children and Youth Services Review*, 86, 236–245. <https://doi.org/10.1016/j.chilyouth.2018.01.043>.

Ulmanen, S. 2017. Miten kiinnittyä kouluun? Oppilaiden näkökulma koulutyöhön kiinnittymisen haasteisiin. *Acta Universitatis Tamperensis* 2289. Tampere: Tampereen yliopisto.

Virtanen, T. 2016. Student engagement in Finnish lower secondary school. *Jyväskylä Studies in Education, Psychology and Social research* 562. Saatavilla: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-39-6783-3>.

Virtanen, T. 2017. Näkökulmia oppilaan kouluun kiinnittymiseen. *Oppimisen ja oppimisvaikeuksien erityislehti: NMI-bulletin*, 27(2), 4–13. <http://bulletin.nmi.fi/article/vaitoskirja-student-engagement-in-finnish-lower-secondary-school-2/>.

OPETUS- JA
KULTTUURIMINISTERIÖ

Meritullinkatu 10
PL 29, 00023 Valtioneuvosto
p. 0295 16001
okm.fi

ISSN 1799-0351 PDF
ISBN 978-952-263-924-0 PDF
ISSN 1799-0343 NID.
ISBN 978-952-263-920-2 NID.